

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ
FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Jurgita ŠPAKAUSKIENĖ

Finansų ir investicijų ekonomikos studijų programos studentė

VALSTYBĖS IŠLAIDŲ, SKIRTŲ JAUNIMO NEDARBUI
MAŽINITI, VERTINIMAS

Magistro darbas

Darbo vadovė

lekt. dr. Jurgita KARALEVIČIENĖ

Šiauliai, 2016

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ
FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Jurgita ŠPAKAUSKIENĖ

VALSTYBĖS IŠLAIDŲ, SKIRTŲ JAUNIMO NEDARBUI
MAŽINITI, VERTINIMAS

Magistro darbas
Ekonomika (L100),

Darbo vadovė:
lekt. dr. Jurgita Karalevičienė

Teigiū, kad magistro darbas, kurį teikiu Ekonomikos studijų krypties magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti yra originalus autorinis darbas.

(Studento parašas)

Špakauskienė, J. (2016). Valstybės išlaidų, skirtų jaunimo nedarbui mažinti, vertinimas. Finansų ir investicijų ekonomikos studijų programos magistro darbas. Darbo vadovė lekt, dr. J. Karalevičienė. Šiaulių universitetas, Ekonomikos katedra, 72 p. (78 p.).

SANTRAUKA

Magistro darbe atliekama mokslinės literatūros analizė, skirta jaunimo nedarbui mažinti. Teoriniu aspektu apžvelgiamos darbo rinkos, jaunimo užimtumo ir nedarbo samprata. Jaunimo nedarbą lemiantys veiksniai ir priežastys bei pasekmės. Aptariamos valstybės išlaidos jaunimo nedarbui mažinti per priemones ir ekonominio efektyvumo įvertinimas.

Remiantis moksliniame darbe „Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumo tyrimas“ pateikta metodologija, konceptualiojoje dalyje pateikiami valstybės išlaidų, skirtų jaunimo nedarbui mažinti Šiaulių apskrityje per analizuojamas ADRP priemones 2012-2015 m. ekonominio efektyvumo dinamikos ir struktūros vertinimai, skaičiuojami pajamų ir kaštų lyginimo principu. Duomenų analizei atlikti gauti duomenys analizuojami ir sisteminami, lyginimo, sisteminimo ir grupavimo metodais.

Trečioje – konstruktyviojoje darbo dalyje numatomos perspektyvos jaunimo nedarbui mažinti Šiaulių apskrityje, taikant ADRP priemones. Atlikto tyrimo rezultatų pagrindu suformuluotos išsamios išvados ir pateiktos rekomendacijos jaunimo nedarbui mažinti Šiaulių apskrityje.

Raktiniai žodžiai: Išlaidos, jaunimas, nedarbas, efektyvumas, įvertinimas.

Špakauskienė, J. (2016). The evaluation of state costs designed for reduction of youth unemployment.

The master's thesis of Finance and Investment Economics study program. Advisor of the Master Thesis: lect. dr. J. Karalevičienė, Šiauliai University, Department of Finance and Investment Economics, 72 p. (78 p.).

SUMMARY

This work is dedicated to Scientific literature analysis to reduce youth unemployment, an overview of the labor market, youth employment and unemployment concept, youth unemployment determinants and the causes and consequences, the evaluation of state costs designed for reduction of youth unemployment.

According scientific work „Efficiency study of active labor market policy measures“ in this study I have presented the methodology and concept in state costs to reduce youth unemployment in Šiauliai County analyzing active labor market measures in 2012 – 2015, assessing the cost-effectiveness of dynamics and structure and calculation of income and cost comparison basis. The data analysis are obtained, analyzed and systematized by comparison, systematization and classification methods.

The third part of the work is being provided perspective to reduce youth unemployment in Šiauliai apskritis analyzing active labor market measures. As the final result there are formulated the detailed conclusions and recommendations to reduce youth unemployment Šiauliai County.

Key word: Costs, youth, unemployment, efficiency, assessment.

TURINYS

ĮVADAS	7
1. VALSTYBĖS IŠLAIDŲ, SKIRTŲ JAUNIMO NEDARBUI MAŽINTI TEORINIAI PAGRINDAI	10
1.1. Darbo rinkos samprata ir struktūra	10
1.2. Jaunimo užimtumo ir nedarbo teoriniai aspektai	14
1.3. Jaunimo nedarbą lemiantys veiksniai ir priežastys	19
1.4. Valstybės išlaidų jaunimo nedarbui mažinti per priemones įvertinimas	24
1.5. Valstybės išlaidų, skirtų jaunimo nedarbui mažinti ekonominio efektyvumo įvertinimo aptarimas	30
2. VALSTYBĖS IŠLAIDŲ, SKIRTŲ JAUNIMO NEDARBO MAŽINTI VERTINIMAS 2012 – 2015 METAIS	34
2.1. Tyrimo metodikos pagrindimas	34
2.2. Valstybės išlaidų per ADRP priemones kaštų dinamikos ir struktūros vertinimas	39
2.3. Valstybės išlaidos per ADRP priemonių pajamų dinamikos ir struktūros vertinimas	49
2.4. Valstybės išlaidų ekonominio efektyvumo vertinimas Šiaulių apskrityje	54
3. JAUNIMO NEDARBO MAŽINIMO PERSPEKTYVOS, TAIKANT ADRP PRIEMONES 60 IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	64
LITERATŪRA IR ŠALTINIAI	67
PRIEDAI	72
1 priedas. Darbo rinkos situaciją sąlygojantys socialiniai – ekonominiai veiksniai	
2 priedas. Jaunimo nedarbo priežastys	
3 priedas. Minimalieji LR Vyriausybės patvirtinti dydžiai	
4 priedas. Kaštų ir pajamų rodikliai apskaičiuoti pagal MMA	
5 priedas. Kaštų ir pajamų rodikliai apskaičiuoti pagal MVA	
6 priedas. ADRP priemonėse dalyvių ir finansavimo duomenys Šiaulių TDB	
7 priedas. Valstybės išlaidų, skirtų jaunimo nedarbui mažinti, vertinimo schema	

LENTELĖS

1 lentelė. Užimtumo sąvokos apibrėžtys	15
2 lentelė. Nedarbo sampratos apibūdinimas	16
3 lentelė. ADRP priemonės kaštų komponentų skaičiavimai	37
4 lentelė. ADRP priemonės pajamų komponentų skaičiavimai	38
5 lentelė. Į ADRP priemones nusiųsta jaunimo iki 29 m. Šiaulių apskrityje 2012 - 2015 m.....	42
6 lentelė. Šiaulių TDB dalyvių skaičius ir UF skirtos lėšos metams ADRP priemonėms 2012 - 2015 m.....	43
7 lentelė. ADRP priemonės „Viešieji darbai“ kaštai 2012 – 2015 m.....	48

PAVEIKSLAI

1 pav. Darbo rinka kaip ekonominė sistema.....	11
2 pav. Jaunimo nedarbą lemiantys veiksniai	20
3 pav. Ilgalaikio nedarbo priežastys	22
4 pav. Darbo rinkos politikos priemonių klasifikavimas Europos Sąjungoje	27
5 pav. Darbo rinkos politikos priemonių klasifikavimas pagal išlaidų būdą.....	28
6 pav. Tyrimo metodikos etapai	34
7 pav. 15-29 metų amžiaus bedarbiai ir emigravę 2012 – 2015 m.....	40
8 pav. Nedarbo lygis Lietuvoje 2012–2015 m., Šiaulių apskrityje bendras nedarbo lygis ir jaunimo iki 29 m. amžiaus.....	41
9 pav. Nedarbo lygis pagal amžiaus grupes Lietuvoje 2012 – 2015 m.....	42
10 pav. ADRP priemonės „Įdarbinimas subsidijuojant“ kaštai mėnesiui nuo MMA 2012-2015 m. dinamika	44
11 pav. ADRP priemonės „Įdarbinimas subsidijuojant“ kaštų struktūra, 2012-2015m.....	45
12 pav. ADRP priemonės „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“ kaštai mėnesiui 2012-2015 m. dinamika	46
13 pav. ADRP priemonės „Viešieji darbai“ kaštai mėnesiui nuo MMA, 2012 - 2015 m. dinamika	47
14 pav. ADRP priemonės „Įdarbinimas subsidijuojant“ pajamų 2012-2015 m. dinamika.....	50
15 pav. ADRP priemonės „Įdarbinimas subsidijuojant“ pajamų struktūra 2012-2015m.....	51
16 pav. ADRP priemonės „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“ pajamos 2012-2015 m. dinamika.....	52
17 pav. ADRP priemonės „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“ pajamų struktūra 2012 - 2015 m.....	53
18 pav. ADRP priemonės „Darbo rotacija“ pajamų struktūra 2012-2015 m	54
19 pav. ADRP priemonių ekonominis efektyvumas 2012 - 2015 m. (%).....	55

IVADAS

Jaunimas yra labai svarbi Lietuvos visuomenės dalis, nes ateities dinamiškumas ir klestėjimas yra jaunimo rankose. Tai yra žmonės, kurie pradeda kurti ir kurs savo šalies ateitį. Šiuo metu Lietuvoje yra 30,6 tūkst. neturinčių darbo jaunuolių iki 29 metų amžiaus. Jaunimo nedarbo mažinimui Lietuvos respublikoje naudojamos įvairios programos, kuriomis įgyvendinant Jaunimo garantijų iniciatyvas, per metus registruotas jaunimo nedarbas 2015 m. mažėjo 0,3 proc. punkto. Darbo biržos taikomos aktyvios darbo rinkos politikos priemonės, kurių metu įgyvendinamos į jaunimo tikslinę grupę orientuotos ankstyvos intervencijos ir aktyvumo skatinimo priemonės, taip pat mažina jaunimo iki 29 m. vidutinį metinį registruotą nedarbą. Tiriant aktyvių darbo rinkos politikos priemonių įtaką jaunimo nedarbui, gauti duomenys padeda įvertinti valstybės išlaidų bei taikomų programų ekonominį efektyvumą. Remiantis gautais duomenimis priimami sprendimai apie darbo rinkos programų vykdymą, tęstinumą, nutraukimą, bei nustatomas naudojamų priemonių poveikis užimtumui bei valstybei.

Tyrimo aktualumas: valstybės išlaidų vertinimas per ADRP priemones vis dažniau taikomas siekiant jaunimo nedarbui mažinti. Tačiau didelės valstybės išlaidos ADRP programoms kai kada kelia pasipiktinimą, todėl pripažįstant ADRP priemonių įgyvendinimo svarbą, būtina užtikrinti ir jų efektyvumą. Siekiant padidinti ADRP priemonių efektyvumą, tikslinga žinoti aktyvios darbo rinkos politikos nedarbo mažinimo programų įvykdymo mastą, palyginti programų išlaidas su gaunama nauda, nustatyti koks ADRP priemonių poveikis jaunimo nedarbo lygiui. Jaunimo nedarbas siejamas su ekonominiu nuosmukiu, o tai paliečia ir visą visuomenę. Tokie duomenys tik patvirtina, kad jaunimo nedarbo problema yra prioritetinga ir ją būtina spręsti nedelsiant. Vis dažniau jaunimo nedarbas analizuojamas kaip socialinę atskirtį apibūdinantis veiksnys. Šia tematika rašo Warner (2005), Lasonen (2006) ir kiti autoriai. Lietuvoje jaunimo užimtumo ir nedarbo klausimus išsamiai tyrinėjo Okunevičiūtė Neverauskienė, netiesiogiai jaunimo užimtumo problematika buvo paliesta Gruževskio, Pociaus, Mikulionienės, Paulavičiaus (2004), Kocai (2004), kitų tyrėjų darbuose. Kadangi nedarbas Lietuvoje skiriasi pagal regionus, tyrimui pasirinkta valstybės išlaidoms jaunimo nedarbui įvertinti per ADRP priemones, Šiaulių apskritis. Aktyvios priemonės yra svarbus įrankis kovojant su nedarbu visame pasaulyje, tačiau, kaip jos veikia jaunimo nedarbą, mokslininkai aiškina skirtingai. Pavyzdžiui ADRP priemonių vertinimo autoriai (Betcherman, Olivas (2004) kelia prieštarinę klausimą – ar galima pasitikėti ADRP priemonių taikymu, ar tai nėra valstybės pinigų švaistymas ir menkai pastebimas teigiamas poveikis, kuris pasiekiamas kitų dirbančių asmenų sąskaita. Todėl ADRP priemonių vertinimo poreikis kyla iš būtinybės nustatyti valstybės išlaidų tikslingumą, atsižvelgiant į jų teikiamą naudą.

Problema: Jaunimo nedarbo lygis Lietuvoje yra aktuali problema, problema egzistuoja ir Šiaulių apskrityje. Jaunimo iki 29 m. amžiaus nedarbas Šiaulių apskrityje yra 5,8 proc., jaunimo nedarbas 4,1 proc. punktu mažesnis nei bendras registruotas nedarbas. Šis reiškinys egzistuoja nuolat, tik jo lygis svyruoja esant skirtingoms ekonominėms sąlygoms. Nors Lietuvos jaunimo nedarbo problema ypač aktuali, ji mažai tyrinėta, o valstybės išlaidos, skirtos jaunimo nedarbo mažinimui praktiškai neanalizuojamos. Vienas iš valstybės išlaidų analizavimo būdų yra per aktyvias darbo rinkos politikos priemones. Iškyla tokie probleminiai klausimai, ar naudinga tyrinėti valstybės išlaidas taikomas per ADRP priemones, siekiant mažinti jaunimo nedarbo lygį Šiaulių apskrityje. Išlaidos ADRP priemonėms kinta kartu su ekonominiais ciklais ir yra kaip tam tikras makroekonominių procesų stabilizatorius, suteikiant papildomų išteklių didėjančio nedarbo iššūkiams įveikti. Europos užimtumo strategija skatina didinti priemonių finansavimą kartu stiprinant šių priemonių efektyvumą. Valstybės išlaidos, skirtos jaunimo nedarbui mažinti per ADRP priemones laikomos vienu iš svarbiausių situacijos darbo rinkoje analizės elementu. Didesnės valstybės išlaidos aktyvioms priemonėms rodo geresnį šalies prisitaikymą prie šiuolaikinių ekonominių iššūkių, gyventojams garantuojama didesnė apsauga nedarbo atveju.

Tyrimo objektas: Valstybės išlaidos, skirtos jaunimo nedarbui mažinti.

Tyrimo dalykas: Valstybės išlaidų, skirtų jaunimo nedarbo mažinimui vertinimas Šiaulių apskrityje.

Tikslas: Išanalizavus valstybės išlaidų, skirtų jaunimo nedarbui mažinti teorinius aspektus įvertinti valstybės išlaidų ekonominį efektyvumą per priemones Šiaulių apskrityje 2012 – 2015 metais.

Darbo tikslui įgyvendinti buvo iškelti tokie **uždaviniai:**

1. Teoriniu aspektu išanalizuoti darbo rinkos, jaunimo užimtumo, nedarbo sampratą, bei įvertinti valstybės išlaidų, skirtų nedarbui mažinti priemones.
2. Išanalizuoti valstybės išlaidų per ADRP priemonių kaštų ir pajamų dinamiką bei struktūrą Šiaulių apskrityje.
3. Įvertinti valstybės išlaidų per ADPR priemones ekonominį efektyvumą Šiaulių apskrityje
4. Taikant ADRP priemones, numatyti jaunimo nedarbo mažinimo perspektyvas Šiaulių apskrityje.

Darbo hipotezė: Valstybės išlaidos, per aktyvių darbo rinkos politikos priemonių taikymą Šiaulių apskrityje, jaunimo nedarbui mažinti, vertinamos kaip efektyvios, teikiančios finansinę, socialinę naudą, bei įgyvendinančios užimtumo politikos joms iškeltus tikslus.

Darbo metodai – teorinės, statistinės medžiagos, dinamikos eilučių analizė, sistemimas, grupavimas, detalizavimas, lyginimas, grafinis metodas. Praktinėje dalyje taip pat taikyti tokie

metodai: pakitimo (padidėjimo/sumažėjimo) tempo skaičiavimas, rentabilumo normos, ekonominio efektyvumo vertinimas.

Darbo šaltiniai. Konceptualiosios dalies analizei atlikti buvo nagrinėjami, sisteminami ir lyginami Lietuvos ir užsienio šalių mokslininkų straipsniai, šaltiniais internete ir Lietuvos Respublikos teisės aktai, naudota mokslinės literatūros, publikacijų lyginimo, sisteminimo ir grupavimo metodai. Empirinei analizei atlikti naudojami LR Statistikos departamento, Darbo biržos statistiniai duomenys, bei Lietuvos darbo rinkos skaičiais. Statistiniai duomenys apdoroti kompiuterine MS Excel programa. Magistro darbe taikomi šie tyrimo metodai: dinamikos santikiniai eilučių dydžiai, pakitimo (padidėjimo/sumažėjimo) tempas, rentabilumo norma bei ekonominis efektyvumas. Duomenų analizei atlikti gauti duomenys analizuojami ir sisteminami lyginimo, sisteminimo ir grupavimo metodais. Rezultatai pateikiami lentelėse, paveiksluose, atliekama išsami jų interpretacija ir apibendrinimas.

Magistro baigiamojo darbo struktūra ir apimtis. Magistro baigiamąjį darbą sudaro: santrauka, įvadas, trys dalys, sudarytos iš skyrių bei poskyrių, išvados, rekomendacijos ir siūlymai, naudotos literatūros sąrašas (šaltiniai), priedai.

Pirmoje – konceptualiojoje magistro darbo dalyje atliekama mokslinės literatūros analizė, skirtų jaunimo nedarbui mažinti, apibūdinama darbo rinkos samprata ir jaunimo intergacija į ją. Pateikiami jaunimo nedarbą lemiantys veiksniai ir priežastys bei pasekmės, tiek šalies ekonomikai, tiek pačiam žmogui. Teoriniu aspektu aptariamos valstybės išlaidos jaunimo nedarbui mažinti priemonės ir jų ekonominis efektyvumo vertinimas per aktyvias darbo rinkos politikos priemones.

Antroje – analitinė magistro baigiamojo darbo dalis skirta įvertinti valstybės išlaidas taikant ADRP priemones Šiaulių apskrityje. Siekiama nustatyti ADRP priemonių „Įdarbinimas subsidijuojant“, „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“, „Darbo rotacija“, „Viešieji darbai“ kaštų ir pajamų kitimo tendencijas ir jų pokyčius lėmusias priežastis. Taip pat įvertinti, kurie komponentai sudaro didžiausią kaštų ir pajamų dalį; kaip kito priemonės kaštų ir pajamų struktūrinės dalys. Vertinamas valstybės išlaidų ekonominis efektyvumas, kuris parodo, kiek vienas euras, išleistas jauno bedarbio įdarbinimui Šiaulių TDB duomenimis „uždirbo“ pajamų, t.y. kiek mokesčių pajamų pervesta į valstybės konsoliduotą biudžetą.

Trečioje – numatomos perspektyvos jaunimo nedarbui mažinti Šiaulių apskrityje, taikant ADRP priemones.

Darbo apimtis: 72 puslapiai, jame yra 19 paveikslų, 7 lentelės, 7 priedai.

1. VALSTYBĖS IŠLAIDŲ, SKIRTŲ JAUNIMO NEDARBUI MAŽINTI TEORINIAI PAGRINDAI

Pradedant nagrinėti darbo rinką, kaip ekonomikos sistemos sudėtinę dalį, svarbu apibrėžti darbo prasmę ir reikšmę. Kiekvieno žmogaus gyvenime darbas yra svarbus kadangi žmogus turi užsidirbti lėšų pragyvenimui, patenkinti fiziologinius, buitinius, kultūrinius ir kitus poreikius, o darbinė veikla leidžia užimti tam tikrą padėtį visuomenėje ir suteikia tam tikrą identitetą (Darbo paieškos vadovas, 2000). Taigi, darbo jėga laikoma svarbia ekonominės veiklos sudėtine dalimi, pagrindiniu ekonomikos ištekliumi, todėl nedarbo mažinimas, tuo pačiu ir užimtumo užtikrinimas, priskiriamas svarbiausiam ekonominės politikos tikslui (Čiegis, 2012).

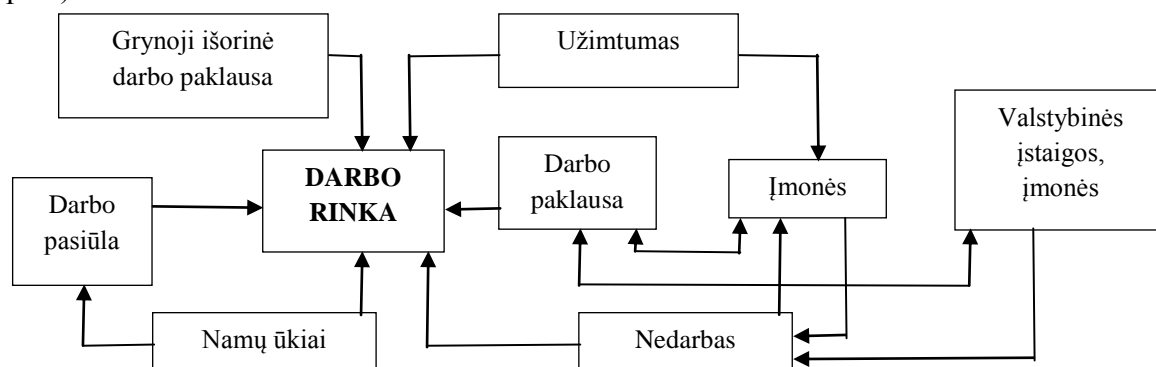
Pirmoje baigiamojo magistro dalyje, pirmiausiai analizuojama darbo struktūra ir jos struktūrinės dalys, po to pereinama prie darbo rinkos struktūros analizės, jaunimo nedarbo ir užimtumo mažinimo priemonių. Teoriniu aspektu aptariami jaunimo nedarbą lemiantys veiksniai, valstybės išlaidų, skirtų jaunimo nedarbui mažinti ADRP priemonių ekonominis efektyvumo vertinimas, aptariamos aktyvios darbo rinkos politikos priemonės, užimtumo ir nedarbo sąvokos. Todėl šioje dalyje analizuojant teorinius jaunimo nedarbo bei perspektyvų numatymo aspektus, sisteminama bei tirama įvairių Lietuvos bei užsienio autorių mokslinė ekonominė bei teisinė literatūra, remiamasi naujausiomis tyrėjų įžvalgomis nedarbo srityje, analizuojami, sisteminami ir lyginami Lietuvos ir užsienio šalių mokslininkų straipsniai, monografijos, disertacijos, knygos, publikacijos, normatyviniai aktai ir kt. Kuriuose diskutuojama apie autorių požiūrį į jaunimo nedarbo problemas, jį lemiančius veiksnius, socialines – ekonomines pasekmes bei valstybės išlaidų vertinimas taikant priemones stabdančias jaunimo nedarbo didėjimą.

1.1. Darbo rinkos samprata ir struktūra

Darbo rinką bei jos struktūrinę analizę pradėsime, apibrėždami „darbo“ sąvoka. Šileikos, Andriušaitienės (2007) teigimu, darbas pagrindinis darbo rinkoje besiformuojančios darbo paklausos ir pasiūlos objektas. Socialinės apsaugos terminų žodyne darbas apibūdinamas kaip darbuotojų funkcionavimas, kryptinga veikla, gaminant prekes arba teikiant paslaugas. Teigiama, kad pastarosios veiklos susijusios su jų fizinių ir protinių jėgų eikvojimu. Taigi, pagrindinis požymis, išskiriantis darbą iš kitų veiklos sričių, yra motyvuotas tikslo siekimas. Tai – žmonių veikla, išreikšta potencialiais fiziniais ir protiniais asmenų gebėjimais, naudojamais vertės kūrimo procese, ir nukreipta asmeninių bei visuomeninių poreikių patenkinimo linkme siekiant ekonominių tikslų (Martinkus, Beržinskienė, 2005). Sąvoka „darbo rinka“ reiškia vietą, kurioje yra perkama ir parduodama žmogaus darbo jėga t.y. darbo pasiūlos ir darbo paklausos santykiai ir jų kaita. Darbo

rinką galima apibūdinti kaip rinkos posistemį arba jos sudėtinę dalį, kur pirkimo pardavimo objektas yra specifinė prekė – potencialus darbuotojas. Taigi darbo rinka – tai specifinė mainų forma, prekiniais ir piniginiiais santykiais įtraukianti potencialų darbuotoją į darbo procesą ir formuojanti atitinkamų ekonominių santykių sistemą tarp pagrindinių ekonominių veiksnių – darbo ir kapitalo (Šileika, Andriušaitienė, 2007). Martinkus ir Beržinskienė (2005) darbo rinką apibrėžia kaip vietą arba procedūrą, kurioje sąveikauja darbdavys, darbuotojas ir darbo ieškantis asmuo, norėdamas sutarti dėl darbinės veiklos sąlygų, laiko, darbo užmokesčio, socialinių išmokų bei garantijų ir pan. Anot Laužacko (2005), darbo rinka – darbo vietų paklausos (visų, kuriuose dirbama taip pat laisvų, neužimtų) ir pasiūlos (konkrečias kvalifikacijas turinčių ir dirbančių, taip pat darbo ieškančių žmonių) santykių visuma. Tačiau darbo rinka nėra pastovi, ji visą laiką keičiasi, priklausomai nuo darbuotojų pasiūlos ir paklausos santykio, darbo rinka gali būti: perteklinė (kai darbuotojų pasiūla viršija paklausą), deficitinė (darbuotojų paklausa viršija pasiūlą, deficitinė darbo rinka tampa ekonominės stagnacijos ar net nuosmukio priežastimi), nulinė (darbuotojų pasiūla sutampa su paklausa, teoriškai ideali, praktiškai beveik nepasiekiamą situacija) (Tūtlys, 2006). Vasile ir kt. (2011) darbo rinką įvardija, kaip verslo aplinką, kuri yra labai reikli jauniems žmonėms baigusiems studijas, įgijusiems profesiją ir norintiems įsilieti į ją. Todėl, darbo rinką reikia suvokti, kaip jungiamąją grandį tarp individualių tikslų ir realiai tam tikru momentu esamų darbo vietos pasiūlos ir paklausos santykių. Tačiau darbo rinka nėra pastovi, ji visą laiką keičiasi.

Kadangi darbo rinka gali būti įvairiai apibrėžiama ir gali būti parodoma iš visų pusių, aprašoma įvairiuose lygiuose, tai darbo rinka apibūdinama kaip visą sistemą su atitinkama struktūra (žr. 1 pav.).

1 pav. Darbo rinka kaip ekonominė sistema

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Kitas svarbus aspektas, kurį analizavo Martinkus, Beržinskienė (2005) – darbo rinką sąlygojantys veiksniai. Kadangi darbo rinka – atvira sistema, jos funkcionavimo atvirumą veikia daugelis veiksnių. Jie gali būti priskiriami vidiniams ir išoriniams. Išoriniams veiksniams, įtakojančiams darbo rinką priskiriami:

- *Darbo išteklių struktūros* – demografiniai, sudėties, ekonominio aktyvumo.

- *Ekonominiai* – BVP pokyčiai, ekonominio ciklo stadija, investicijos.

- *Darbo* – darbo užmokestis, darbo laikas, socialinė partnerystė.

Vidinius pokyčius skatinančius veiksnius gali kontroliuoti ir įtakoti pats darbo ieškantis asmuo arba įmonės vadovas, suvokdami numatomų pokyčių poreikį. Tai gali būti darbo paieškos intesyvumas, darbdavio lankstumas samdos atžvilgiu, bei pats darbuotojo konkurencingumas. Minėtasias veiksnių grupes atspindi įvairūs išoriniai, mikroekonominiai bei makroekonominiai veiksniai. Kintant šiems veiksniams, kinta ir situacija darbo rinkoje. Todėl analizuojant darbo rinką, būtina atsižvelgti į visus pagrindinius veiksnius. Mokslinėje literatūroje taip pat išskiriami pagrindiniai darbo rinkos elementai: darbo pasiūla ir paklausa, darbo rinkos konjunktūra, darbo jėgos kaina (darbo apmokėjimas), konkurencija, darbo rinkos infrastruktūra. Juos plačiau aptarsime.

Darbo jėgos pasiūla yra tas visuomeninio darbo kiekis, kuris darbo rinkoje siūlo samdomieji darbuotojai. Tai galinčių ir norinčių dirbti samdos pagrindais žmonių skaičius ir jų socialinė – demografinė bei profesinė – kvalifikacijos struktūra.

Darbo jėgos paklausa. Siekimas ir galėjimas dirbti tam tikrą laiką, esant įvairiems darbo užmokesčio lygiams vadinamas darbo paklausa. Darbo jėgos paklausos apimtį plačiąja prasme apibūdina dirbančiųjų skaičius plius laisvų darbo vietų skaičius, o siaurąja prasme apibūdina darbo biržose užregistruotų laisvų darbo vietų skaičius, darbdavių paraiškų dėl darbuotojų skaičius ir pan.

Infrastruktūra – tai darbo rinkos mechanizmo funkcionavimo organizacinė institucinė forma. Ją galima apibūdinti kaip sistemą valstybinių ir nevyriausybinių institucijų, teisinių normų, reguliuojančių šių institucijų veiklą bei darbdavių ir darbuotojų tarpusavio santykius.

Darbo rinkos konjunktūra svarbi darbo rinkos charakteristika, į ją būtina atsižvelgti, nustatant gyventojų užimtumo ir darbo rinkos reguliavimo politiką. Išskiriami darbo rinkos konjunktūrą apibūdinantys rodikliai: darbo rinkos papildymo koeficientas, vidutinė nedarbo trukmė, konkurencijos norma, konkurencijos laipsnis, įdarbinimo lygis, įdarbinimo norma, prarastų darbo vietų koeficientas, darbuotojų nevysiško užimtumo lygis, nedarbo mastas.

Darbo jėgos kaina (darbo apmokėjimas) kurią galima apibrėžti kaip atitinkamą darbo jėgos vertės lygį pinigine išraiška, esant atitinkamam darbo jėgos pasiūlos ir paklausos santykiui rinkoje.

Konkurencija darbo rinkoje – tai varžybos tarp gamintojų (pardavėjų) siekiančių parduoti savo prekę ar paslaugą arba pirkėjų, norinčių įsigyti prekę ar paslaugą.

Jakštienės ir Beržinskienės (2011) teigimu egzistuoja požiūris, kad darbo rinką galima išskirti pagal segmentus: pirminę (užtikrintos, saugios darbo sąlygos, aukštas DU, karjeros galimybės, aukštos kvalifikacijos darbuotojai,) ir antrinę (žemos kvalifikacijos, nekvalifikuoti darbuotojai, mažas DU, prastos darbo sąlygos, didelė darbuotojų kaita, ribotos karjeros galimybės). Mokslinėje literatūroje išskiriama ir perteklinė darbo rinka – darbuotojų pasiūla viršija paklausą (čia atsiranda nedarbas) ir deficitinė darbo rinka – darbuotojų paklausa viršija pasiūlą. Nepaisant to, kad nėra

nedarbo problemos, deficitinė darbo rinka tampa ekonominės stagnacijos ar nuosmukio priežastimi. Trūkstant kvalifikuotos darbo jėgos, krenta gamybos našumas, sumažėja pagaminamo BVP apimtys, rinka tampa nepatraukli vietos ir užsienio investuotojams (Tutlys, 2006).

Tačiau Lietuvoje susiformavo specifinė darbo rinkos struktūra, kuri nuo tradicinės skiriasi tuo, kad joje yra dar du segmentai: *paslėptasis* ir *neoficialus* užimtumas. Šie segmentai nekontroliuojama darbo rinkos dalis ir jie sudaro 15-20 proc. ekonomiškai aktyvių Lietuvos gyventojų, 2014 metais į darbo rinkos šešėlį buvo įsitraukę 25 proc. gyventojų, pagrindinė priežastis darbo jėgos apmokestinimas bei legalaus darbo trūkumas (Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2014). Šiandieninėje darbo rinkoje yra sprendžiamos ne tik ekonominės, bet ir socialinės problemos tokios kaip: darbo išteklių racionalus panaudojimas, gyventojų užimtumo ir kovos su nedarbu programų įgyvendinimas, naujų darbo vietų kūrimas, bedarbių apmokymas ir perkvalifikavimas.

Išanalizavus mokslinę literatūrą nustatyta, kad atskirų arba probleminių darbo rinkos segmentų padėtį darbo rinkoje vertino Matiušaitytė (2005), Kostoglou, Paluokis (2007) Moskva (2009), Nordman, Rakotomanana, Robilliard, (2009), Papoutsakis (2010). Iš atliktų *užimtumo skirtinguose darbo rinkos segmentuose priklausomybės nuo ekonominių veiksnių tyrimų* paaiškėjo, kad atskiri rinkos segmentai skirtingai integruojasi darbo rinkoje, o norint palengvinti jų įsidarbinimą, būtina taikyti tam tikras darbo rinkos priemones. Iš atskirų segmentų išskyrimo, aiškiai matyti ir jaunimo darbo rinka. Siekiant išsamiau aptarti šią problemą, visų pirma, aptarsime, kas tai yra jaunimas ir kaip jis charakterizuojamas. Remiantis LR Jaunimo pagrindų įstatymu (Žin., 2003, Nr. 119-5406) Lietuvoje jaunimu (arba jaunais žmonėmis) laikomi asmenys nuo 14 iki 29 m. (Lietuvos darbo biržos Jaunimo darbo centras, 2003). Jaunystė yra amžiaus tarpsnis, kai formuojasi žmogaus asmenybė, kai jis savarankiškai pradeda dalyvauti visuomenės gyvenime ir daryti jam įtaką, galima teigti, kad jaunimas yra visuomenės ateitis. Jaunimo išskirtinumas siejamas su žmogaus gyvenimo laikotarpiu, kuomet yra integruojamasi į visuomenę, tampama nepriklausomais, bandoma įsitvirtinti darbo rinkoje, pradedama kurti socialinė bei materialinė padėtis. Darbas išskiriamas kaip viena svarbiausių vertybių jauno žmogaus vertybių sistemoje. Jaunimo darbo rinką išsamiai nagrinėjo įvairūs užsienio ir Lietuvos mokslininkai: Sherman (2009); Ustinavičiūtė, Katkonienė, Žemaitytė (2011); Aleksandravičius ir kt. (2012); Luobikienė (2012). Brenke (2012), teigimu, analizuojant jaunimo poziciją, reikia atsižvelgti į tai kad, didelė dalis jaunų žmonių ne darbo rinkoje, nes mokosi bendrojo lavinimo, aukštojoje ar profesinėje mokykloje. Perėjimas nuo studijų prie aktyvaus gyvenimo ir integracijos į darbo rinką, svarbus jaunimui ir šalies ekonomikai. Jaunimui sunkiai sekasi įsitvirtinti darbo rinkoje dėl žemos kvalifikacijos ir nedidelės patirties, todėl didėja jaunų žmonių nedarbas. Visa tai paskatina jaunimą apsispręsti emigruoti į kitas šalis (Verslas XXI, 2015). Vasile ir kt. (2011) teigimu, jaunimas darbo rinkoje pažeidžiama grupė, iškyla rizika dėl jų: nedarbo lygio, migracijos, protų nutekėjimo, valstybės išlaidų švietimui, dėl kurių ateityje

bus prarandama dalis BVP. Darbo rinka nesugeba įdarbinti jaunimo pagal jų išsilavinimą ir suteikti finansiškai patrauklaus darbo užmokesčio. Taigi, perėjimas nuo studijų prie aktyvaus gyvenimo ir integracijos į darbo rinką, yra svarbus ne tik jaunimui, bet ir šalies ekonomikai ir socialiniai raidai. Lietuvoje darbo rinkos klausimus bei užimtumo politiką formuoja ir kontroliuoja Socialinės apsaugos ir darbo ministerija bei Lietuvos darbo birža.

Apibendrinant galima teigti, kad darbas yra pagrindinis darbo rinkoje besiformuojančios darbo paklausos ir pasiūlos objektas, o darbo rinka – tai darbo jėgos pardavimo ir pirkimo ekonominių santykių sistema, kurioje formuojasi darbo pasiūla ir paklausa bei jos kaina – darbo užmokestis. Nagrinėjant jaunimo poziciją darbo rinkoje, reikia atsižvelgti į tai kad, didelė dalis jaunų žmonių yra ne darbo rinkoje, nes jie vis dar mokosi bendrojo lavinimo mokykloje, aukštojoje mokykloje ar vyksta profesinis mokymas. Jaunimo nedarbas egzistuoja kaip socialinė problema, todėl ši tematika labai plačiai analizuojama Lietuvos bei užsienio autorių darbuose. Darbo rinkos uždavinys – išanalizuoti pagrindinių darbo rinkos elementų pasiūlą ir paklausą. Todėl, svarbu analizuoti dvi svarbias darbo rinkos charakteristikas – užimtumą ir nedarbą.

1.2 Jaunimo užimtumo ir nedarbo teoriniai aspektai

Norint išsiaiškinti jaunimo užimtumo sampratą bei esmę, visų pirma aptarsime, kas tai yra užimtumas. *Užimtumas* – teisėta darbinė žmonių veikla, kuriant materialines vertybes ir teikiant paslaugas, siekiant patenkinti asmeninius ir visuomeninius poreikius, teikianti jiems uždarbį (darbo pajamas) (Ekonomikos terminų žodynas, 2008). Darbo rinkoje užimtumas yra ne tik veikla, bet ir tam tikri santykiai tarp dirbančiųjų (ekonominiai, teisiniai). Taigi, žmogus užimtas ir tada, kai laikinai nedirba: atostogauja, poilsiauja, gydos ir pan., svarbu, kad jis susijęs su darbo vieta. Pagal Tarptautinius darbo organizacijos standartus užimtaisiais gyventojais laikomi sulaukę nustatyto darbingo amžiaus (Lietuvoje – 15 metų) asmenys, kurie apskaitos laikotarpiu priklauso nustatytoms kategorijoms (Ekonomikos terminų žodynas, 2008).

Augant realiajam darbo užmokesčiui, atsiranda vis daugiau žmonių, radusių darbą. Be to, dauguma žmonių atsisako dirbti už esamą realųjį užmokestį, nors jie yra darbo jėga ir užregistruoti kaip ieškantys darbo. Į šį skaičių įeina ir žmonės, kurie laikinai nedirba, nes keičia darbo vietą. Kiti, įeinantys į darbo jėgos skaičių, tikisi gauti viliojantį pasiūlymą dirbti už didesnę negu vidutinis darbo užmokestį, todėl laukia tokio siūlymo (Martinkus, Beržinskienė, 2005). Magistro darbo autorė išanalizavo ir 1 lentelėje pateikė Lietuvos bei užsienio autorių „užimtumo“ interpretacijas, kurios leidžia išsamiau paaiškinti užimtumo sąvoką bei esmę.

Užimtumo sąvokos apibrėžtys

<i>Autorius, metai</i>	<i>Užimtumas – Apibrėžimas</i>
B. Martinkus (2000)	tiriamosios užimtų gyventojų grupės ir tos amžiaus grupės gyventojų skaičiaus santykis procentine išraiška.
I. Kulincev (2001)	darbingo amžiaus asmenų veikla siekiant patenkinti asmeninius bei visuomeninius poreikius ir teikiant pajamas.
T. Davulis (2003)	darbo išteklių panaudojimo laipsnis, išreiškiamas dirbančių žmonių procentine dalimi nuo visų šalies darbingų žmonių skaičiaus.
A. Juozapavičienė (2005)	realiojo darbo užmokesčio ir žmonių, sugebančių susirasti darbą, sąryšis.
V. Ratkevičienė (2005)	pilietinės demokratinės visuomenės pagrindas. Tik dirbdamas žmogus tampa visuomenės piliečiu tikrąja to žodžio prasme.
L. Kruppe, S. Müller, S. Wichert, 2007	fizinių asmenų apmokamas darbas, ir apima asmenis: darbe atliekančius tam tikras funkcijas ir užmokestį ar atlyginimą, arba šiuo metu įdarbinti, bet laikinai nesantys darbe
S. Zaicev (2008)	darbingo amžiaus asmenų veikla, kurios dėka sukuriamas ekonominis, socialinis stabilumas, tenkinant asmeninius ir visuomeninius šalies gyventojų poreikius.
Ekonomikos terminų žodynas (2008)	teisėta (įstatymų nedraudžiama) darbinė žmonių veikla, kurianti materialines vertybes ir teikianti paslaugas, siekiant patenkinti asmeninius bei visuomeninius poreikius, bei suteikianti jiems uždarbį (darbo pajamas).
S. Jakštienė (2013)	veikla ir ekonominiai, teisiniai santykiai tarp žmonių dalyvaujančių darbo kooperacijoje, o jo didinimas, prisideda prie asmenų gerovės bei šalies socialinės ir ekonominės plėtros.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Apibendrinant 1 lentelėje pateiktus užimtumo apibrėžimus galima teigti, jog mokslinėje literatūroje gyventojų užimtumui skiriama nemažai dėmesio, skirtingų autorių pateiktos užimtumo interpretacijos papildo viena kitą, t.y. užimtumas tampa svarbiausia ekonomine galimybe, teikiančia žmonėms pajamų, leidžiančių įsigyti prekių ir paslaugų, būtinų jiems normaliai gyventi. Šiuo atveju prie užimtumo priskiriamas ne tik pajamas garantuojantis samdomas darbas, bet ir visi gyvenimo būdai, susiję su ekonomine veikla. Sisteminant ir analizuojant mokslinę – ekonominę literatūrą, nustatyta, kad joje nemažai dėmesio skiriama ir jaunimo užimtumo klausimams. Jaunimo užimtumo ir nedarbo specifinės priežastys išskiriamos ekonomistų darbuose: Blanchflower (2000), O’Higgins (2001). Jaunimo kaip probleminės grupės susidarymo darbo rinkoje priežastis bandoma aiškinti pasitelkus darbo jėgos homogeniškumo prielaidas atmetančias darbo rinkos teorijas. Jas nagrinėjo Matiūšaitytė (2005) ir kt. Vis dažniau jaunimo nedarbas analizuojamas kaip socialinę atskirtį apibūdinantis veiksnys. Šia tematika rašo Julkunen (2002), Hammer (2003), Warner Weil et al. (2005), Azizi ir Lasonen (2006) ir kiti autoriai. Lietuvoje jaunimo užimtumo ir nedarbo klausimus išsamiai tyrinėjo Okunevičiūtė Neverauskienė, netiesiogiai jaunimo užimtumo problematika buvo paliesta Gruževskio, Pociaus, Mikulionienės, Paulavičiaus (2004), Kocai (2004), kitų tyrėjų darbuose. Nedarbas Lietuvoje buvo pradėtas registruoti tik atsiradus darbo biržoms, jų sukūrimo pagrindinė priežastis buvo sušvelninti nedarbo pasėkmes. Lietuvos teritorijoje pirmosios darbo biržos atsirado 1904 metais (Lietuvos statistikos darbai, 2009). Nedarbo sampratą sudėtinga apibrėžti vienareikšmiškai. Daugelis mokslininkų (Martinkus 2006; Neverauskienė 2009; Jakštienė 2012; Smaliukiene 2012; Maidyrova, Mamedova 2013) pateikia iš dalies panašų nedarbo sampratos interpretavimą, bet kartu ir skirtingą. Magistro baigiamojo darbo autorė išanalizavo, susistemino ir 2 lentelėje pateikė Lietuvos ir užsienio autorių nedarbo apibūdinimus.

Nedarbo sampratos apibūdinimas

<i>Autorius, metai</i>	<i>Nedarbo samprata</i>
P. Baxandall P (2002)	Termino „nedarbas“ atsiradimas buvo vienas pagrindinių indikatorių, žymėjusių modernios nedarbo sampratos atsiradimą.
G.Davulis (2003)	Nedarbas reiškia, jog neišnaudojamas vertingas išteklius, prarandamos potencialios prekės bei paslaugos ir šis praradimas jau nekomensuojamas. Be to nedarbas sukelia ir socialinių problemų. Su nedarbo lygiu susiję nusikaltimai, savižudybės ir kiti neigiami reiškiniai.
J.Palumickaitė, K.Matuzevičiūtė (2004)	nepakankamai efektyvios švietimo, profesinio rengimo, socialinės apsaugos, darbo rinkos bei ekonomikos politikos rezultatas. Šiuo atveju nedarbas suvokiamas kaip eilė įvairiausių socialinių ir ekonominių priežasčių, lėmusių gyventojų užimtumo pokyčius neigiama linkme.
J.Tartilas (2005)	Plačiąja nedarbas - viena svarbiausių neefektyvaus gamybos išteklių panaudojimo priežasčių. Visuomenė praranda galimybę pagaminti ir įsigyti papildomų prekių ir paslaugų.
V.Snieška ir kt. (2005)	Nedarbas yra viena svarbiausių makroekonominių problemų. Žmonės netekę darbo, praranda pajamų šaltinį, patiria gyvenimo lygio smukimą, psichologinį diskomfortą.
V.Skominas (2006)	Nedarbas toks reiškinys visuomenėje, kai dalis darbingų jos asmenų nedalyvauja, kuriant šalies ekonominį produktą, kitaip tariant, neturi darbo, kartu ir pragyvenimo šaltinio. Tai prarastas žmogiškasis kapitalas, kurį buvo galima panaudoti prekių ir paslaugų gamyboje.
O.G.Rakauskienė (2006)	Nedarbas tai būklė, kai visuminių išlaidų apimtis yra per maža, kad būtų galima pasiekti visiško užimtumo būseną, todėl tokiu atveju valstybė privalo taip pat papildyti privačias išlaidas, kad visuminės išlaidos (privačių ir valstybinių išlaidų suma) būtų pakankamos, siekiant užtikrinti visiško užimtumo būseną ekonomikoje.
V.Petraškevičius, A.Stepanovas, L.Šečkutė ir kt. (2007)	Aukštas nedarbo lygis sutrikdo socialinių procesų eigą visuomenėje, sukuria jų patologines formas.
A.Jakutis, V.Petraškevičius, A.Stepanovas ir kt. (2007)	Nedarbas nevysiškas užimtumas, ekonomikos prasme yra visuomenės išteklių švaistymas ir darbo neturinčių žmonių egzistavimo sąlygų ardymas. Jis sukelia ir neekonominio pobūdžio socialinių problemų.
R.Brazdienė, I.Mikutavičienės (2013)	Nedarbas – socialinis reiškinys, turintis įtakos visuomenės gyvenimo kokybei (nedirbantys asmenys patiria gyvenimo lygio smukimą, praranda pajamų šaltinį).
R.Čiegis (2013)	Naturalus nedarbo lygis nėra kažkas nekintamo, nes kinta darbo jėgos demografinė sudėtis, vyksta instituciniai bei socialiniai pokyčiai. Atsiradusios nedarbo pašalpos neskatina skubėti, praradus vieną darbą tuoj pat užimti kitą darbo vietą, nes įvairių paramos išmokų bedarbiams suma yra didesnė negu siūlomas atlyginimas.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Iš 2 lentelėje pateiktų nedarbo sampratos apibrėžimų ir apibūdinimų galima teigti, jog nedarbas viena svarbiausių visuomenės reiškinų, kai dalis darbingų jos asmenų galinčių ir norinčių dirbti neturi darbo. Nedarbas yra ekonominis ir socialinis procesas, tiesiogiai veikiantis asmenis ir šalį. Nedarbo sąvoka glaudžiai susijusi su darbo išteklių samprata, yra struktūrinė jos dalis. Nedarbo lygis – ekonominis rodiklis, rodantis kokia darbo jėgos dalis yra neužimta, taigi nedarbo lygis parodo, kiek procentų visos darbo jėgos sudaro bedarbiai. Kitaip tariant, nedarbo lygis – asmenų, galinčių ir norinčių dirbti, tačiau nerandančių tinkamo darbo, santykio su visais darbingais gyventojais procentinė išraiška.

Išanalizavus ir susiteminus mokslinę literatūrą nustatyta, kad nedarbas klasifikuojamas pagal tam tikrus tipus bei rūšis. Jų įvairovę pagrindžia laiko veiksnys, kuris skirtingai įtraukiamas į bedarbio sąvokos sampratą priklausomai nuo konkrečios šalies. Snieška ir kt. (2005), nedarbo lygio ir migracijos problema Lietuvos ir užsienio autorių šiuolaikiniuose moksliniuose darbuose dažnai nagrinėjama kartu (Stulgienė, Dainorienė 2009; Janušauskas 2009; Karalevičienė, Matuzevičiūtė 2009; Stanaitis 2011; Kumpikaitė, Žičkutė 2012; Feridun 2009; Chiang 2009; Basile 2012;). Mokslininkai išskiria dažniausiai praktikoje naudojamus nedarbo tipus:

- *Laikinasis nedarbas* – nedarbas, atsirandantis normaliaame darbo paieškos procese. Vieni darbuotojai keičia darbo vietą dėl šeimos aplinkybių, kiti ieško naujo darbo, atleisti iš ankstesnio, pasibaigus darbo sutarčiai, dar kiti, baigę mokslus, pirmą kartą ieško darbo. Laikinasis nedarbas neišvengiamas, jis net pageidautinas, kadangi žmonės susiranda geriau mokamą, labiau kvalifikuotą ir produktyvesnę darbą. Dėl to didėja žmonių pajamos, racionaliau pasiskirsto darbo ištekliai. Laikinasis nedarbas dažniausiai yra trumpalaikis.

- *Struktūrinis nedarbas* atsiranda, kai darbo paklausa neatitinka pasiūlos. Keičiantis prekių, paslaugų struktūrai, technologijoms, keičiasi bendrosios darbo jėgos paklausos sudėtis. Kai kurių profesijų paklausa sumažėja arba išnyksta. Darbo rinka į pokyčius reaguoja lėtai, darbo jėgos struktūra neatitinka poreikių. Esminis struktūrinio nedarbo ypatumas tas, kad „struktūriniai“ bedarbiai negali iš karto gauti darbo, jiems reikia keisti profesiją, mokytis, kartais keisti gyvenamąją vietą. Struktūrinis – ilgesnės trukmės.

- *Ciklinis nedarbas* – atsirandęs, esant ekonomikos nuosmukiui, kurį sukelia bendrųjų išlaidų nepakankamumas, susijęs su verslo ciklu. Jis sumažėja, išaugus ekonominiam aktyvumui.

Nedarbas neretai klasifikuojamas į rūšis, atsižvelgiant į laiko tarpą, kurį žmogus yra bedarbis. Gali būti išskiriamas *ilgalaikis* ir *trumpalaikis nedarbas* (Griškevičienė, 2006; Kinderis, 2008). Trumpalaikių bedarbių grupei priskiriami bedarbiai asmenys, kurių ištisinė nedarbo trukmė yra trumpesnė nei 12 mėn., Viena iš pagrindinių nedarbo Lietuvoje problemų yra ilgalaikis nedarbas. Ilgalaikiu bedarbiu laikomas ilgiau nei metus registruotas darbo biržoje bedarbis. Jei asmeniui yra mažiau kaip 25 metai, ilgalaikiu bedarbiu jis tampa per pusmetį.

Nedarbo problemą analizuoja daug mokslininkų, tačiau verta išskirti vieną bedarbių grupę – tai *jaunimas*, kadangi valstybės išlaidų, būtent jaundimo nedarbo mažinimui, vertinimas yra magistro darbo objektas. Jauni žmonės, dažniausiai dar neturintys įgūdžių dirba tik papildomus darbus, kuriems nereikia aukštos kvalifikacijos. Nekvalifikuoti jauni žmonės yra potencialūs ilgalaikiai bedarbiai: maždaug ketvirtadalis jų neturi darbo ilgiau kaip 12 mėnesių. Lietuvoje vis dar nepakankamai pasirengta įdarbinti jaunimą, nes ir mokykla turi išmokti prisitaikyti prie asmeninių vaiko gebėjimų ir poreikių, universitetai turi skatinti bendruomenes būti atviresnes visuomenei, jaunimo poreikiams, taip sprendžiant jaunimo įdarbinimo problemas. Tikslingas profesinis informavimas, orientavimas, konsultavimas gali padėti jaunuoliui įgyti paklausią profesiją ir efektyviai integruotis į darbo rinką. Taip pat būtina stiprinti ir tobulinti ne tik aktyvias darbo rinkos politikos bei jaunimo įdarbinimo priemones, bet ir jaunimo nedarbo prevenciją (Gruževskis, 2011). Neverauskienės, Moskvinos (2008), teigimu jaunimui yra sunkiau integruotis į darbo rinką dėl to, kad keičiasi jų gyvenimo etapai, socialinė apsauga yra ribota, jiems sunku gauti finansinių išteklių. Taigi galima teigti, jog sėkmingas jaunuolio integravimasis į darbo rinką neišsivaizduojamas be atitinkamo išsilavinimo įsigijimo ir praktinių įgūdžių.

Bedarbių skaičius arba nedarbo lygis neparodo, koks yra nedarbo mastas. Vidutinis nedarbo lygis gali reikšti labai įvairų nedarbo mastą. Kuo daugiau bedarbių ir kuo dažniau žmonės tampa bedarbiais, kuo ilgesnė vidutinė nedarbo trukmė, tuo didesnis nedarbo mastas (Ekonomikos terminų ir sąvokų žodynas, 1999). Galima teigti, kad kuo nedarbo lygis mažesnis, tuo didesnis ekonominis aktyvumas. Nedarbo lygis ekonomikoje svarbus rodiklis, jo padidėjimas vienas svarbiausių ekonominio nuosmukio požymių. Nedarbo lygis apskaičiuojamas pagal 1 formulę.

$$U = \frac{B}{LF} \quad (1)$$

U- nedarbo lygis; B- bedarbių skaičius; LF- darbo jėga.

Lietuvoje naudojami du nedarbo rodikliai, kurių reikšmės gerokai skiriasi, pagrindinės šio rodiklių skirtumo priežastys yra dvi. Pirmoji, Lietuvos darbo biržos (toliau – LDB) naudoja biržoje registruotų bedarbių skaičių, o Statistikos departamentas (toliau – SD) atlikdamas gyventojų apklausą, išsiaiškina, kiek Lietuvos gyventojų neturi darbo ir jo aktyviai ieško. Antroji, LDB naudoja darbingo amžiaus (15–64 metų) žmonių skaičių, o SD – darbo jėgos dydį. Statistikos departamento statistinė informacija parengta remiantis Gyventojų užimtumo statistinio tyrimo duomenimis. Vienas iš pagrindinių makroekonomikos politikos tikslų yra sumažinti nedarbą ir pasiekti visišką užimtumą, kada nėra nedirbančių ne savo valia. Pagirskienė (2003) visišką užimtumą apibūdina, kaip maksimaliai panaudojamą turimą darbo jėgą ir kapitalo išteklius, kuriuos gali sunaudoti ekonomika priartėjus prie potencialaus produkto ribos. Tačiau realybėje tokia situacija labai reta, kadangi rinkos ūkis nutolsta nuo šio tikslo, nes jis negali darbo vietomis aprūpinti visų norinčių dirbti. Taigi, esant visiškam užimtumui, nedarbas šalyje egzistuoja, jis dar vadinamas natūraliu nedarbo lygiu (žr. 2 formulė) (Martinkus, Sakalas, Savanevičienė 2006).

$$U_n = \frac{U_F + U_S}{LF} \quad (2)$$

U_n - natūralus nedarbo lygis;

U_F - laikinasis nedarbas (bedarbių skaičius);

U_S - struktūrinis nedarbas (bedarbių skaičius); LF- darbo jėga.

Adomonienės (2003), teigimu, bedarbius galima sugrupuoti pagal neužimtumo priežastis: atleisti dėl etatų mažinimo, atleisti asmeniškai prašant, atleisti dėl darbo drausmės pažeidimų, pradedantys dirbti (abiturientai, absolventai), norintys įsidarbinti anksčiau ilgą laiką nedirbę piliečiai. Nedirbančiųjų (bedarbių) klasifikavimas leidžia realiau įvertinti darbo jėgos rezervus, tiksliau numatyti, konkrečiau parengti ir sėkmingiau realizuoti jų užimtumo ir įdarbinimo programas.

Apibendrinant galima teigti, kad užimtumas – tai darbingo amžiaus žmonių darbinė veikla paremta ekonominiais ir teisiniais žmonių santykiais, siekiant patenkinti asmeninius ir visuomeninius poreikius bei gaunant pajamas, o jaunimo politika, kuria sprendžiamos jaunimo

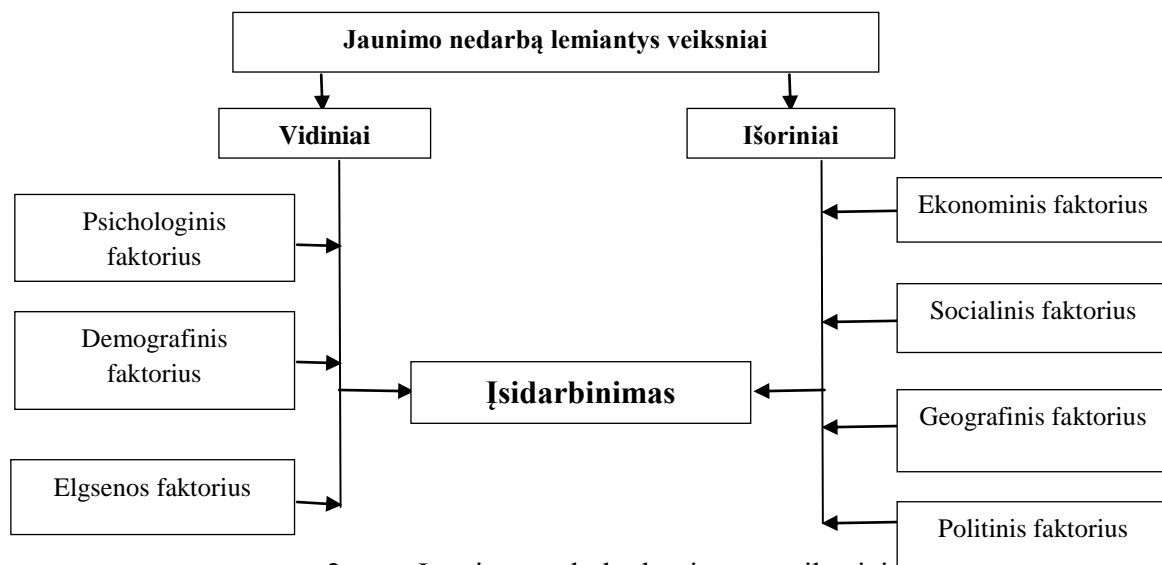
problemos ir siekiama sudaryti palankias sąlygas formuoti jauno žmogaus asmenybei bei jo integravimui į visuomenės gyvenimą, apima daug sričių. Jaunimo užimtumą galima suskaidyti į dvi dalis: besimokančio ir jau mokslus baigusio jaunimo užimtumą. Jauni žmonės kurie jau yra baigę mokslus, greičiausiai ketina dirbti ar jau ieško pastovesnės darbo vietos, todėl jiems yra aktualiausia nedarbo problema. Tuo tarpu jauni žmonės, kurie mokosi ar studijuoja, jaunimo nedarbo problematika liečia mažiau. Aptarus bendrą nedarbo charakteristiką, tikslinga išskirti vieną gyventojų grupę – jaunimą, kadangi tai – ateities darbo išteklių, darbo jėga, nuo kurios priklauso visos šalies gerovė.

1.3 Jaunimo nedarbą lemiantys veiksniai ir priežastys

Kaip teigiama darbo rinkos ir mokslinių tyrimų ataskaitose (Eurostat 2010; Social Exclusion 2007), analizuojant socialinę atskirtį nedalyvavimas darbo rinkoje esminis. Šioje srityje jaunimas yra mažiausiai apsaugotas. Remiantis Bendrąja EK 2011 m. užimtumo ataskaita (2011), jaunimo nedarbas didesnis nei kitų socialinių grupių. 2010 m. Lietuvoje, kas vienuoliktas jaunas žmogus buvo bedarbis. Jaunimo nedarbas didina nusikalstamumą, sveikatos sutrikimų riziką, riboja finansines galimybes, ilgėja jaunimo priklausomybės nuo šeimos laikotarpis. Kieselbach ir kt. (2006) teigimu, nors šeimos parama palengvina jaunimo padėtį, ji dažnai ima trukdyti jauno žmogaus vystymuisi ir nepriklausomybės siekiui. Mokslinės literatūros analizė parodė, kad socialinė atskirtis susijusi su daugybe objektyvių ir subjektyvių veiksnių. Kiek veiksnių ir kokias dimensijas reikia įvertinti, norint atsakyti į klausimą apie socialinę atskirtį, yra kintantis ir sąlyginis dalykas. Europos parlamentas ir Europos taryba teigė: „Skurdo ir socialinės atskirties problema plati, sudėtinga ir kompleksinė. Ji susijusi su daugybe veiksnių, pavyzdžiui, pajamomis, gyvenimo standartu, tinkamomis švietimo ir užimtumo galimybėmis, efektyvia socialinės apsaugos sistema, tinkamu būstu, kokybišką sveikatos priežiūros ir kitų paslaugų prieinamumu bei pilietiškumu“ (European Parliament, Council of the European Union 2008).

Užsienio šalių mokslininkai (Barnett, Bradley, 2007; Vos, Dewettinck, Bubens, 2008; Conyers, 2008) tyrinėjantys jaunimo integracijos į darbo rinką procesus, pažymi, kad jaunimo, padėtis darbo rinkoje daugiausia priklauso nuo bendros ekonominės situacijos, o Baruch (2003), Brenke (2012), pažymi, kad profesijos įsigijimas ir profesinis mokymasis yra svarbi prielaida jaunimo integracijos į darbo rinką. Jie teigia, kad neturintis profesijos jaunimas greitai „iškrenta“ iš darbo rinkos. Virjan, Cretu Raluca, Militaru (2008), teigia, kad viena iš svarbiausių priežasčių jaunimo integracijai į darbo rinką yra jų nepakankamas kvalifikacijos ir mokymosi lygmuo. Teigiama, kad aukštosios mokyklos specialistus ruošia neatsižvelgiant į darbo rinkos poreikius, įgūdžius ir profesines kompetencijas, kurių reikalauja darbdavys, t.y. nėra sąveikos tarp ruošiamų

aukštojo mokslo specialistų ir darbo rinkos. Apibendrinant galima teigti, kad jaunimo padėtį (t.y. užimtumą ir nedarbą) darbo rinkoje lemia vidiniai ir išoriniai veiksniai (Gruževskis, Okunevičiūtė – Neverauskienė, 2005, Brazienė, Dorelaitienė, Zalkauskaitė, 2013) (žr. 2 pav.).

2 pav. Jaunimo nedarbą lemiantys veiksniai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Iš 2 paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad mokslininkų išskiriami jaunimo nedarbą lemiantys veiksniai, priklausomai nuo įsidarbinimo gali būti vidiniai ir išoriniai. Pažymėtina, kad vidaus veiksniai tai nuo konkretaus individo priklausantys veiksniai, kuriuos jis gali kontroliuoti. Jiems priskiriami psichologiniai, iš dalies demografiniai veiksniai (pvz., šeimos dydis) ir kokybinės gyventojų charakteristikos (pvz., gyventojų išsilavinimo lygis, įgūdžiai, sveikatos būklė) (Brazienė, Dorelaitienė, Zalkauskaitė, 2013) Išorės veiksniai – nuo konkretaus individo nepriklausantys veiksniai, kurių negalima reguliuoti tiesiogiai (ekonominiai, socialiniai, geografiniai, politiniai (pvz. Jaunimo užimtumui užtikrinti svarbi vyriausybės vykdoma aktyvi darbo rinkos politika)) veiksniai. Pažymėtina, kad socialinių – ekonominių rodiklių pokyčių įtaka darbo rinkai nėra vienareikšmė, t.y. Šių veiksmų pokyčiai darbo rinkoje gali sąlygoti tiek teigiamus, tiek neigiamus darbo rinkos rodiklių pokyčius. Socialinių – ekonominių veiksmų poveikis darbo rinkos situacijai (žr. 1 priedas).

Nedarbo nuostoliai ekonomikai vertinami pagal tai, kiek, neišnaudojus darbo jėgos potencialo, nesukuriami materialiniai vertybių, nesuteikiama paslaugų. Dėl to prastėja šalies socialiniai rodikliai: mažiau sukuriama bendrojo vidaus produkto ir gaunama nacionalinių pajamų – mažėja valstybės biudžetas, todėl mažiau lėšų galima skirti socialinėms sritims, tuo pačiu vis didesnę jų dalį tenka skirti bedarbių pašalpoms ir kitoms išlaidoms, kad nedarbo socialiniai padariniai būtų sumažinti. Kaip pastebima, emigracija turi įtakos darbo jėgos trūkumui, nes sumažėja gamybos plėtros galimybes ir aktyvesnę investicijų panaudojimą. Dėl gyventojų emigracijos ir pasitraukimo iš vietinės darbo rinkos žymiai sumažėja nedarbas, kuris sudaro sąlygas kilti atskirų sektorių darbuotojų atlyginimams ir darbo sąlygų gerinimui. Tačiau didžiausios problemos kyla dėl

socialinių išmokų mokėjimo bei dydžio nustatymo, nes kuo didesnės išmokos nustatytos, tuo mažiau žmonių nori įeiti į darbo rinką. Nors jaunimo nedarbą lemiančios priežastys turi tik šiai grupei būdingų bruožų, tačiau kaip ir visą darbo rinką jaunimą įtakoja ir tos pačios nedarbo priežastys. (žr. 2 priedas) pateiktos plačiausiai mokslinėje literatūroje nagrinėjamos priežastys.

Nedarbo ekonominės ir socialinės pasekmės sunkiai nusakomos, bet jos tiesiogiai susijusios su šalies ekonomikos rezultatais, nes, kylant ekonomikos potencialui, didėja gyventojų užimtumas, tenkinami gyvenimo poreikiai, iki minimumo mažėja žmonių psichologinis ir socialinis nuosmukis. Nedarbas žmogui sukelia nepasitikėjimą ateitimi, savo sugebėjimais, nevisavertiškumo jausmą ir kt. Bedarbiai praranda savo įgūdžius, sugebėjimus, sudarančius žmogiškąjį kapitalą, ir net ekonomikos pakilimo laikotarpiu nebegali dirbti. Todėl tai skatina nedarbo lygio augimą.

Užsienio mokslininkų tyrimų rezultatai atskleidė, kad jaunuoliams įsidarbinti trukdo trys pagrindinės kliūtys. - *išsilavinimo kaina*. Universitetinis išsilavinimas daugelyje Europos šalių yra subsidijuojamas valstybių, tačiau pragyvenimo išlaidos studijuojant kartais tampa nepakeliama našta, ir jaunuoliai būna priversti atsisakyti studijų. Neakademines, profesines studijas valstybės remia retai, be to, jaunuoliams stinga informacijos apie tokį mokslą. Dar daugiau – prestižas tebesiejamas su akademinio išsilavinimu, ir tai atgraso jaunuolius nuo profesinių studijų.

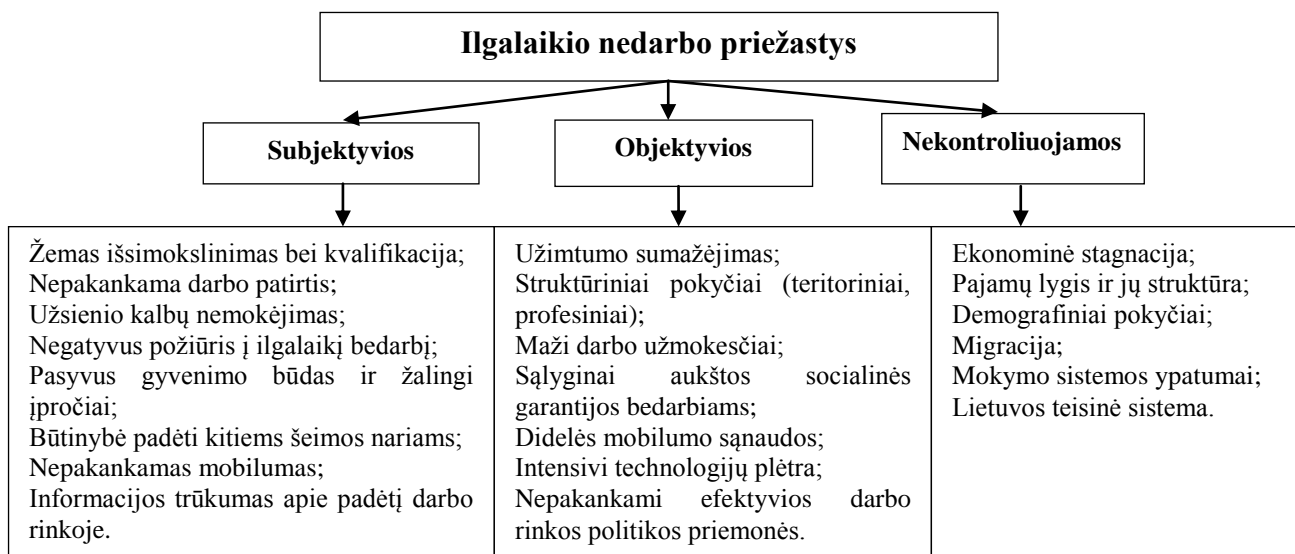
- *nepakankami įgūdžiai*, kuriuos jaunuoliai įgyja studijuodami. Darbdaviai pasigenda vadinamųjų minkštųjų kvalifikacijų (komunikacija ar darbo etika). Tyrėjų teigimu, Europos darbdaviai ir švietimo sistemos dalyviai per mažai bendradarbiauja, kad įveiktų šiuos trūkumus.

- *sudėtingas pereinamasis laikotarpis pabaigus studijas*. Trečdalis apklaustų jaunuolių teigia, kad baigę mokslus, būna priversti imtis laikinų darbų, dauguma apskritai sunkiai susiranda darbą. Daugelis pasigenda institucijų galinčių padėti susiorientuoti darbo rinkoje.

Beržinskienė (2005), remdamasi užsienio autoriais, kaip svarbiausią aptariamo reiškinių priežastį dažniau nurodo struktūrinius pokyčius darbo rinkoje ir daug rečiau – asmenines žmogaus savybes ir asmeninę motyvaciją. Visgi Pocius bei Neverauskienė (2003) su tokiu teiginiu sutinka ne visiškai, kadangi dažnai neigiamos ilgalaikio bedarbio sociologinio portreto detalės identifikuojamos gerokai sunkiau nei objektyvūs ilgalaikį nedarbą sąlygojantys ekonominiai veiksniai. Pasak Beržinskienės ir Būdvytytės – Gudienės (2010), ilgalaikį nedarbą sąlygoja subjektyvios ir objektyvios priežastys. Valackienė (2005) išskiria ir nokontroliuojamas ilgalaikio nedarbo priežastis (žr. 3 pav.).

Jaunimo integracija į darbo rinką priklauso ir nuo socialinių, ekonominių, demografinių tarpusavyje susijusių veiksnių. Vienas tokių veiksnių, sąlygojančių jaunimo nedarbą, yra sunki ekonominė rinkos padėtis ir to sąlygojama laisvų darbo vietų stoka. Tokiu ekonominio sąstingio arba nuosmukio metu darbdaviai yra linkę mažiau rizikuoti bei darbo vietą išlaikyti patyrusiam specialistui. Sekantis veiksnys lemiantis nedarbą yra nepakankamas profesinis pasirengimas. Be

abejo, silpna darbo motyvacija, kuri nesuteikia perspektyvų siekiant palankesnių darbo sąlygų, pvz.: ilgus metus dirbamas fizinis darbas, nereikalaujantis kvalifikacijos, nesuteikia galimybės tobulėti.

3 pav. Ilgalaikio nedarbo priežastys

Šaltinis: sudarytas darbo autorės, remiantis Beržinskiene ir Būdvytyte-Gudiene (2010), Valackiene (2005).

Kita priežastis – nesėkmingos darbo pagal specialybę paieškos. Jaunuolis, įgijęs tam tikrą išsilavinimą, ir nerandantis darbo pagal specialybę yra priverstas tenkintis kitos kvalifikacijos darbu bei papildomai mokytis, norėdamas tinkamai atlikti atitinkamų pareigų užduotis. Jeigu darbas, nesutampa su įgytos specialybės suteiktomis žiniomis ir įgūdžiais, persikvalifikavimas gali tapti iššūkiu, kadangi išsilavinimas (ypač aukštasis) ar papildomų mokymų paslaugos yra mokamos, t.y. mokamas tam tikras mokestis, atsižvelgiant į studijų trukmę (Vaičiulis, 2013). Taigi, jaunimo integraciją į darbo rinką apribojanti (nedarbo lygio didėjimo) priežastis – švietimo ir mokslo sistemos teikiamų studijų, o ne darbo pasirinkimas. Tai vyksta dėl to, kad apsisprendęs jaunimas prioritetą teikia studijoms, kaip galimybei įgyti kompetencijų, reikalingų ateities planų specialybės pasiekimui bei nėra suinteresuoti dirbti laikiną, mažai apmokamą ar neperspektyvų darbą. (Okunevičiūtė-Neverauskienė, Moskvina, 2008). Nesėkmingai jaunimo integracijai į darbo rinką įtakos turi ir kita priežastis – studijų metu įgytų žinių kokybės bei jauno specialisto parengimo darbo rinkai spragos. To sąlygota integracija gali būti apibūdinama pagal tam tikrus etapus:

1. *Trumpas perėjimas* (dirbamas reguliarus, tenkinamas darbas, laikinas bei nelegalus, netenkinantis darbas trunkantis vienerius metus, tris mėnesius trunkanti bedarbystė vos įgijus išsilavinimą);

2. *Vidutinės trukmės perėjimas* (laikinas, nelegalus ir netenkinamas darbas trunkantis iki dviejų metų, bedarbystės laikotarpis trunkantis iki vienerių metų);

3. *Ilgasis perėjimas* (sudaro visi trumpajame bei vidutinės trukmės perėjimo etapuose įvardinti epizodai, bet trunkantys ilgiau (Brazienė, Mikutavičienė, 2013).

Pastarasis aspektas glaudžiai siejasi ir su dar viena priežastimi – nepakankamu profesiniu pasirengimu. Jaunas specialistas, kuris yra nepakankamai pasirengęs atlikti įgytos specialybės pareigas yra silpnoji kolektyvo grandis, nesuteikianti naudos darbo rinkoje (Pocius, Okunevičiūtė-Neverauskienė, 2001). Vienas iš svarbiausių pasirengimo darbo rinkai sąlygų yra praktika. Įgyta praktika padeda lengviau įsitvirtinti darbo rinkoje (Jaunimo integravimas į darbo rinką, 2001). Jaunuoliai atlikdami praktiką juos dominančioje srityje gali siekti aukščiausių rezultatų, būti pastebėti bei įdarbinti. Visos šios minėtos priežastys yra glaudžiai siejamos su motyvacija dirbti arba kaip tik – jos stoka (kaip nedarbą sąlygojančiu veiksmu). Taigi, motyvacijos stoka taip pat gali būti įvardijama kaip esminė asmens integracijos į darbo rinką kliūtis.

Dar viena svarbi priežastis jaunimo nedarbui yra darbdavių lūkesčiai ir reikalavimai naujiems darbuotojams, kuriuos sudėtinga atitikti. Pabrėžiama, kad pastaruoju metu, darbdavių požiūriu, jaunimo integracija į darbo rinką priklauso nuo švietimo sistemos, darančios didelę įtaką darbo rinkos struktūros formavimuisi, todėl vis didesnis darbdavių dėmesys skiriamas išsilavinimui bei jo kokybei, o ne darbo patirčiai, kuri anksčiau būdavo aktualiausia (Brazienė, Mikutavičienė, 2013). Todėl dar vienas svarbus darbdavių reikalavimas, įtakojantis jaunimo užimtumą organizacijose – kvalifikacijos lygis, kurio atitikimui taip pat būtina pratęsti laikotarpį, skirtą studijoms, kvalifikacijos kėlimui arba persikvalifikavimui, reikalaujantiems papildomų asmeninių kaštų. Veikia įvairios organizacijos, dirbančios su jaunimu, padedančios jiems tobulėti, siekti visaverčio gyvenimo, pvz. Darbo birža, įvairūs jaunimo bei mokymo centrai. Darbo biržos vaidmuo – efektyviai plėtoti pradėtą jaunimo centrų, mokyklų veiklą, t.y. įdarbinti jaunuolius suteikiant darbo vietas, kuriose galėtų save realizuoti. Taigi, su tuo susijusi priežastis, sąlygojanti jaunimo nedarbą, galėtų būti įvardijama kaip jaunimo nenoras (motyvacijos stoka) kreiptis į šias organizacijas arba neinformuotumas dėl galimybės kreiptis, socialinių ir ekonominių sąlygų kreiptis nebuvimas.

Atskleidus pagrindines nedarbo priežastis, toliau bus aptariamos nedarbo pasekmės. Darbas yra viena iš pagrindinių žmogaus vertybių bei svarbiausia gerovės sąlyga. Darbo netektį daugelis žmonių vertina kaip vieną didžiausių grėsmių. Nedarbo padarinius galima vertinti plačiąja ir siaurąja prasme. Pirmuoju atveju tai – nuostoliai dėl nedarbo šalies ekonomikai, antruoju – asmeniniai žmogaus nuostoliai. Išskiriamos dvi pagrindinės nedarbo pasekmės - tai ekonominės ir socialinės. Jos yra glaudžiai tarpusavyje susijusios ir veikia viena kitą. Ahn et al. (2004); Paul, Moser (2009) teigia, kad mokslininkai nedarbo poveikį tyrė daugelyje sričių, viena iš jų – sveikata. Atlikti tyrimai įrodė, jog egzistuoja stiprus neigiamas nedarbo poveikis, sukeliantis sergamumą, mirtingumą bei psichinius sveikatos sutrikimus. Ilgalaikė bedarbystė sukelia daug socialinių, demografinių, kriminogeninių, psichologinių problemų. Sumažėjus šeimų pajamoms, neturintys darbo šeimų nariai patiria nervinę įtampą. Pastebimas gimstamumo mažėjimas. Daugėja piknaudžiaujančių alkoholiu ir emigruojančių. Jaunų žmonių polinkis į žalingus įpročius ir

pasekmės prie jų pripratus yra išanalizuotos ir Lietuvos, ir užsienio autorių darbuose (Babachinaitė ir kt., 2005; Davies, Quinlivan, 2006; Zaborskis ir kt., 2009; Bulotaitė, 2010).

Apibendrinant galima teigti, kad nedarbo didėjimui turi įtakos spartūs pokyčiai visame pasaulyje t.y. vis stiprėjanti pasaulinė konkurencija, globalizacija nuolat besikeičiančios technologijos, didėjanti mokslo pažanga ir vyriausybės vykdoma politika. Taigi visi šie veiksniai stipriai įtakoja šalies darbo rinką ir jos struktūrą bei skatina vyriausybę imtis veiksmų, norint apsaugoti gyventojus. Svarbiausios jaunimo neįsidarbinimo priežastys yra darbo patirties stoka, nepakankamas profesinis pasirengimas, profesinio pasirengimo neatitikimas darbo rinkos reikalavimus, siūlomas per mažas atlyginimas, emigracija, neigiamas požiūris į verslo vystimą, atkaklumo ir darbo paieškos įgūdžių stoka. Išskiriami ekonominiai ir socialiniai nedarbo nuostoliai, kurie visuomenę veikia neigiamai. Išskiriamos dvi pagrindinės nedarbo pasekmės tai ekonominės ir socialinės, kurios yra glaudžiai tarpusavyje susijusios ir veikia viena kitą.

1.4. Valstybės išlaidų jaunimo nedarbui mažinti per priemones įvertinimas

Valstybė – tai institucija, teikianti specifines paslaugas ir mainais už jas įvairių mokesčių pavidalu gaunanti pajamas į biudžetą. Norėdama atlikti daugybę funkcijų, valstybė turi disponuoti lėšomis, pakankamomis išlaidoms finansuoti. Šios lėšos “suplaukia” į valstybės išdą iš tokių pagrindinių šaltinių, kaip mokesčiai, socialinio draudimo įmokos, prekių ir paslaugų pardavimai, ir kt. Valstybės išlaidos yra tiesiogiai susijusios su valstybės funkcijomis ekonomine, socialine, politine prasme. Todėl valstybės išlaidos yra skirtos svarbiausiems visuomenės poreikiams tenkinti. Kad Valstybės išlaidos netaptų našta šalies ekonomikai, būtina jas analizuoti. Valstybės išlaidų ekonominio efektyvumo vertinimas jaunimo nedarbui mažinti vertinamas per ADRP priemones. Norint atlikti ilgesnę ekonominio efektyvumo analizę, reikia gauti vertinę efektyvumo išraišką, t.y., palyginti programos įgyvendinimo pasekoje gautą naudą (pajamas) bei įgyvendinimo sąnaudas (kaštus), kiek vienas euras, išleistas bedarbio įdarbinimui „uždirbo“ pajamų, t.y. kiek mokestinių pajamų pervesta į šalies konsoliduotą biudžetą, o taip pat kiek Lietuvos darbo biržos (toliau – LDB) sistemoje sutaupyta lėšų dėl bedarbio įdarbinimo, realizuojant tiriamas aktyvios darbo rinkos politikos priemones. Siekiant padėti kuo didesniai jaunų bedarbių skaičiui efektyviai dalyvauti darbo rinkoje taikomos įvairios darbo rinkos politikos priemonės, aktyvinančios įsidarbinimą, dalyvavimą ADRP priemonėse. Gerinant jaunimo darbo aplinką, įsidarbinimo sąlygas, pagalbą teikia viešajam sektoriui priskiriamos institucijos, atsakingos už aktyvių jaunimo darbo paieškų rengimą, didinant įsidarbinimo motyvaciją, informuotumą apie padėtį darbo rinkoje, skatinant teritorinį mobilumą. Dažnai visos trys minėtos sritys persipina, o institucijos, įtrauktos į integracijos, į darbo rinką, politikos įgyvendinimą, vienu metu atlieka tiek darbo aplinkos ir sąlygų

gerinimo (perėjimo į darbo rinką) veiklas, tiek teikia ir konsultavimo bei informavimo paslaugas.

ADRP priemonės vaidina svarbų vaidmenį daugeliui bedarbių palengvinant greitą įsidarbinimą ir sukuriant tinkamas sąlygas ekonomiškai neaktyviems gyventojams sugrįžti į darbo rinką, taip pat sprendžiant socialiai pažeidžiamų darbuotojų problemas darbo rinkoje, derinant darbo pasiūlą ir paklausą, taigi šios priemonės padeda sumažinti nedarbo mastą, padidina gyventojų užimtumą bei ekonominį aktyvumą. Darbo rinkos politikos priemonės įgyvendina Lietuvos darbo birža ir teritorinės darbo biržos, jos finansuojamos iš Užimtumo fondo, valstybės biudžeto, Europos Sąjungos struktūrinių fondų ir kitų šaltinių. Aktyvios darbo rinkos politikos priemonės (ADRP) jau ilgą laiką suvokiamos kaip pagrindinis ir efektyvus ne tik užimtumo, bet ir socialinės politikos įgyvendinimo įrankis. Paprastai ADRP apibrėžiamos kaip programos, įgyvendinamos valstybės mastu siekiant sumažinti nedarbą bei sušvelninti jo pasekmes. Lietuvoje aktyvios darbo rinkos politikos priemonės suprantamos kaip šalies teisės aktų nustatytos priemonės, kuriomis siekiama padėti ieškantiems darbo asmenims padidinti jų užimtumo galimybes ir gerinti darbo vietų ir parengtų kvalifikuotų darbuotojų santykio pusiausvyrą (Nedarbo socialinio draudimo įstatymas 2006). Pasak, Švedaitės (2012) laikinas įdarbinimas yra dar viena priemonė mažinti nedarbą. Laikinas įdarbinimas yra naujas darbo santykių problemų sprendimo būdas Lietuvoje, kuris prisideda prie nedarbo lygio mažinimo. Ši paslauga leidžia žmonėms bent laikinai dirbti ir neprarasti vilties ieškant nuolatinio darbo. Laikinojo įdarbinimo atsiradimą Lietuvos darbo rinkoje paskatino tarptautinės kompanijos, kurioms naudotis tokia darbo forma yra įprasta.

Kuriant darbo rinkos strategijas bei užtikrinant užimtumo didinimą (nedarbo mažinimą). Pasak Couch (2011), svarbu palaipsniui aktyvinti darbo rinkos politiką, kad būtų sumažintas struktūrinis nedarbo lygis, skatinamas aktyvus dalyvavimas darbo rinkoje, o socialinės sanglaudos pastangos būtų nukreipiamos į konkrečias darbuotojų grupes. Todėl kuriamose strategijose dažniausiai numatomi prioritetai pagal atitinkamus būdus:

1. Darbo vietų išsaugojimas, naujų darbo vietų kūrimas bei komunikacijos plėtojimas;
2. Įgūdžių, atitinkančių darbo rinkos poreikius, atnaujinimas (pvz. Įtraukti mokymosi priemonės bei palaipsniui stiprinti mokymosi programas, suteikti paramą ieškantiems darbo);
3. Įsidarbinti didinimas, laikinos paramos (pašalpomis) suteikimas.

Aktyvinant darbo rinką būtina atsižvelgti į priemones, kurios didintų darbo rinkos subalansavimą, t.y. ne tik keltų darbo jėgos konkurencingumą, mažintų nedarbą, restruktūrizuotų darbo vietas, bet ir skatintų savarankišką užimtumą (Moskvina, Okunevičiūtė-Neveauskienė, 2011). Tobulinant mokymo ir kvalifikacijos kėlimo programas, didinant jų įvairovę, turi būti atsižvelgiama į jaunimo lūkesčius ir poreikius bei augančio jaunimo nedarbo priežastis. Paprastai aktyvios darbo rinkos politikos priemonės apibrėžiamos kaip programos, įgyvendinamos valstybės mastu siekiant sumažinti nedarbą bei sušvelninti jo pasekmes. Lietuvoje aktyvios darbo rinkos

politikos priemonės suprantamos kaip šalies teisės aktų nustatytos priemonės, kuriomis siekiama padėti ieškantiems darbo asmenims padidinti jų užimtumo galimybes ir gerinti darbo vietų ir parengtų kvalifikuotų darbuotojų santykio pusiausvyrą (Moskvina, 2008).

Lietuvoje yra taikomos šios aktyvios darbo rinkos politikos priemonės (LR Užimtumo rėmimo įstatymas, 2006):

1) bedarbių ir įspėtų apie atleidimą iš darbo darbingo amžiaus darbuotojų profesinis mokymas, kurio tikslas – suteikti kvalifikaciją arba įgyti kompetencijų, jei tai reikalinga įsidarbinant;

2) remiamasis įdarbinimas;

- įdarbinimas subsidijuojant, kurio tikslas - padėti darbo rinkoje papildomai remiamiems asmenims, registruotiems darbo biržoje, įsitvirtinti darbo rinkoje arba laikinai įsidarbinti, o asmenims, kuriems nustatytas iki 40 procentų darbingumo lygis arba sunkus neįgalumo lygis, sudaryti specialias sąlygas išlikti darbo rinkoje.

- darbo įgūdžių įgyjimo rėmimas, kurio tikslas – suteikti galimybes darbo ieškantiems asmenims trūkstamus darbo įgūdžius įgyti tiesiogiai darbo vietoje.

- viešieji darbai, kurių tikslas - sudaryti galimybes darbo biržoje registruotiems asmenims užsidirbti pragyvenimui būtinų lėšų.

- darbo rotacija, kurios tikslas - suteikti galimybes darbo ieškantiems asmenims laikinai įsidarbinti, pakeičiant darbuotojus jų tikslinių atostogų metu ar kolektyvinėse sutartyse numatytais atvejais.

- darbuotojų, dirbančių ekonominius sunkumus patiriančiose įmonėse, užimtumo rėmimas.

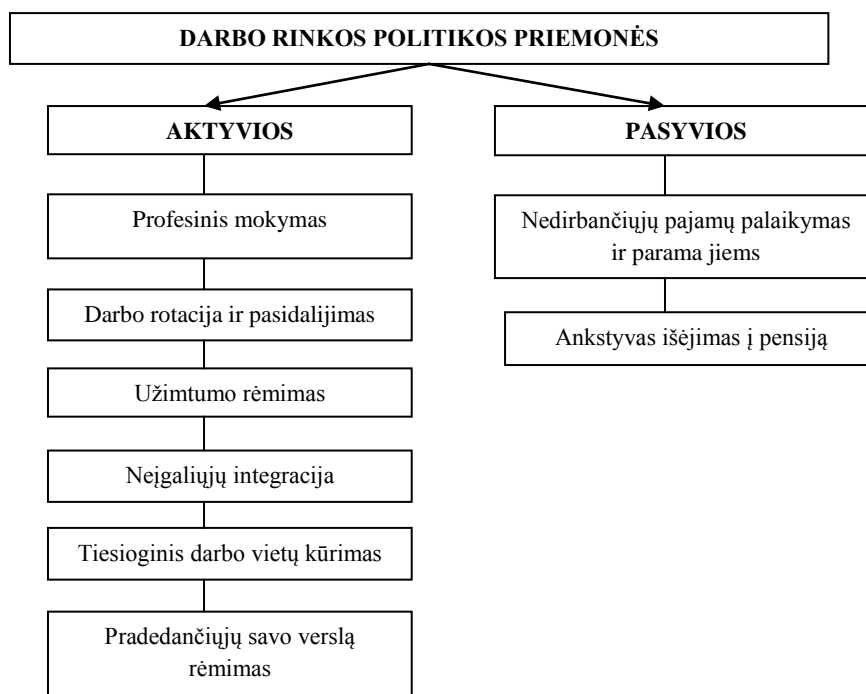
3) parama darbo vietoms steigti; - darbo vietų steigimo subsidijavimas, kurio tikslas – naujų darbo vietų steigimas ar esamų darbo vietų pritaikymas darbo biržoje įregistruotiems neįgaliesiems asmenims, įdarbinant juos pagal neterminuotą darbo sutartį.

- savarankiško užimtumo rėmimas, kurio tikslas – paremti darbo vietų steigimą sau ir kitiems bedarbiams įdarbinti.

4) bedarbių teritorinio judumo rėmimas, kurio tikslas - skatinti bedarbius įsidarbinti ir dirbti darbo vietose, nutolusiose nuo jų gyvenamosios vietos, kai darbo birža negali pasiūlyti jiems tinkamo darbo.

Darbo rinkos politikos (DRP) priemonės – tai valstybės intervencija į darbo rinką, kuri nukreipta į konkrečiai apibrėžtas gyventojų grupes. Daugelyje šalių darbo rinkos politika bedarbiams ne tik teoriškai, bet ir praktiškai suskirstyta į dvi dalis: *aktyvias* ir *pasyvias* darbo rinkos politikos priemones. Vienas pagrindinių aktyvių darbo rinkos politikos priemonių tikslų yra didinti užimtumo galimybes ieškantiems darbo asmenims, palengvinant darbo paiešką ar tobulinant įgūdžius, o pasyvios darbo rinkos politikos priemonės yra orientuotos į pajamų

palaikymą ir paramą bedarbiams nedarbo laikotarpiu. Pasyvios darbo rinkos politikos priemonės palaiko asmens pajamas ir suteikia galimybę ieškoti tinkamo darbo. Pasyvios darbo rinkos politikos priemonės apima nedarbo draudimo išmokas ir visas kitas, pvz., ankstesnio išėjimo į pensiją išmokas, kurios mokamos, kai pretendentas nėra ekonomiškai aktyvus.

4 pav. Darbo rinkos politikos priemonių klasifikavimas Europos Sąjungoje
Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis „Eurostat“ darbo rinkos politikos duomenų baze.

Apibendrinant visą ADRP priemonių įvairovę išskiriami pagrindiniai jų tipai:

Profesinis mokymas apima profesinio mokymo priemones, kuriomis siekiama per mokymus didinti bedarbių ir kitų tikslinių grupių įsidarbinimo galimybes ir kurios yra finansuojamos iš valstybės šaltinių. Ši priemonių grupė turi įtraukti ir kai kuriuos auditorinio mokymo elementus arba, jei mokymas vyksta darbo vietoje, apimti supervizijas (besimokančiųjų instruktažą)

Darbo rotacija ir pasidalijimas apima priemones, lengvinančias bedarbių, kt. tikslinių grupių įdarbinimą, priimant dirbti į jau esamas darbo vietas, siekiant pakeisti ten dirbusius darbuotojus.

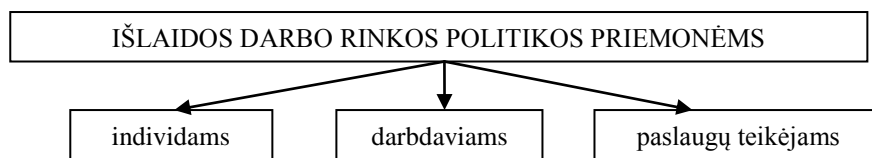
Užimtumo rėmimas apima priemones, palengvinančias bedarbių ir kitų tikslinių grupių įdarbinimą ar padeda išlikti darbo vietoje asmenims, kuriems gresia darbo praradimas (atleidimas). Paprastai darbdavys padengia didžiąsą dalį darbo sąnaudų.

Neįgaliųjų integracija apima priemones, kurios skatina neįgalių asmenų integraciją į darbo rinką. Jos skirtos asmenims, kuriems oficialiai pripažintas neįgalumas.

Tiesioginis darbo vietų kūrimas apima priemones, kurios sukuria papildomas darbo vietas, siekiant įdarbinti ilgalaikius bedarbius ir kitus sunkiai į darbo rinką integruojamus asmenis. Paprastai didžiausia darbo vietų kūrimo sąnaudų dalis padengiama valstybės lėšomis.

Pradedančiųjų savo verslą (angl.start-up) rėmimas apima priemones, skatinančias verslumą, tai yra skatina bedarbius ir kitas tikslines grupes pradėti savo nuosavą verslą ar patiems susikurti darbo vietą (Employment in Europe 2006).

Darbo rinkos politikos priemonės skirstomos pagal išlaidų būdą (žr. 5 pav.)

5 pav. Darbo rinkos politikos priemonių klasifikavimas pagal išlaidų būdą

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis (Employment in Europe 2006).

Kadangi baigiamajame darbe vertinamos valstybės išlaidos jaunimo nedarbui mažinti per ADRP priemones, galimi trys tiek aktyvių, tiek pasyvių darbo rinkos politikos priemonių klasifikavimo būdai pagal išmokų gavėją:

- išmokos *individams*, kai valstybės išlaidos skiriamos tiesiogiai privatiems asmenims ir išmokamos grynaisiais pinigais arba mažinamos mokestinės prievolės;
- valstybės išlaidos, skiriamos tiesiogiai *darbdaviams* ir išmokamos grynaisiais pinigais arba mažinamos mokestinės prievolės;
- valstybės išlaidos, skiriamos tiesiogiai paslaugų teikėjams, kurie teikia paslaugas privatiems asmenims ir darbdaviams (Employment in Europe 2006).

Aktyvios darbo rinkos politikos priemonės (ADRP) jau ilgą laiką suvokiamos kaip pagrindinis ir efektyvus ne tik užimtumo, bet ir socialinės politikos įgyvendinimo įrankis. Paprastai ADRP priemonės apibrėžiamos kaip programos, įgyvendinamos valstybės mastu, siekiant sumažinti nedarbą bei sušvelninti jo pasekmes. Lietuvoje aktyvios darbo rinkos politikos priemonės suprantamos kaip šalies teisės aktų nustatytos priemonės, kuriomis siekiama padėti ieškantiems darbo asmenims padidinti jų užimtumo galimybes ir gerinti darbo vietų ir parengtų kvalifikuotų darbuotojų santykio pusiausvyrą (Nedarbo socialinio draudimo įstatymas 2006).

Šiuo metu, Lietuvos darbo birža, didindama bedarbių integracijos į darbo rinką galimybes realizuoja šias aktyvios darbo rinkos politikos programas:

1) Bedarbių ir išpėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų profesinis mokymas, apima profesinio mokymo priemones, kuriomis siekiama mokymų pagalba didinti bedarbių ir kitų tikslinių grupių įsidarbinimo galimybes ir kurios yra finansuojamos iš valstybinių šaltinių. Išanalizavę programų efektyvumą, Tzannatos (1999) teigia, kad mokymo programos gali padėti kai ekonomika kyla. Dažnai programa nukreipta į moteris ir vyresnio amžiaus asmenis, duoda geriausią „gražą“. Profesinio mokymo programa dažniausiai vertinama kaip didžiausios lėšų dalies reikalaujanti programa, siekianti nuo 40% iki 77% visų aktyvios darbo rinkos priemonių lėšų ES šalyse.

Anot Rakauskienės (2006), svarbus vaidmuo Lietuvos užimtumo politikoje tenka profesiniam mokymui ir perkvalifikavimui. Tinkamai organizuotas nedirbančių žmonių mokymas, esant dideliame struktūriniam nedarbui, ne tik sušvelnina nedarbo pasekmes, bet ir paruošia darbo jėgą ekonominiame augime. Goldenytė (2004) teigia, kad darbo rinkos profesinis mokymas – tai vienas būdų, kaip įvairių amžiaus grupių asmenys gali įgyti ir pakelti jau turimą kvalifikaciją ir sėkmingai integruotis darbo rinkoje.

2) bedarbių ir išpėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų neformalus švietimas - organizuojamas siekiant bedarbiams ir išpėtiems apie atleidimą iš darbo darbuotojams padėti tobulinti turimą kvalifikaciją, atnaujinti profesines žinias ir praktinius įgūdžius, reikalingus įsidarbinti, supažindinti su profesijomis bei verslo pradmenimis.

3) remiamasis įdarbinimas:

Įdarbinimas subsidijuojant – mažiausiai remiama aktyvi darbo rinkos programa Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos šalyse. Programa pritraukia mažiau nei 10% išlaidų, aktyvioms darbo rinkos programoms. Subsidijuojamo įdarbinimo priemonės naudojamos ilgalikių bedarbių įdarbinimui, esančių iš aukšto nedarbingumo vietovių. Jomis siekiama sumažinti socialinę atskirtį ir padėti žmonėms atgauti ryšius su darbo rinka.

Darbo įgūdžių įgijimo rėmimo tikslas – suteikti darbo ieškantiems asmenims trūkstamų darbo įgūdžių tiesiogiai darbo vietoje ir sudaryti galimybę darbdaviui pasirinkti tinkamiausią darbuotoją. Ši priemonė skatina darbdavius, nes jiems darbo birža padeda surasti reikiamos specialybės darbuotojus, o juos įdarbinus, darbdaviai iki 6 mėnesių gauna ne didesnę nei minimalaus mėnesinio atlyginimo dydžio subsidiją, taip pat kompensuojamos darbo įgūdžių įgijimo rėmimo vietoje organizavimo išlaidos.

Viešieji darbai. Remiantis Betcherman (2004) analize – socialinio aprūpinimo sistema, teikianti trumpalaikę naudą, naudinga priemonėmis, kovojant su skurdu, siūlant trumpalaikį įdarbinimą. Tzannatos (1999) teigia, kad kaip aktyvios darbo rinkos priemonė, viešųjų darbų programa yra mažiausiai efektyvi. Betcherman (2004) pastebėjo, kad daugelis politinių debatų dėl viešųjų darbų efektyvumo susitelkė į saugumo ir skurdo prevencijos tikslus, ypatingai į tai, ar dalyviui programa turėjo įtakos pagerinant savo įsidarbinimo bei užmokesčio galimybes ateityje.

4) Parama darbo vietoms steigti – tai buvusių bedarbių ir darbdavių skatinimas steigti darbo vietas teritorinėse darbo biržose, įregistruotų neįgaliųjų ir kitų bedarbių grupių neterminuotam įdarbinimui remti ir bedarbių ir neįgaliųjų skatinimui sau darbo vietas steigti. Tzannatos (1999), analizuodamas tarptautinę patirtį, teigia, kad verslumo skatinimo programos dažniausiai naudojamos tik nedidelės dalelės bedarbių ir asocijuojasi su didele našta, ir pakeitimo efektais. Nesekmės rizika šio verslo yra gana aukšta.

5) Darbo rotacija – ieškančių darbo, registruotų teritorinėse darbo biržose, įdarbinimas darbuotojų laikinam pakeitimui jų tikslinių atostogų metu ar kolektyvinėse sutartyse numatytais atvejais.

Apibendrinant galima teigti, kad siekiant padėti kuo didesniai jaunų bedarbių skaičiui efektyviai dalyvauti darbo rinkoje taikomos įvairios darbo rinkos politikos priemonės, kurios aktyvina įsidarbinimą bei dalyvavimą aktyviose darbo rinkos politikos priemonėse. Darbo rinkos politikos priemonės įgyvendina Lietuvos darbo birža ir teritorinės darbo biržos, jos finansuojamos iš Užimtumo fondo, valstybės biudžeto, Europos Sąjungos struktūrinių fondų ir kitų šaltinių. Aktyvios darbo rinkos politikos priemonės jau ilgą laiką suvokiamos kaip pagrindinis ir efektyvus ne tik užimtumo, bet ir socialinės politikos įgyvendinimo įrankis. Atsižvelgiant į aktyvios darbo rinkos politikos priemonių tikslus yra skiriamos tokios darbo rinkos politikos priemonių grupės: profesinis mokymas, darbo rotacija ir dalijimas, užimtumo rėmimas, neįgaliųjų integracija, tiesioginis darbo vietų kūrimas, pradedančiųjų savo verslą rėmimas.

1.5. Valstybės išlaidų, skirtų jaunimo nedarbui mažinti ekonominio efektyvumo įvertinimo aptarimas

Bendriausia prasme ekonomikoje „efektyvumas“ suprantamas kaip santykis tarp pagaminto produkto ir paslaugų apimtį jiems panaudotų išteklių (Snieska, 2001). Ekonomikos terminų ir sąvokų žodyne (1999) efektyvumas (ekonominis) apibrėžiamas kaip gamybos išteklių panaudojimo lygis, garantuojantis maksimalų rezultatą. Tai siekimas gauti kuo daugiau naudos, kuo geriau vartojant ribotus išteklius. Pasak Puškoriaus (2004), efektyvumas tai – pageidautinų veiklos rezultatų ir panaudotų tiems rezultatams pasiekti kompleksinių išteklių, indėlių, kaštų bei kitų resursų santykis. Wolf (2002) pažymi, kad bet koks kiekybinis teigiamo ar neigiamo ekonominio veiksmo efekto matavimas turėtų būti apibrėžtas arba kaip balansas, arba kaip teigiama (padidėjusi nauda) kuri nusveria neigiamus (padidėję kaštai) efektus. Pasak Grubbs ir kt. (2003), viešajame sektoriuje efektyvumas gali būti apibrėžiamas kaip matas, pagal kurį vertinama ar programa pasiekė, ar nepasiekė užbrėžtus jai tikslus. Kitaip tariant, viešojo sektoriaus politika ar programa yra efektyvi, jei ji pasiekia laukiamus rezultatus, t.y. jei ji daro poveikį situacijai arba problemai, kuriai spręsti ji skirta (Rosen, 2007).

Darbo rinkoje – vienoje iš svarbiausių socialinės sferos sričių, bendras įgyvendinamos darbo rinkos politikos efektyvumas yra skaičiuotinas tiek kiekybine, tiek kokybine išraiška. Taigi darbo biržos įgyvendinamų aktyvios darbo rinkos politikos priemonių ir užimtumo rėmimo programų efektyvumas vertintinas kaip kiekvienos priemonės bei programos ekonominis bei socialinis efektyvumas (Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumo tyrimas, 2007). Ekonominis

efektyvumas parodo, kiek vienas investuotas euras uždirbo pajamų. Kitaip tariant, reikia apskaičiuoti, kiek vienas euras, išleistas bedarbio įdarbinimui (įskaičiuojant bedarbio konsultavimo, jo dalyvavimo perkvalifikavimo ir darbo įgūdžių įgijimo programoje išlaidas bei kompensuojant darbdaviui įdarbinto asmens darbo užmokesčio ir kitas išmokas) „uždirbo“ pajamų, t. y. kiek mokestinių pajamų pervesta į šalies konsoliduotą biudžetą (jį sudaro valstybės biudžeto, savivaldybių biudžetų ir Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto pajamų suma), o taip pat kiek Lietuvos darbo biržos sistemoje sutaupyta lėšų dėl bedarbių įdarbinimo (realizuojant tiriamas aktyvios darbo rinkos politikos priemones). Kiekybiškai ekonominis efektyvumas skaičiuojamas dalijant rezultatus (pajamas) iš sąnaudų (kaštų) ir išreiškiant procentine išraiška (Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumo tyrimas, 2007):

$$\text{Ekonominis efektyvumas (E)} = \frac{\text{Rezultatai}}{\text{Sąnaudos}} \times 100\% = \frac{\text{Pajamos}}{\text{Kaštai}} \times 100\% \quad (3)$$

Pasak Moskvinos ir kt. (2007), vertinant aktyvių darbo rinkos programų efektyvumą, reikia atsakyti į klausimą, ar programa ilgalaikėje, trumpalaikėje perspektyvoje padeda dalyviams pasiekti geresnių darbingumo rezultatų ir gauti didesnę darbo užmokesť? Navickas (2005) mano, kad aktyvi darbo rinkos politika – tai kompleksas priemonių, didinančių bedarbių konkurentiškumą darbo rinkoje, padedančių jiems greičiau grįžti į aktyvią darbinę veiklą. Ji grindžiama principu, jog žmogus pats turi užsidirbti savo ir šeimos gyvenimui, o valstybė sudaro prielaidas jo užimtumui: tarpininkauja įdarbinant, remia profesinį mokymą, savarankišką užimtumą ir pan. Matuzevičiūtė ir kt. (2004) analizavusios mokslininkų nuomones pastebėjo, kad nors pasyvios ir aktyvios užimtumo politikos tikslai ir priemonės labai skiriasi, tačiau vienos kitoms neprieštarauja. Priemonių tarpusavio santykis kai kuriose šalyse skiriasi ir kinta atsižvelgiant į situaciją darbo rinkoje, ekonomines ir politines nuostatas. Įvairių priemonių naudojimas gali duoti skirtingus rezultatus. Rengiant užimtumo programą, pirmiausia būtina įvertinti tos šalies darbo rinkos situaciją ir jos kitimo tendencijas, bendrą ekonominę situaciją. Vertinimai parodo, kad programos efektyviausios kai ekonomika yra auganti ir programos yra teisingai orientuotos, teigė Tzannatos (1999).

Užimtumo programų efektyvumo vertinimą Beržinskienė ir kt. (2005) analizuoja trimis aspektais atsižvelgiant į tai, ar: tokios programos ar paslaugos gali būti naudingos individualiu lygmeniu, nes geba konkretų bedarbį integruoti į darbo rinką. Taigi, galima teigti, kad individuali nauda, paprastai neturi didelės įtakos darbo rinkai arba iš esmės nekeičia darbo jėgos pusiausvyros rinkoje. Neatmetant individualios naudos reikšmingumo, būtina adaptuoti tokias užimtumo programas, kurių efektas būtų reikšmingas visai darbo rinkai arba darbo jėgai. Skirtingos užimtumo programos gali duoti vienodą rezultatą integruojant bedabrius ar jų grupes į darbo rinką, tačiau ištekliai šiems rezultatams pasiekti gali būti skirtingi. Bet kokie

veiksmi, nukreipti bedarbių integracijos į darbo rinką linkme, turi pateisinti išlaidas, skirtas užimtumo plėtrai. Betcherman ir kt. (2004) teigia, kad nepaisant įvairiapusiško vertinimo, valdžia, susidūrusi su ekonominėmis ir socialinėmis problemomis, susijusiomis su aukštu nedarbu ir vargšais darbininkais, turi mažą pasirinkimą naudojant aktyvų programavimą. Jie turėtų būti realistiški vertinant ADRP ir paskirstant išteklius susitelkiant į išlaidų efektyvumą. Iššūkis yra mokytis iš egzistuojančios patirties, investuojant į programas, kurios turi teigiamą pelną ir keičiant arba pristatant programas, kurios to neatlieka.

Ekonominis efektyvumas. Įvertinant darbo rinkos politikos priemones svarbu vertinti jų tikslus, įgyvendinimo priemones bei laukiamą efektyvumą. Kaip teigia Matuzevičiūtė ir kt. (2004) numatyti programų tikslus ir jų realizavimo priemones nėra sudėtinga, tačiau to negalima pasakyti apie programų ekonominę efektyvumą. Ekonominę efektyvumą galima apibūdinti kaip optimalios paslaugų kombinacijos suteikimą geriausiai panaudojant turimus išteklius. Ekonominę efektyvumą galima įvertinti lyginant ekonominės veiklos rezultatus su sąnaudomis. Analizuojant darbo rinkos programų efektyvumą, apibendrinamuoju rodikliu galima laikyti įsidarbinusių bedarbių skaičių. Tačiau norint atlikti programų efektyvumo analizę būtina palyginti programų gautą naudą ir įgyvendinimo kaštus. Programos veikia efektyviai, jei pajamos, gautos diegiant programas, padengia jų įgyvendinimo kaštus. Todėl reikia analizuoti valstybės biudžeto išlaidas, skirtas programų įgyvendinimui, bei valstybės savivaldybių ir socialinio draudimo fondo biudžeto pajamas, kurias galima gauti iš įgyvendintų programų.

Socialinis efektyvumas. Darbo rinkos politikos priemonių įgyvendinimas duoda ne tik ekonominį, bet ir socialinį efektyvumą. Peržiūrėjus įgyvendintos nedarbo mažinimo programos Pulmickaitė, Matuzevičiūtė (2004) pastebi, kad efektyvi socialinės politikos priemonė, gerinanti ekonomikos būklę, įgalinanti spręsti skurdo ir socialinės atskirties problemas. Atsižvelgiant į tyrimo tikslus, toliau bus pateikiami ADRP priemonių: „Įdarbinimas subsidijuojant“, „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“, „Darbo rotacija“, „Viešieji darbai“ ekonominio efektyvumo skaičiavimai. ADRP priemonių efektyvumo skaičiavimui reikalingų komponentų įvertinimo metodinės rekomendacijos, remiantis 2012 m. ir 2015 m. Užimtumo fondo lėšų panaudojimo ataskaitomis, Šiaulių TDB pateiktais faktiniais įgyvendinamos ADRP priemonių finansavimo ir bedarbių bei ieškančių darbo asmenų dalyvavimo ADRP priemonėje jaunimo iki 29 metų 2012 - 2015 m. duomenimis. Skaičiavimuose naudojami darbo užmokesčio išlaidas įtakojantys rodikliai ir minimalieji LR Vyriausybės patvirtinti dydžiai pateikti 3 priede.

Apibendrinant galima teigti, kad valstybės išlaidos jaunimo nedarbui mažinti, vertinamos per ADRP priemones yra įgyvendinamos didinti užimtumą, mažinti nedarbą, skatinti smulkaus ir vidutinio verslo plėtrą, duoda nemažą socialinę naudą sprendžiant jaunimo nedarbo problemas darbo rinkoje, derinant darbo pasiūlą ir paklausą, taigi šios priemonės padeda sumažinti nedarbo

mastą, padidina jaunimo užimtumą bei ekonominį aktyvumą. Vykdam šias programas konsoliduotas šalies biudžetas ne tik neturi nuostolių, bet ir gauna papildomų pajamų. ADRP priemonės vaidina svarbų vaidmenį daugeliui bedarbių palengvinant greitą įsidarbinimą ir sukuriant tinkamas sąlygas ekonomiškai neaktyviems gyventojams sugrįžti į darbo rinką. Siekiant padėti kuo didesniai jaunų bedarbių skaičiui efektyviai dalyvauti darbo rinkoje taikomos įvairios darbo rinkos politikos priemonės, kurios aktyvina įsidarbinimą bei dalyvavimą aktyviose darbo rinkos politikos priemonėse. Ekonominis efektyvumas parodo, kiek vienas investuotas euras uždirbo pajamų. Kitaip tariant, kiek vienas euras, išleistas bedarbio įdarbinimui (įskaičiuojant bedarbio konsultavimo, jo dalyvavimo perkvalifikavimo ir darbo įgūdžių įgijimo programoje išlaidas bei kompensuojant darbdaviui įdarbinto asmens darbo užmokesčio ir kitas išmokas) „uždirbo“ pajamų, t. y. kiek mokestinių pajamų pervesta į šalies konsoliduotą biudžetą (jį sudaro valstybės biudžeto, savivaldybių biudžetų ir Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto pajamų suma), o taip pat kiek Lietuvos darbo biržos sistemoje sutaupyta lėšų dėl bedarbių įdarbinimo (realizuojant tiriamas aktyvios darbo rinkos politikos priemones).

Teorinės dalies apibendrinimas. Pirmoje baigiamojo magistro dalyje, pirmiausiai analizuojama darbo struktūra ir jos struktūrinės dalys, po to pereinama prie darbo rinkos struktūros analizės, jaunimo nedarbo ir užimtumo mažinimo priemonių. Teoriniu aspektu aptariami jaunimo nedarbą lemiantys veiksniai, valstybės išlaidų, skirtų jaunimo nedarbui mažinti ADRP priemonių ekonominis efektyvumo vertinimas, aptiriamos aktyvios darbo rinkos politikos priemonės, užimtumo ir nedarbo sąvokos. Jaunimo nedarbas egzistuoja kaip socialinė problema, todėl ši tematika labai plačiai analizuojama Lietuvos bei užsienio autorių darbuose. Svarbiausios jaunimo neįsidarbinimo priežastys yra darbo patirties stoka, nepakankamas profesinis pasirengimas, profesinio pasirengimo neatitikimas darbo rinkos reikalavimus, siūlomas per mažas atlyginimas, emigracija, neigiamas požiūris į verslo vystimą, atkankumo ir darbo paieškos įgūdžių stoka. Siekiant padėti kuo didesniai jaunų bedarbių skaičiui efektyviai dalyvauti darbo rinkoje taikomos įvairios darbo rinkos politikos priemonės, kurios aktyvina įsidarbinimą bei dalyvavimą aktyviose darbo rinkos politikos priemonėse. Aktyvios darbo rinkos politikos priemonės jau ilgą laiką suvokiamos kaip pagrindinis ir efektyvus ne tik užimtumo, bet ir socialinės politikos įgyvendinimo įrankis. Valstybės išlaidos jaunimo nedarbui mažinti, vertinamos per ADRP priemones yra įgyvendinamos didinti užimtumą, mažinti nedarbą, skatinti smulkaus ir vidutinio verslo plėtrą, duoda nemažą socialinę naudą sprendžiant jaunimo nedarbo problemas darbo rinkoje, derinant darbo pasiūlą ir paklausą, taigi šios priemonės padeda sumažinti nedarbo mastą, padidina jaunimo užimtumą bei ekonominį aktyvumą. Ekonominis efektyvumas parodo, kiek vienas investuotas euras uždirbo pajamų t. y. kiek mokestinių pajamų pervesta į šalies konsoliduotą biudžetą o taip pat kiek Lietuvos darbo biržos sistemoje sutaupyta lėšų dėl bedarbių įdarbinimo.

2. VALSTYBĖS IŠLAIDŲ, SKIRTŲ JAUNIMO NEDARBO MAŽINTI VERTINIMAS 2012 – 2015 METAIS

2.1 Tyrimo metodikos pagrindimas

Valstybės išlaidų, skirtų jaunimo nedarbui mažinti vertinimui bus pasitelktos keturių iš devynių ADRP priemonių: „Įdarbinimas subsidijuojant“, „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“, „Darbo rotacija“ ir „Viešieji darbai“ ekonominio efektyvumo dinamikos ir struktūros vertinimai, skaičiuojami pajamų ir kaštų lyginimo principu. 7 priede pateiktas metodikos modelis, kuriame pateikta valstybės išlaidų ekonominio efektyvumo grįžtamasis ryšys. Per šias priemones galima pamatyti išlaidų srautus skirtus jaunimo įdarbinimui. ADRP priemonių efektyvumo įvertinimas atliekamas jaunimo iki 29 metų amžiaus Šiaulių TDB duomenimis 2012-2015 m. laikotarpiu, remiantis 2007 m. moksliniame darbe „Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumo tyrimas“ pateikta metodologija. ADRP priemonių ekonominis efektyvumas vertinamas vieno bedarbio atžvilgiu dirbančio pagal MMA. Tyrimas valstybės išlaidų vertinimas jaunimo nedarbui mažinti per ADPR bus vykdomas 5 etapais (žr. 6 pav.).

I etapas: ADRP priemonių kaštų apskaičiavimas
ADRP priemonių kaštai apskaičiuojami taip (žr. 2 lentelę): Į ADRP priemonės „Įdarbinimas subsidijuojant“ kaštus įskaičiuojami šie rodikliai: 1; 2; 3. Kai įdarbinami asmenys iki 29 metų amžiaus, finansavimo trukmė 6 mėn. Į ADRP priemonės „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“ kaštus įskaičiuojami šie rodikliai: 1; 2; 3. Finansavimo trukmė pirmą kartą pradedantiems darbo veiklą pagal įgytą kvalifikaciją 12 mėn. Į ADRP priemonės „Darbo rotacija“ kaštus įskaičiuojami šie rodikliai: 1; 2; 4. Finansavimo trukmė, kai įdarbinamas jaunimas iki 29 metų amžiaus, 12 mėn. Į ADRP priemonės „Viešieji darbai“ kaštus įskaičiuojami šie rodikliai: 1; 2; 7; 8; 9; 10; 11; 12. Finansavimo trukmė 2 mėnesiai.
II etapas: ADRP priemonių kaštų dinamikos ir struktūros analizė
Analizuojami ADRP priemonių kaštų pokyčiai, naudojant grandininio padidėjimo tempą. Atliekama ADRP priemonių kaštų struktūrinė analizė.
III etapas: ADRP priemonių pajamų apskaičiavimas
ADRP priemonių pajamos apskaičiuojamos taip (žr. 3 lentelę): Į ADRP priemonės „Įdarbinimas subsidijuojant“ pajamas įskaičiuojami šie rodikliai: 1;2;3;4;5; 6; 7; 8. Kai įdarbinami asmenys iki 29 metų amžiaus, finansavimo trukmė 6 mėn. Į ADRP priemonės „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“ pajamas įskaičiuojami šie rodikliai: 1; 2; 3; 4; 5; 6; 7. Finansavimo trukmė pirmą kartą pradedantiems darbo veiklą pagal įgytą kvalifikaciją 12 mėnesių. Į ADRP priemonės „Darbo rotacija“ pajamas įskaičiuojami šie rodikliai: 1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8.2; 8.3; 8.4 Finansavimo trukmė, kai įdarbinamas jaunimas iki 29 metų amžiaus, 12 mėn. Į ADRP priemonės „Viešieji darbai“ pajamas įskaičiuojami šie rodikliai: 1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8. Finansavimo trukmė 2 mėn.
IV etapas: ADRP priemonių pajamų dinamikos ir struktūros analizė
Analizuojami ADRP priemonių pajamų pokyčiai, naudojant grandininio padidėjimo tempą. Atliekama ADRP priemonių pajamų struktūrinė analizė.
V etapas: ADRP priemonių ekonominio efektyvumo ir jo dinamikos įvertinimas.
ADRP priemonių „Įdarbinimas subsidijuojant“, „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“, „Darbo rotacija“ „Viešieji darbai“ ekon. efektyvumas apskaičiuojamas taip: Priemonės pajamos / Priemonės kaštai * Įsidarbinimo koef. Analizuojami ADRP priemonių ekonominio efektyvumo pokyčiai, naudojant grandininio padidėjimo tempą.

6 pav. Tyrimo metodikos etapai

I – ajame etape apskaičiuojami vieno mėnesio ADRP priemonių: „Įdarbinimas subsidijuojant“, „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“, „Darbo rotacija“ ir „Viešieji darbai“ kaštai 2012-2015 m. remiantis Užimtumo fondo lėšų panaudojimo ataskaitomis, LDB pateiktais faktiniais įgyvendinimų ADRP priemonių finansavimo ir jaunų bedarbių bei ieškančių darbo asmenų iki 29 m. amžiaus Šiaulių TDB dalyvavimo ADRP priemonėse (nuo 2012 m. sausio 1 d. iki 2015 m. gruodžio 31 d.) duomenimis. Skaičiavimuose naudojami darbo užmokesčio išlaidas įtakojantys rodikliai ir minimalieji LR Vyriausybės patvirtinti dydžiai, kurie pateikti 3 priede. Atsižvelgiant į magistro baigiamojo darbo problematiką ir jame keliamus uždavinius, bei siekiant visapusiškai išnagrinėti tyrimo dalyką, magistro darbe taikomi šie tyrimo metodai: dinamikos santykiniai eilučių dydžiai, pakitimo (padidėjimo/sumažėjimo) tempas, rentabilumo norma bei ekonominis efektyvumas. Duomenų analizei atlikti gauti duomenys analizuojami ir sisteminami lyginimo, sisteminimo ir grupavimo metodais. Analizei atlikti duomenys renkami iš LR Statistikos departamento, Darbo biržos statistiniai duomenys, Lietuvos darbo rinkos skaičiais bei Lietuvos ekonomikos apžvalga ataskaitomis. Statistiniai duomenys apdoroti kompiuterine MS Excel programa. Rezultatai pateikiami lentelėse, paveiksluose, atliekama išsami jų interpretacija ir apibendrinimas. Kadangi kai kurie dydžiai nagrinėjamu laikotarpiu kito, skaičiuojant efektyvumą tam tikrų dydžių įvertinimui naudojamos svartinio vidurkio formulės. 3 lentelėje pateiktos vertinamų ADRP priemonių kaštų komponentų skaičiavimo formulės. Šis kaštų skaičiavimo metodas taikytinas tais atvejais, kai norima apskaičiuoti ekonominį efektyvumą retrospektyviniu požiūriu (t.y. remiantis faktiniais duomenimis įvertinti tam tikro praėjusio laikotarpio ADRP priemonės ekonominį efektyvumą) ir kai ADRP priemonės realizavimas trunka ilgesnį laikotarpį nei vieneri metai (skaičiuojant nuo ADRP priemonės atsiradimo ar teisės aktų pakeitimo).

II - asis etapas skirtas ADRP priemonių: „Įdarbinimas subsidijuojant“, „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“, „Darbo rotacija“ ir „Viešieji darbai“ kaštų dinamikos analizei. Siekiama nustatyti priemonių kaštų kitimo tendencijas ir jų pokyčius lėmusias priežastis. ADRP priemonių kaštų struktūros analizė atliekama siekiant nustatyti, kurie kaštų komponentai sudaro didžiausią kaštų dalį valstybės išlaidoms įvertinti; kaip kito kaštų struktūrinės dalys. Tyrime naudojami *dinamikos santykiniai* eilučių dydžiai kurie rodo nagrinėjamo reiškinio kitimą tam tikru laiku. Analizuojant dinamikos (laiko) eilutę, pirmiausiai nustatomi jos analitiniai rodikliai: Jie gaunami palyginus to paties objekto einamojo (ataskaitinio) laikotarpio duomenis su prieš tai buvusio laikotarpio duomenimis. Skaičiuojant grandininius dinamikos dydžius, rodiklio vardiklis kinta, t.y. kiekvieno paskesnio laikotarpio duomenys lyginami su prieš jį einančio laikotarpio duomenimis.

$$S_{\text{dinamikos grandininis}} = \frac{q_n}{q_{n-1}} \quad (4)$$

q_n – einamojo laikotarpio duomenys (paskesnio);

q_{n-1} - duomenys laikotarpio, einančio prieš einamąjį laikotarpį.

Dinamikos santykiniai dydžiai išreiškiami procentais.

Pakitimo (padidėjimo / sumažėjimo) tempas parodo reiškinio santykinį pakitimą laiko atžvilgiu (procentais) ir gali būti apskaičiuojamas dviem būdais – tai grandininis ir bazinis. Tyrime naudojamas bazinis:

$$T_{pb} = \Delta y_b / y_{1(0)} * 100 \quad (5)$$

III – ajame etape apskaičiuojamos vieno mėnesio ADRP priemonių pajamos 2012 - 2015 m. remiantis Užimtumo fondo lėšų panaudojimo ataskaitomis, LDB pateiktais faktiniais įgyvendinimų ADRP priemonių finansavimo ir jaunų bedarbių bei ieškančių darbo asmenų iki 29 m. amžiaus dalyvavimo ADRP priemonėse (nuo 2012 m. sausio 1 d. iki 2015 m. gruodžio 31 d.) duomenimis. Skaičiavimuose naudojami darbo užmokesčio pajamas įtakojantys rodikliai ir minimalieji LR Vyriausybės patvirtinti dydžiai pateikti 3 priede. 4 lentelėje pateiktos ADRP priemonių pajamų komponentų skaičiavimo formulės. Šis pajamų skaičiavimo metodas taikytinas tais atvejais, kai norima apskaičiuoti ekonominį efektyvumą retrospektyviniu požiūriu (t.y. remiantis faktiniais duomenimis įvertinti tam tikro praėjusio laikotarpio ADRP priemonės ekonominį efektyvumą) ir kai ADRP priemonės realizavimas trunka ilgesnį laikotarpį nei vieneri metai (skaičiuojant nuo ADRP priemonės atsiradimo ar teisės aktų pasikeitimo).

IV - ajame etape atliekama analizuojamų ADRP priemonių „Įdarbinimas subsidijuojant“, „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“, „Darbo rotacija“, „Viešieji darbai“ pajamų dinamikos analizė, siekiant nustatyti priemonių pajamų kitimo tendencijas ir jų pokyčius lėmusias priežastis; ADRP priemonių pajamų struktūros vertinimas atliekama siekiant nustatyti, kurie pajamų komponentai sudaro didžiausią priemonės dalį; kaip kito priemonių pajamų struktūrinės dalys. Apskaičiavus ADRP priemonių pajamų rodiklius visi gauti duomenys sisteminami, lyginami ir detalizuojami pagal II etape aprašytus metodus. Tai *dinamikos santykiniai* dydžiai ir *pakitimo (padidėjimo / sumažėjimo) tempas* (procentais) ir kt.

V – ajame etape apskaičiuojamas analizuojamos ADRP priemonių ekonominis efektyvumas, kuris parodo, kiek vienas euras, išleistas jauno bedarbio įdarbinimui „uždirbo“ pajamų, t.y. kiek mokestinių pajamų pervesta į valstybės biudžetą (jį sudaro valstybės biudžeto, savivaldybių biudžetų ir Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto pajamų suma), o taip pat kiek Lietuvos darbo biržos sistemoje sutaupyta lėšų dėl bedarbių įdarbinimo (realizuojant tiriamas ADRP priemonės „Įdarbinimas subsidijuojant“, „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“, „Darbo rotacija“, „Viešieji darbai“). Kiekybiškai ekonominis efektyvumas (mokslinės literatūros šaltiniuose šis

rodiklis dar vadinamas *rentabilumo norma*) skaičiuojamas dalijant rezultatus (pajamas) iš sąnaudų (kaštų) ir išreiškiant procentine išraiška:

$$\text{Ekonominis efektyvumas (E)} = \frac{\text{Rezultatai}}{\text{Sąnaudos}} \times 100\% = \frac{\text{Pajamos (P)}}{\text{Kaštai (K)}} \times 100\% \quad (6)$$

Pastaraisiais metais daugumos ADRP priemonių įgyvendinimas iš dalies yra finansuojamas ES struktūrinių fondų lėšomis, todėl siekiant apskaičiuoti, kiek papildomai pajamų gaus šalies konsoliduotas biudžetas finansuodamas ADRP priemonės įgyvendinimą, tikslinga išskaidyti kaštus pagal finansavimo šaltinius. Tais atvejais ekonominis efektyvumas skaičiuojamas taip:

$$E = \frac{P}{K_1 + K_2} \times 100\% \quad (7)$$

3 lentelėje pateiktos vertinamų ADRP priemonių kaštų komponentų skaičiavimo formulės. Šis kaštų skaičiavimo metodas taikytinas tais atvejais, kai norima apskaičiuoti ekonominį efektyvumą

3 lentelė

ADRP priemonių kaštų komponentų skaičiavimai

Nr.	Pavadinimas	Apskaičiavimas
1.	Bedarbiui, tenkančios Užimtumo fondo lėšos, panaudotos gyventojų užimtumo rėmimo paslaugoms ir programoms	(Užimtumo rėmimo paslaugoms ir programoms panaudotos lėšos / vidutinis metinis bedarbių skaičius) * (Finansavimo trukmė / 12)
2.	LDB išlaikymui ir vystymui panaudotos lėšos, tenkančios vienam bedarbiui	(LDB išlaikymui ir vystymui panaudotos lėšos / Vidutinis metinis bedarbių skaičius) * (Finansavimo trukmė / 12)
3.	Subsidija darbo užmokesčiui, apskaičiuotam pagal MMA	Min DU * 21 * 8 * Finansavimo trukmė. Laikomasi prielaidos, kad darbo dienų skaičius per mėnesį 21.
4.	Darbdaviui išmokėta darbo užmokesčio subsidija	Min. mėn. DU*0,5* Finansavimo trukmė / Min mėn. šalies DU * 2 * Finansavimo trukmė. Nurodyti max subsidijos dydžiai reglamentuojami Užimtumo rėmimo įstatyme
5.	Subsidija darbo užmokesčiui, apskaičiuotam pagal MVA	Min. valandinis DU * 21 * 8 * 0,5 * Finansavimo trukmė / Min. valandinis DU * 21 * 8 * 1 * Finansavimo trukmė. Darbo dienų skaičius per mėnesį 21, darbo valandų skaičius per dieną 8.
6.	Kompensacija draudėjo VSD įmokoms nuo įdarbinto asmens darbo užmokesčio	Min. val. DU*21*8*VSD įmokos tarifas*0,5*Finansavimo trukmė. Min. val. DU*21*8*VSD įmokos tarifas * 1 * Finansavimo trukmė
7.	Kelionės į darbą / atgal kompensacija dirbantiems viešuosius darbus	Vidutinis kelionės į darbą atstumas * Vidutinė vieno kelionės kilometro kaina * 2 * 21 * 0,5
8.	Kompensacija darbdaviui, kurią sudaro išmoka už nepanaudotas kasmetines atostogas	Nepanaudotų kasm. min. atostogų skaičius per mėn.*Metinis darbo dienų koeficientas*Vid. dienos DU*0,5*Finansavimo trukmė. Nepanaudotų kasm. min. atostogų skaičius per mėn.*Metinis darbo dienų koeficientas * Vid. 1 darbo dienos DU * 1 * Finansavimo trukmė. Nepanaudotų kasm. Min. atostogų dienų skaičius per mėnesį – 28/12; Metinis darbo dienų koeficientas - 0,7; Vidutinis vienos darbo DU – Min. mėn. DU apskaičiuotas pagal MVA / 21
9.	Kompensacija darbdaviui, kurią sudaro draudėjo VSD įmokos nuo išmokos už nepanaudotas kasmetines atostogas	Nepanaudotų kasmetinių minimaliųjų atostogų dienų skaičius per mėnesį * Metinis darbo dienų koeficientas * Vidutinis vienos darbo DU * VSD įmokos tarifas * Finansavimo trukmė
10.	Kompensacija darbdaviui viešųjų darbų organizavimo išlaidoms	(Subsidija DU, apskaičiuotam pagal MVA + Kompensacija draudėjo VSD įmokoms nuo įdarbinto asmens DU + Kompensacija darbdaviui, kurią sudaro išmoka už nepanaudotas kasmetines atostogas + Kompensacija darbdaviui, kurią sudaro draudėjo VSD įmokos nuo išmokos už nepanaudotas kasmetines atostogas) *0,5*0,2

4 lentelėje pateiktos ADRP priemonių pajamų komponentų skaičiavimo formulės. Šis pajamų skaičiavimo metodas taikytinas tais atvejais, kai norima apskaičiuoti ekonominį efektyvumą.

4 lentelė

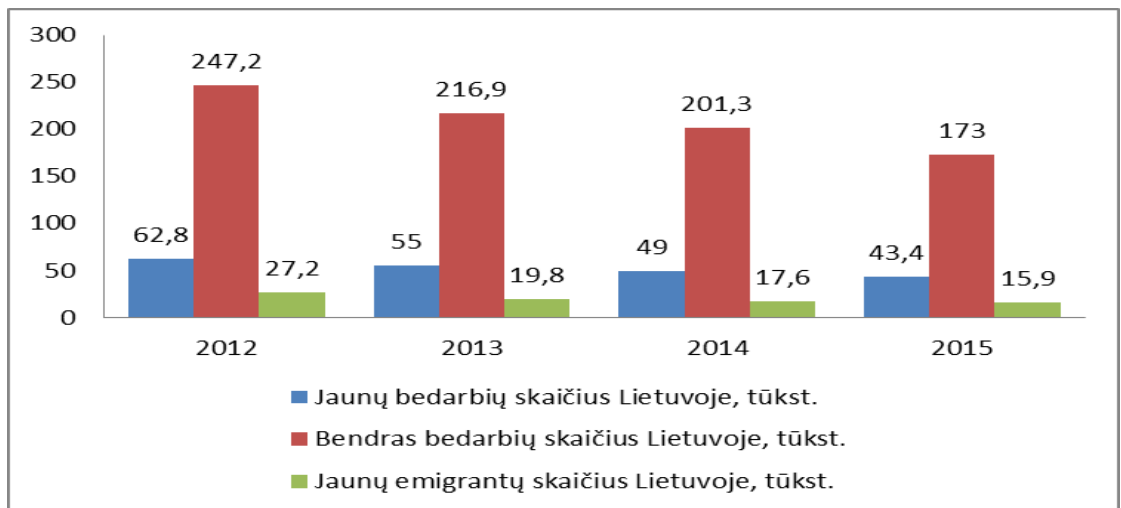
ADRP priemonių pajamų komponentų skaičiavimai

Nr.	Pavadinimas	Apskaičiavimas
1.	VSD (darbdavių ir darbuotojų) įmokos nuo darbo užmokesčio	Minimalus valandinis atlyginimas * 21 * 8 * VSD įmokos tarifas * Finansavimo trukmė
2.	VSD (darbdavių ir darbuotojų) įmokos nuo išmokos už nepanaudotas kasmetines atostogas	Nepanaudotų kasmetinių minimaliųjų atostogų dienų skaičius per mėnesį * Metinis darbo dienų koeficientas * Vidutinis vienos darbo dienos užmokestis * VSD įmokos tarifas * Finansavimo trukmė Nepanaudotų kasmetinių minimaliųjų atostogų dienų skaičius per mėnesį 28 / 12.
3.	GPM nuo darbo užmokesčio	((Minimalus valandinis atlyginimas * 21 * 8) - NPD) * GPM tarifas * Finansavimo trukmė
4.	GPM nuo išmokos už nepanaudotas kasmetines atostogas	Nepanaudotų kasmetinių minimaliųjų atostogų dienų skaičius per mėnesį * Metinis darbo dienų koeficientas * Vidutinis vienos darbo dienos užmokestis * GPM tarifas * Finansavimo trukmė Laikomasi prielaidos, darbdavys išmokas už nepanaudotas kasmetines atostogas darbuotojui sumoka kartu su darbo užmokesčiu, taigi NPD jau įvertintas skaičiuojant sumokėtą GPM
5.	Sumokėtos įmokos į Garantinį fondą nuo darbo užmokesčio	Minimalus valandinis atlyginimas * 21 * 8 * Įmokos į Garantinį fondą tarifas * Finansavimo trukmė
6.	Sumokėtos įmokos į Garantinį fondą nuo išmokos už nepanaudotas kasmetines atostogas	Nepanaudotų kasmetinių minimaliųjų atostogų dienų skaičius per mėnesį * Metinis darbo dienų koeficientas * Vidutinis vienos darbo dienos užmokestis * Įmokos į Garantinį fondą tarifas * Finansavimo trukmė
7.	ADRP priemonių finansavimui skirtų lėšų ekonomija	(ADRP priemonių finansavimo suma / Į ADRP priemonė nusiųstas asmenų skaičius) * (Finansavimo trukmė / 12)
8.	VSDF išlaidų ekonomija	(Socialinių pašalpų ekonomija + Kompensacijų būsto šildymo išlaidoms ir išlaidoms vandeniui ekonomija + Iš savivaldybių biudžeto vienkartinį pašalpų socialiai remtiniams asmenims ekonomija + Nedarbo socialinio draudimo išmokų ekonomija) * (Finansavimo trukmė / 12)
8.1.	Socialinių pašalpų ekonomija	Išlaidos socialinėms pašalpoms / socialinių pašalpų gavėjų skaičius
8.2.	Kompensacijų būsto šildymo išlaidoms ir išlaidoms vandeniui ekonomija	Kompensaciją būsto šildymo išlaidoms ir išlaidoms vandeniui / Vidutinis metinis gyventojų skaičius * Namų ūkio dydis
8.3.	Iš savivaldybių biudžeto mokamų vienkartinį pašalpų socialiai remtiniams asmenims ekonomija	Iš savivaldybių biudžetų mokamos vienkartinės pašalpos socialiai remtiniams asmenims / Pašalpų gavėjų skaičius
8.4.	Nedarbo socialinio draudimo išmokų ekonomija	(ADRP priemonės dalyvių skaičius / (Nedarbo socialines draudimo išmokas gaunantys bedarbiai / Vidutinis metinis bedarbių skaičius) * Vidutinė nedarbo draudimo išmokos mokėjimo trukmė * Vidutinė nedarbo draudimo išmoka) / ADRP priemonių dalyvių skaičius
9.	VSD įmokos nuo darbo užmokesčio, apskaičiuotam pagal MMA	Minimalus šalies mėnesinis darbo užmokestis * VSD įmokos tarifas * Finansavimo trukmė
10.	GPM nuo darbo užmokesčio, apskaičiuotam pagal MMA	(Minimalus šalies mėnesinis darbo užmokestis - NPD) * GPM tarifas * Finansavimo trukmė
11.	Sumokėtos įmokos į Garantinį fondą nuo DU, apskaičiuotam pagal MMA	Minimalus šalies mėnesinis darbo užmokestis * Įmokos į Garantinį fondą tarifas * Finansavimo trukmė

Atsižvelgiant į ADRP priemonių pobūdį ir tikslus, tais atvejais, kai ADRP priemonės tikslas – įdarbinimas, ekonominio efektyvumo skaičiavimuose rekomenduotina įvertinti ADRP priemonių dalyvių, pasibaigus dalyvavimui ADRP priemonėje, įsidarbinimo koeficientą. Šis rodiklis yra įvertinamas skaičiuojant tos ADRP priemonės ekonominį efektyvumą, kuris įgyvendinimo ir finansavimo tvarkose yra numatytas įdarbinamo asmens darbo užmokesčio ir kitos kompensacijos darbdaviui. Įsidarbinimo koeficientas yra naudojamas skaičiuojant šių ADRP priemonių ekonominį efektyvumą. Reikia pažymėti, kad ADRP priemonės efektyvumo skaičiavimas yra naudingas tuo, kad leidžia priimti sprendimus siekiant racialesnio valstybės išlaidų panaudojimo bei šių priemonių įgyvendinimo tobulinimo. Todėl atlikus kiekvienos teritorinės darbo biržos lygmeniu ADRP priemonės ekonominio efektyvumo skaičiavimus tyrimo rezultatai padėtų teritorinėms darbo biržoms pasirinkti konkrečią bedarbių grupę. Tyrime pasirinkta būtent viena iš teritorinių darbo biržų - Šiaulių apskrities TDB. Analizuojamos keturios ADRP priemonės, pagal tikslinę bedarbių grupę jaunimas iki 29 m. amžiaus. Atsižvelgiant į tyrimo tikslus, toliau bus pateikiami ADRP priemonių „Įdarbinimas subsidijuojant“, „Darbo įgūdžių įgyjimo rėmimas“, „Darbo rotacija“, „Viešieji darbai“ ekonominio efektyvumo skaičiavimų vertinimas, remiantis šio skyriaus pateiktų pajamų ir kaštų lyginimo principu.

2.2 Valstybės išlaidų per ADRP priemones kaštų dinamikos ir struktūros vertinimas

Daugelyje pasaulio šalių jaunimu laikoma 15–24 m. amžiaus asmenų grupė, nes šiame laikotarpyje pereinama iš švietimo sistemos į darbo rinką. 2001 m. Europos Komisijos patvirtintoje Jaunimo politikos Baltojoje knygoje jaunais žmonėmis įvardyti asmenys nuo 15 iki 25 metų. Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatyme (Žin., 2003, Nr. 119-5406) jaunu žmogumi laikomas asmuo nuo 14 iki 29 metų. Derėtų pabrėžti, kad jauno žmogaus sąvoka, įtvirtinta Lietuvos Respublikos teisės aktuose, apibūdinta tinkamai, kadangi šiuo metu pastebima ryški tendencija ES valstybėse narėse amžiaus tarpsnį nuo 15 iki 24 metų pakeisti į 15–29 metų tarpsnį, todėl baigiamajame darbe pasirinktas analizuoti jaunimas nuo 15 iki 29 metų. Visų pirma, siekiant išsiaiškinti valstybės išlaidas, skirtas sumažinti jaunimo nedarbą Šiaulių apskrityje pirmiausiai siekta išanalizuoti bendrą bedarbių ir jaunimo skaičių Lietuvoje ir palyginti jį su Šiaulių apskrities jaunimo nedarbo lygiu. Tik po to vertinti jaunimo nedarbo dinamiką vienoje iš Lietuvos apskryčių - tai Šiaulių TDB 2012 – 2015 metais, dalyvaujant ADRP priemonėse: „Įdarbinimas subsidijuojant“, „Darbo įgūdžių rėmimas“, „Darbo rotacija“, „Viešieji darbai“. Visų pirma, būtina aptarti 15-29 metų amžiaus gyventojus pagal jų užimtumo lygį visoje Lietuvoje.

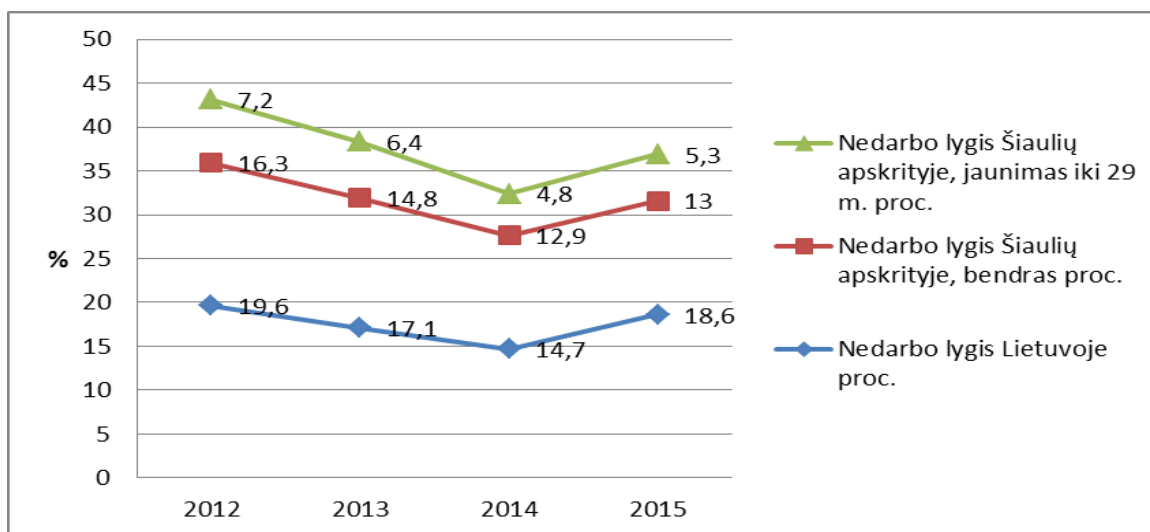

7 pav. **15-29 metų amžiaus bedarbiai ir emigravę 2012 – 2015 m., tūkst. žm.**

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamentas.

Kaip matyti iš 7 paveikslą pateiktų duomenų per analizuojamą laikotarpį, t.y. 2012 – 2015 m. didžiausias bendras bedarbių skaičius buvo 2012 m. ir siekė 247,2 tūkst., jaunų bedarbių nuo 15 iki 29 metų ir sudarė 62,8 tūkst., o emigravusiųjų buvo 27,2 tūkst. 2012 m. aukščiausią bendrą bedarbių lygį, jaunų bedarbių skaičių ir jaunų emigravusiųjų skaičių nulėmė besitęsianti ekonominė krizė Lietuvoje, kuri prasidėjo 2008 m. Nuo 2012 m. iki 2015 m. pastebimas jaunų bedarbių, bendras visų bedarbių ir jaunų emigrantų skaičiaus mažėjimas. Kaip teigia Pocius (2007) jaunuoliai emigruoja, nes pasižymi gerokai aukštesniu mobilumu nei vyresnio amžiaus žmonės, nori įgyti naujos patirties, pakeisti aplinką, siekia geresnių perspektyvų. Tokios tendencijos tik įrodo, kad būtina analizuoti jaunimo situaciją darbo rinkoje įvertinant valstybės išlaidas jų įdarbinimui. Analizuojamu laikotarpiu bendras bedarbių skaičius sumažėjo per 74,2 tūkst., arba 70 proc. Jaunų bedarbių skaičius 2012 – 2015 m. laikotarpyje sumažėjo 19,4 tūkst., arba 69 proc., o jaunų emigrantų sumažėjo iki 11,3 tūkst., arba 58 proc. Bedarbių lygio mažėjimą 15-29 metų amžiaus gyventojams lėmė stiprėjanti šalies ekonomika, spartus įmonių pelningumas, apyvartų didėjimas (paslaugų sektoriuje, pramonėje, apdirbamojoje gamyboje, statybų). Nedarbo lygis Lietuvoje taip pat analizuojamu laikotarpiu 2012 – 2015 m. didžiausias buvo 2012 m. ir siekė 19,6 proc. (žr. 8 pav.). Kadangi tyrimas atliekamas pasirinkus Šiaulių apskrities TDB, kaip matyti iš 8 pav. bendras nedarbo lygis ir jaunimo iki 29 m. Šiaulių apskrityje 2012 m. buvo taip pat didžiausias: bendras nedarbas buvo 16,3 proc., o jaunimo nedarbo lygis iki 29 m. – 7,2 proc. Tai nulėmė kaip ir visoje Lietuvoje, taip ir Šiaulių apskrityje besitęsianti ekonominė krizė. Analizuojant 2012 -2014 m. nedarbo lygis Lietuvos mastu ir Šiaulių apskrityje kasmet mažėjo apie 2 proc. punktus. Kaip matyti iš atliktų vertinimų, ES investicijos daro ženklų teigiamą poveikį ekonomikos augimui ir užimtumui (www.esinvesticijos.lt). Pagal pateiktus duomenis Lietuvoje nedarbo lygis 2004 - 2015 m. buvo 4,6 proc. punkto mažesnis nei būtų be ES investicijų. Taigi nedarbo lygio mažėjimui didelę įtaką turi ES investicijų poveikis. Nustačius, jog jauni bedarbiai sudarė žymią dalį, tarp visų bedarbių, ne

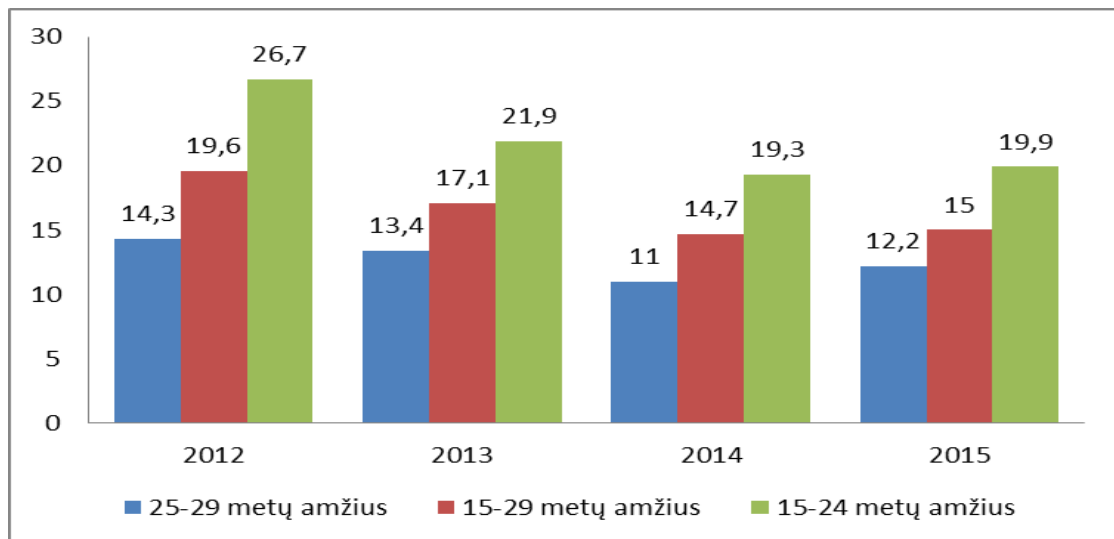
mažiau svarbu tapo išsiaiškinti, kokioje jaunimo amžiaus grupėje 2012 – 2015 m. vyravo didžiausias nedarbas. Siekiant išsiaiškinti valstybės išlaidas, skirtas sumažinti jaunimo nedarbą Šiaulių apskrityje siekiama išanalizuoti bendrą nedarbo lygi ne tik Lietuvoje, bet ir Šiaulių apskrityje.

8 pav. Nedarbo lygis Lietuvoje 2012–2015 m., Šiaulių apskrityje bendras nedarbo lygis ir jaunimo iki 29 m. amžiaus

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamentu 2011-2015m. Šiaulių TDB ataskaitomis 2011-2015 m., Lietuvos darbo rinka skaičiais 2011-2015 m. Lietuvos ekonomika 2011-2015 m.

Kaip matyti toliau iš 8 paveiksle pateiktų duomenų analizuojamu laikotarpiu 2012 - 2015 m., didžiausias nedarbo lygis Lietuvoje nustatytas jaunimo amžiaus grupėje nuo 15-24 m., nes tai amžiaus grupė, kurioje dažniausiai jaunimas mokosi arba studijuoja. Mažiausias nedarbo lygis per analizuojamą laikotarpį nustatytas 25-29 metų amžiaus grupėje, ši amžiaus grupė jaunimas, kurie jau baigę studijas ir įgyję specialybę dažniausiai dirba. Per 2012 - 2015 m. didžiausias nedarbo lygis nustatytas pagal visas amžiaus grupes 2012 m., tai lėmė ekonominė krizė Lietuvoje. Analizuojamu laikotarpiu 2012 – 2014 m. nedarbo lygis jaunimo grupėje nuo 15-24 metų amžiaus sumažėjo net iki 7,4 procentinio punkto, tai lėmė šio amžiaus grupės jaunimo tęsimi mokslai bei noras įgyti savarankiškumo įgūdžių palaiapsniui stiprinti gebėjimus, galimus pritaikyti darbo rinkoje. Darbingiausia jaunimo amžiaus grupė nuo 25-29 metų amžiaus sumažėjo iki 4,9 procentinio punkto, tai lėmė aktyvių darbo rinkos politikos priemonių įgyvendinimas Lietuvoje. 2015 m. lyginant su 2014 m. visose amžiaus grupėse nedarbo lygis nežymiai padidėjo apie 1 proc. tam įtakos turėjo ekonominė situacija po euro įvedimo 2015 m. prisijungiant prie euro zonos. Dėl pabrangusių paslaugų kainos ir MMA didinimo, mažose įmonėse patyrus didesnes išlaidas, reikėjo atleisti dalį darbuotojų. Nežymiai prisidėjo prie nedarbo lygio didėjimo ir neigiama Rusijos ekonomikos būklė, kuri stabdė prekybą transpoto sektoriuje ir saugojimo paslaugų, bei pieno ir mėsos sektoriuose. Įmonėms teko atleisti dalį darbuotojų.

9 pav. Nedarbo lygis pagal amžiaus grupes Lietuvoje 2012 – 2015 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamentas.

Išanalizavus nedarbo lygį pagal amžiaus grupes, bendrą nedarbo lygį Lietuvoje, bei Šiaulių apskrities, reikia išsiaiškinti kaip veikia jaunimo nedarbą valstybės išlaidos per Lietuvoje taikomas ADRP priemones „Įdarbinimas subsidijuojant“, „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“, „Darbo rotacija“ ir „Viešieji darbai“. Lietuvoje taikomos ADRP priemonės labiausiai orientuotos į ieškančių darbo asmenų užimtumo didinimą, nedarbo mažinimą bei neigiamų jų pasekmių švelninimą per darbo paklausos ir pasiūlos derinimą siekiant išlaikyti darbo rinkos pusiausvyrą bei į ieškančių darbo darbingo amžiaus asmenų, jų tarpe ir jaunimo, užimtumo galimybių didinimą. Toliau iš 5 lentelės pateiktų duomenų matyti kiek viso buvo nusiųsta jaunimo iki 29 m. amžiaus į ADRP priemones Šiaulių apskrities TDB 2012 – 2015 m.

5 lentelė

Į ADRP priemones nusiųsta jaunimo iki 29 m. Šiaulių apskrityje 2012 - 2015 m

PRIEMONĖS	2012		2013		2014		2015	
	Dalyvių iš viso	Jaunimas iki 29 m.	Dalyvių iš viso	Jaunimas iki 29 m.	Dalyvių iš viso	Jaunimas iki 29 m.	Dalyvių iš viso	Jaunimas iki 29 m.
„Įdarbinimas subsidijuojant“	952	397	988	445	2528	1018	1552	587
„Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“	478	227	421	225	391	298	392	236
„Darbo rotacija“	33	5	20	9	52	31	30	19
„Viešieji darbai“	-	-	3432	713	2138	609	1951	341

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamentas 2012-2015m. Šiaulių TDB ataskaitomis 2012-2015m., Lietuvos darbo rinka skaičiais 2012-2015m. Lietuvos darbo rinka skaičiais 2012-2015m.

Kaip matyti iš 5 lentelės duomenų per analizuojamą laikotarpį 2012 - 2015 m. daugiausiai įdarbinta pagal ADRP priemones Šiaulių apskrityje buvo 2014 m. Tam įtakos turėjo naujai prasidėjusi 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų finansuojama programa, kuri palanki visiems darbingo amžiaus žmonėms įsitraukti į darbo rinką. Pagal šią programą siekiama didesnio užimtumo tiek moterų, tiek vyrų tarpe, didžiausias dėmesys skiriamas jaunų žmonių

įtraukimui į darbo rinką ir darbdavių lankstumas. Lyginant Šiaulių apskrities TDB duomenis 2012 – 2013 m. į analizuojamas priemones kasmet buvo priimama apie 50 dalyvių daugiau, o jau lyginant 2013-2014 m. programoje dalyvavo net 573 dalyviais daugiau. Kaip anksčiau buvo minėta tam įtakos turėjo naujai prasidėjusi programa ir valstybės pastangos nusiųsti kuo daugiau nedirbančio jaunimo į Užimtumo fondo finansuojamas programas. Per 2014 – 2015 m. Šiaulių TDB įsidarbinusio jaunimo ADRP priemonėje sumažėjimą iki 431 dalyvio lėmė padidėjęs nedarbas, kuris 2015 m. buvo 0,50 proc. punkto didesnis nei praėjusiai metais. 2015 m. Rusijos ekonominė padėtis ir įvesti prekybos apribojimai daugiausiai apsunkino Lietuvos transportavimo ir saugojimo sektoriaus teikiamų paslaugų įmones. Kol įmonės persiorentavo į kitas ūkio šakas ar ieškojo naujų klientų teko patirti daugiau išlaidų, todėl buvo atleidžiami darbuotojai. Analizuojamų ADRP priemonių finansavimas ir tikslai priklauso nuo darbo rinkoje papildomai remiamų asmenų grupių finansavimo trukmės. Atsižvelgiant į tai, kad ADRP priemonės įgyvendinimas iš ES struktūrinių fondų lėšų priklauso nuo LDB įgyvendinamuose projektuose numatytų atitinkamų ADRP priemonių ir jų realizavimui skirtų lėšų, skaičiuojant ADRP priemonių ekonominę efektyvumą į kaštus turi būti įskaičiuojamos per nagrinėjamą laikotarpį panaudotos Užimtumo fondo lėšos.

Toliau 6 lentelėje pateikiami duomenys kiek buvo įdarbinta ir kiek skirta Užimtumo fondo lėšų Šiaulių TDB jaunimo įdarbinimui per ADRP priemones 2012 – 2015 m.

6 lentelė

Šiaulių TDB dalyvių skaičius ir UF skirtos lėšos metams ADRP priemonėms 2012 - 2015 m

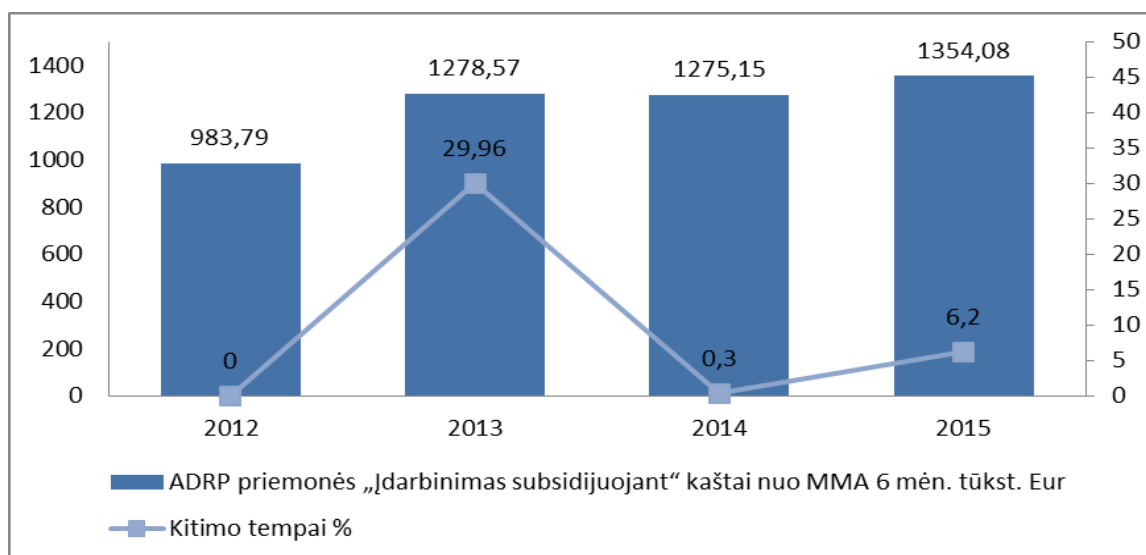
PRIEMONĖS	2012		2013		2014		2015	
	Lėšos metams dalyviui tūkst.	Jaunimas iki 29 m.	Lėšos metams dalyviui tūkst.	Jaunimas iki 29 m.	Lėšos metams dalyviui tūkst.	Jaunimas iki 29 m.	Lėšos metams dalyviui tūkst.	Jaunimas iki 29 m.
„Įdarbinimas subsidijuojant“	4,84	397	3,31	445	3,42	1018	1,44	587
„Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“	3,77	227	4,83	225	3,91	298	1,47	236
„Darbo rotacija“	5,94	5	3,08	9	3,02	31	2,50	19
„Viešieji darbai“	-	-	1,70	713	1,71	609	0,51	341

Šaltinis: UF lėšų panaudojimo ataskaitomis 2012-2015 m., Lietuvos darbo rinkos skaičiais 2012-2015 m., Šiaulių TDB duomenys.

Kaip matyti iš 6 lentelės per analizuojamą laikotarpį 2012 – 2015 m. Šiaulių apskrities TDB pagal analizuojamas priemones daugiausiai įdarbinta jaunimo iki 29 m. ir jiems įdarbinti skirta Užimtumo fondo lėšų pagal visas ADRP priemones 2014 m. Tam įtakos turėjo naujai prasidėjusi 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų finansuojama programa. O 2015 m. beveik per pus mažesnis jaunimo įdarbinimas tik 587 jaunimo iki 29 m. įtakojo 2015 m. euro įvedimas Lietuvoje, prisijungiant prie euro zonos. Po euro įvedimo brango paslaugos, buvo didinamas minimalus darbo užmokestis, tai darė įtaką smulkiam verslui. Įmonėms teko atleisti dalį darbuotojų. Nežymiai, tačiau taip pat prisidėjo prie nedarbo lygio padidėjimo, Rusijos ekonomikos

pablogėjimas bei Rusijos embargo taikymas Lietuvai. Transporto sektorius bei pieno ir mėsos įmonėms teko atleisti dalį darbuotojų.

Vertinant valstybės išlaidas, reikia ekonominę efektyvumą įvertinti per analizuojamų ADRP priemonių kaštus nuo MMA mėnesiui tenkančius vienam jaunam dalyviui iki 29 m. Šiaulių apskrityje. Kaip matyti iš 10 paveikslo kaštai ADRP priemonei „Įdarbinimas subsidijuojant“ per analizuojamą laikotarpį 2012 – 2015 m. padidėjo 113,95 euro. Subsidijos didėjimas darbo užmokesčiui Šiaulių apskrities TDB, tenkančios vienam bedarbiui iki 29 metų amžiaus susijęs dėl minimalios mėnesinės algos (toliau MMA) augimo. 2012 m. rugpjūčio 1 diena MMA padidėjo nuo 800 Lt. (231,70 EUR) iki 850 Lt. (246,20 EUR) 2013 m. nuo sausio 1 d. 1000 Lt. (289,60 EUR), 2014 m. nuo spalio 1 d. pakilo 1035 Lt. (300 EUR) ir 2015 m. liepos 1 d. MMA siekė 325 eurų. Didėjantys kaštai didina analizuojamos priemonės finansuojamą sumą skirtą įdarbinto asmens subsidijai finansuoti, o tai reiškia, kad didėja ir valstybės išlaidos skirtos vieno finansuojamo bedarbio įdarbinimui. (žr. 10 pav.)

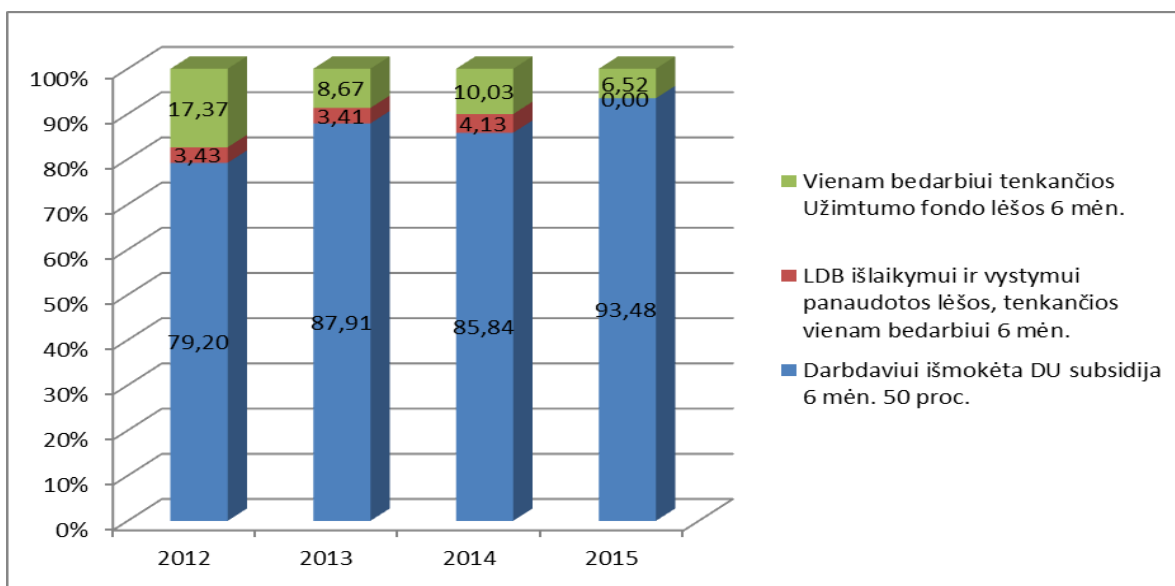
10 pav. ADRP priemonės „Įdarbinimas subsidijuojant“ kaštai mėnesiui nuo MMA 2012-2015 m. dinamika tūkst. eurų

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis UF lėšų panaudojimo ataskaitomis 2012-2015 m., Lietuvos darbo rinka skaičiais 2012-2015 m., LR statistikos departamento duomenimis, Lietuvos ekonomikos apžvalga 2012-2015 m.

Kaip matyti iš 10 paveikslo, kaštų sumą sudaro vienam bedarbiui tenkančios UF lėšos, panaudotos gyventojų užimtumo rėmimo paslaugoms ir programoms, LDB išlaikymui ir vystymui panaudotos lėšos, tenkančios vienam bedarbiui ir subsidija darbo užmokesčiui, apskaičiuotam pagal MMA. Analizuojamame laikotarpyje Šiaulių apskrityje 2012 - 2015 m. priemonės kaštai 2013 m. išaugo 29,96 proc. nei praėjusių metų, tai reiškia, kad didėjo ir „sugrįžtančių“ mokesčių suma į valstybės biudžetą. Didėjimą įtakojo nuo 2012 m. didinama MMA nuo 231,70 euro iki 246,20 euro. MMA padidėjimas truko tik penkis mėnesius. 2013 m. augimo tempas padidėjo žymiai daugiau jis siekė net 29,96 proc. tai įtakojo taip pat MMA didinimas nuo 2013 m. sausio 1d. MMA padidėjo nuo 246,20 euro iki 289,60 euro. Padidėjimas prasidėjo nuo metų pradžios, todėl 19,21 proc. punkto

daugiau išaugo kitimo tempas. Stebint 2014 - 2015 m. kitimo tempams taip pat įtakos turėjo didinama MMA, tai rodo, kad ekonomika po krizės atsigauna. Valstybei didinimas minimalios algos kainuoja daugiau finansuojamos subsidijos sumos, tačiau daugiau „sugrįžta“ į valstybės biudžetą per mokesčius.

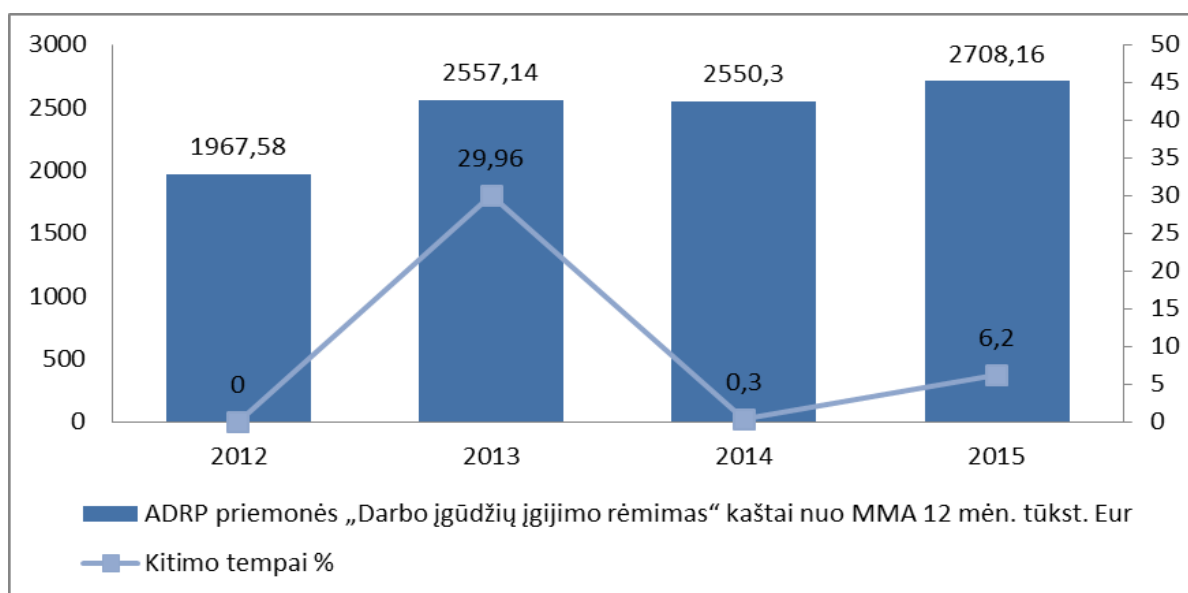
11 paveiksle pateikiami kaštų komponentų, reikalingų ADRP priemonei „Įdarbinimas subsidijuojant“ efektyvumui įvertinti skaičiavimai ir analizė Šiaulių apskrities TDB, kai atskirai vertinamas kiekvienas kaštų komponentas nuo MMA vienam dalyviui per mėnesį. Remiantis LDB ir Šiaulių TDB duomenimis, analizuojamu laikotarpiu 2012 – 2015 m. daugiausiai panaudota UF lėšų 17,37 proc. skirtų įdarbinimui buvo 2012 m., tai lėmė skirtas didesnis finansavimas Vyriausybės vykdomiems projektams mažinti jaunimo nedarbui. Kaip matyti iš 11 pav. per analizuojamą laikotarpį 2012 – 2015 m. ADRP priemonės „Įdarbinimas subsidijuojant“, didžiausią kaštų dalį sudarė 93,48 proc. subsidija darbo užmokesčiui, tenkanti vienam bedarbiui per mėnesį 2015 m. 7,5 proc. punkto daugiau už praėjusius metus. O lyginant per analizuojamą laikotarpį padidėjo 14,28 proc. punkto. Tam įtakos turėjo tai, kad kasmet vis daugiau įdarbinama pagal finansuojamas programas jaunimo, o kuo daugiau įdarbinama tuo mažesnė tenka finansuojama suma vienam dalyviui per metus. Per analizuojamą laikotarpį Šiaulių apskrityje 2012 - 2015 m. vienam bedarbiui tenkančios Užimtumo fondo lėšos sumažėjo 10,85 proc. punkto, o LDB išlaidoms ir vystymui skirtos lėšos, tenkančios vienam bedarbiui per mėnesį 2015 m. buvo visai neskiriamos. 2014 m. jos sudarė 4,13 proc. ADRP priemonės „Įdarbinimas subsidijuojant“ kaštų dalį. 2012 m. buvo 0,72 proc. punkto mažiau nei 2014 m. metais todėl, kad buvo finansavimo lėšų skiriama mažiau, mažiau buvo ir įdarbinta, tai todėl TDB išlaidoms teko mažesnė finansavimo dalis.

11 pav. ADRP priemonės „Įdarbinimas subsidijuojant“ kaštų struktūra, 2012-2015 m.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis LR Užimtumo rėmimo įstatymu; Užimtumo fondo lėšų panaudojimo ataskaitomis 2012-2015 m., Lietuvos darbo rinka skaičiais 2012-2015 m., LR statistikos departamento duomenimis.

Analizuojant valstybės šlaidas per ADRP priemonės „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“ kaštus ir kaštų struktūrą Šiaulių apskrities jaunimo įdarbinimui, nustatyta, kad ji visiškai atitinka priemonės „Įdarbinimas subsidijuojant“ kaštus ir kaštų struktūrą 2012 - 2015 m. (žr. 11 pav.). Todėl atskirai neanalizuojama, nes tai susiję su tuo, kad skirtumas tarp šių dviejų priemonių kaštų yra tik finansavimo trukmė. Kaip matyti iš 12 pav. 2012 m. Šiaulių apskrityje ADRP priemonės „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“ kaštai vienam bedarbiui siekė beveik 2000 eurų. 2015 m. priemonės kaštai išaugo beveik 741 eurą. Šie augimo tempai sutampa su ADRP priemone „Įdarbinimas subsidijuojant“ kaštų augimo tempais; skiriasi tik kaštų dydis, kadangi priemonės „Įdarbinimas subsidijuojant“ kaštai 2012 – 2015 m. apskaičiuojami įvertinant 6 mėnesių dydžius, o „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“ – 12 mėnesių dydžius.

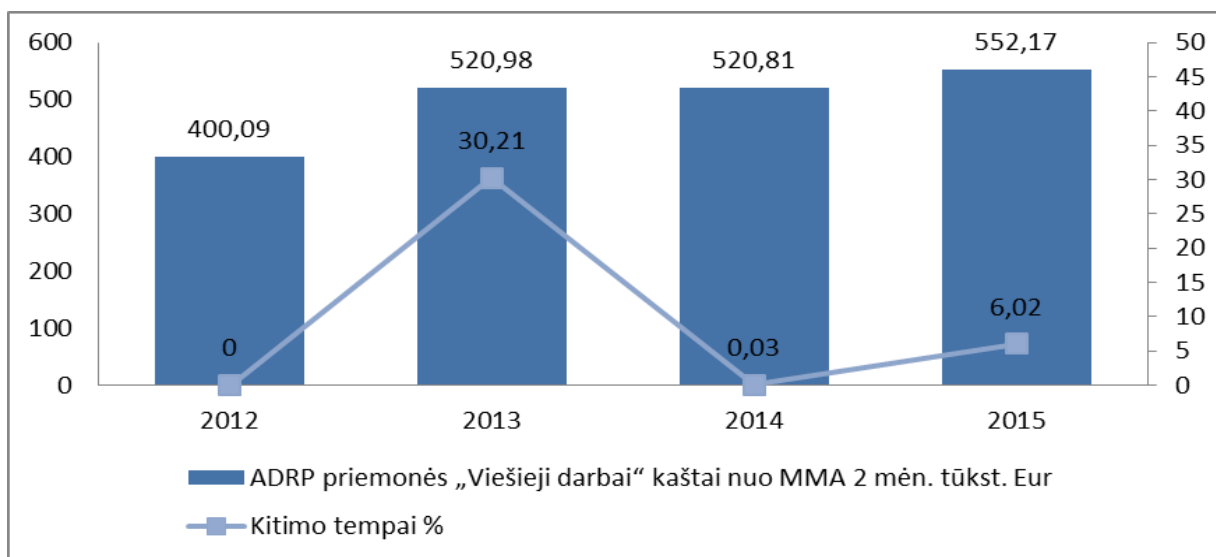

12 pav. ADRP priemonės „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“ kaštai mėnesiui 2012-2015 m. dinamika

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis UF lėšų panaudojimo ataskaitomis 2012-2015 m., Lietuvos darbo rinka skaičiais 2012-2015 m., LR statistikos departamento duomenimis, Lietuvos ekonomikos apžvalga 2012-2015 m.

Toliau analizuojamos valstybės išlaidos Šiaulių apskrities jaunimo įdarbinimui per ADRP priemonės „Darbo rotacija“ kaštų dinamiką 2012 - 2015 m. ADRP priemonė „Darbo rotacija“ organizuojama darbuotojų tikslinių atostogų metu ar kolektyvinėse sutartyse numatytais atvejais laikinai pakeičiant ieškančiais darbo asmenimis. Darbo rotacija gali trukti ne ilgiau kaip 12 mėnesių. Darbdaviams, darbo rotacijos būdu įdarbinusiems bedarbius, kiekvieną mėnesį už kiekvieną dirbantį asmenį pagal faktiškai dirbtą laiką mokama Vyriausybės patvirtintos MMA 0,5 dydžio kompensacija. Kadangi vertinant priemonės „Darbo rotacija“ kaštus yra įtraukiami tie patys rodikliai kaip ir priemonių „Įdarbinimas subsidijuojant“ ir „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“. Analizuojant valstybės išlaidas per ADRP priemonę „Darbo rotacija“ 2012 – 2015 m. laikotarpyje kaštai nebus analizuojami.

Toliau analizuojama Šiaulių apskrityje taikoma ADRP priemonė „Viešieji darbai“ kaštų dinamika 2012 – 2015 m. (žr. 13 pav.) ir siekiama įvertinti valstybės išlaidas.

13 pav. ADRP priemonės „Viešieji darbai“ kaštai mėnesiui nuo MMA, 2012 - 2015 m. dinamika

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis UF lėšų panaudojimo ataskaitomis 2012-2015 m., Lietuvos darbo rinka skaičiais 2012-2015 m., LR statistikos departamento duomenimis, Lietuvos ekonomikos apžvalga.

ADRP priemonės „Viešieji darbai“ įgyvendinimo ir finansavimo tvarka nagrinėjamu laikotarpiu 2012 - 2015 m. nepakito. Ji finansuojama 2 mėnesius. Pagal galiojančią tvarką, darbdaviams, dalyvaujantiems šioje ADRP priemonėje kompensuojama įdarbintiems asmenims už faktiškai dirbtą laiką pagal Vyriausybės patvirtintą minimalų valandinį atlygį apskaičiuoto darbo užmokesčio ir nuo šio darbo užmokesčio apskaičiuotų draudėjo privalomojo valstybinio socialinio draudimo įmokų sumos. Minėtas kompensacijas darbdaviams moka teritorinė darbo birža (60%) ir savivaldybė (40%). Toks finansavimas rodo, kad ši priemonė valstybei kainuoja daugiau lėšų finansuoti nei kitos analizuojamos priemonės. Pagal šią priemonę per analizuojamą laikotarpį Šiaulių apskrityje dalyvavo daugiau jaunimo, nei kitose analizuojamose priemonėse. Kaip matyti iš 14 paveikslo Šiaulių apskrityje ADRP priemonės „Viešieji darbai“ kaštų kitimo tempai analizuojamu laikotarpiu buvo netolygūs. Tai rodo, kad ir valstybės lėšos kito netolygiai. Sparčiausiai priemonės kaštai, o taip pat iš valstybės išlaidos, augo 2013 m. Tam įtakos turėjo MVA didėjimas (žr. 3 priedas) ir padidėję visi kaštų elementai. 2012 m. kaštai sudarė 400 eurų kai įdarbinamas asmuo dviems mėnesiams. Per analizuojamą laikotarpį 2015 m. kaštų suma išaugo iki 152 eurų daugiau kompensuojamos sumos ir siekė apie 500 eurų. Tai rodo, kad didėjo ir valstybės išlaidų suma subsidijai kompensuoti.

Toliau analizuojama Šiaulių apskrityje vertinamos ADRP priemonės „Viešieji darbai“ kaštų struktūra ir jos dinamika 2012 – 2015 m. kad išanalizuoti valstybės išlaidas vieno bedarbio įdarbinimo subsidijos finansavimui įvertinti (žr. 7 lent.).

ADRP priemonės „Viešieji darbai“ kaštai 2012 – 2015 m.

	2012	2013	2014	2015
Užimtumo fondo lėšos, panaudotos gyventojų užimtumo rėmimo paslaugoms ir programoms, tenkančios vienam bedarbiui eurų mėnesiui	36,95	20,24	24,20	15,45
LDB išlaikymui ir vystymui panaudotos lėšos, tenkančios vienam bedarbiui eurų mėnesiui	7,30	7,97	9,96	-
<i>Kompensacija vieno bedarbio darbo užmokesčiui ir su juo susijusiems mokesčiams mėnesiui, iš jų:</i>	<i>344,77</i>	<i>420,17</i>	<i>424,51</i>	<i>452,54</i>
Kompensacija darbo užmokesčiui vienam bedarbiui mėn.	241,92	295,68	299,04	319,20
Kompensacija darbdavio VSD įmokai nuo įdarbinto asmens mėnesiui	74,95	91,60	92,64	98,89
Kompensacija už vieno įdarbinto asmens nepanaudotas kasmetines atostogas mėnesiui	18,55	22,67	22,93	24,47
Kompensacija už VSD nuo išmokos už nepanaudotas kasmetines atostogas mėnesio	5,75	7,02	7,10	7,58
Kelionės į darbą ir atgal išlaidų kompensacija dirbantiems viešuosius darbus asmenims mėnesiui	3,60	3,20	2,80	2,40
Kompensacija darbdaviui viešųjų darbų organizavimo išlaidoms 60 proc. 2 mėnesių	413,72	504,20	509,41	543,05

Šaltinis sudarytas autorės remiantis: LR Užimtumo rėmimo įstatymu; Užimtumo fondo lėšų panaudojimo ataskaitomis 2012-2015 m., Lietuvos darbo rinka skaičiais 2012-2015 m., LR statistikos departamento duomenimis.

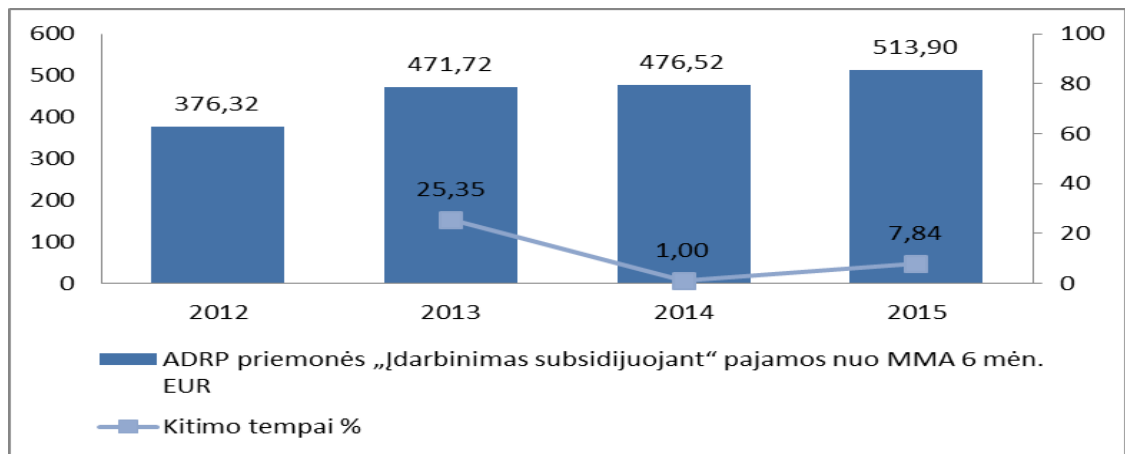
Kaip matyti iš 7 lentelės, per analizuojamą laikotarpį 2012 - 2015 m. didžiąją priemonės kaštų dalį sudarė kompensacija vieno bedarbio darbo užmokesčiui ir su juo susijusiems mokesčiams 2015 m. ji siekė 543,04 euro. Tai susiję su sparčiausiu šio kaštų komponento augimo tempu (t.y. kompensacija vieno bedarbio darbo užmokesčiui ir su juo susijusiems mokesčiams per analizuojamą laikotarpį išaugo 122,18 euro). O tai rodo, kad kartu didėjo ir valstybės išlaidos. Tam įtakos turėjo minimalaus valandinio atlygio (toliau – MVA) didinimas. Nuo 2012 m. rugpjūčio 1 d. MVA padidėjo iki 1,49 euro, o nuo 2013 m. sausio 1 d. padidėjo 0,27 euro centais ir siekė 1,76 euro. 2015 m. MVA siekė 1,97 euro ir buvo didesnis 0,15 euro centų už praėjusius metus. Taip pat nustatyta, kad per analizuojamą laikotarpį Šiaulių apskrityje 2012 – 2015 m. nuo 2013 m. kasmet didėjo LDB išlaikymui ir vystymui panaudotų lėšų, tenkančių vienam bedarbiui sumos skirtos vienam mėnesiui kompensuoti. Kompensacija darbdaviui viešųjų darbų organizavimo išlaidoms šioje ADRP priemonėje kompensuojama 60 proc. įdarbintiems asmenims už faktiškai dirbtą laiką pagal Vyriausybės patvirtintą minimalų valandinį atlygį apskaičiuoto darbo užmokesčio ir nuo šio darbo užmokesčio apskaičiuotų draudėjo privalomojo valstybinio socialinio draudimo įmokų sumos bei piniginės kompensacijos už nepanaudotas kasmetines atostogas. Minėtas kompensacijas darbdaviams moka teritorinė darbo birža (60%) ir savivaldybė (40%). Kelionės į darbą ir atgal išlaidų kompensacijos dalis dirbantiems viešuosius darbus asmenims per analizuojamą laikotarpį 2012 – 2015 m. kasmet mažėjo tam įtakos turėjo pinganti kuro kaina Lietuvoje. 2012 m. kelionės į darbą ir atgal išlaidų kompensacija dirbantiems viešuosius darbus sudarė 3,6 euro, iki 2015 m. sumažėjo 1,20 euro ir siekė 2,40 euro mėnesiui. Tai valstybės išlaidoms turėjo mažai įtakos,

kadangi didėjo MVA ir bendra finansuojama suma buvo 30 eurų didesnė už praėjusius metus.

Apibendrintai galima teigti, kad valstybės išlaidų vertinimas analizuojamu laikotarpiu nuo 2012 m. iki 2015 m. siekiant išsiaiškinti kaip veikia jaunimo nedarbo dinamiką vienoje iš Lietuvos apskričių Šiaulių TDB 2012 – 2015 metais, taikomos ADRP priemonėse: „Įdarbinimas subsidijuojant“, „Darbo įgūdžių rėmimas“, „Darbo rotacija“, „Viešieji darbai“. ADRP priemonių kaštai, o taip pat ir valstybės išlaidos subsidijos finansavimui kai įdarbinamas jaunimas iki 29 m. analizuojamu laikotarpiu kasmet didėjo dėl MMA didinimo. Nustatyta, kad ADRP priemonės „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“ kaštai ir kaštų struktūrą, visiškai atitinka priemonės „Įdarbinimas subsidijuojant“ kaštus ir kaštų struktūrą, todėl per analizuojamą laikotarpį atskirai neanalizuojama, nes tai susiję su tuo, kad skirtumas tarp šių dviejų priemonių kaštų yra tik finansavimo trukmė.

2.3. Valstybės išlaidos per ADRP priemonių pajamų dinamikos ir struktūros vertinimas

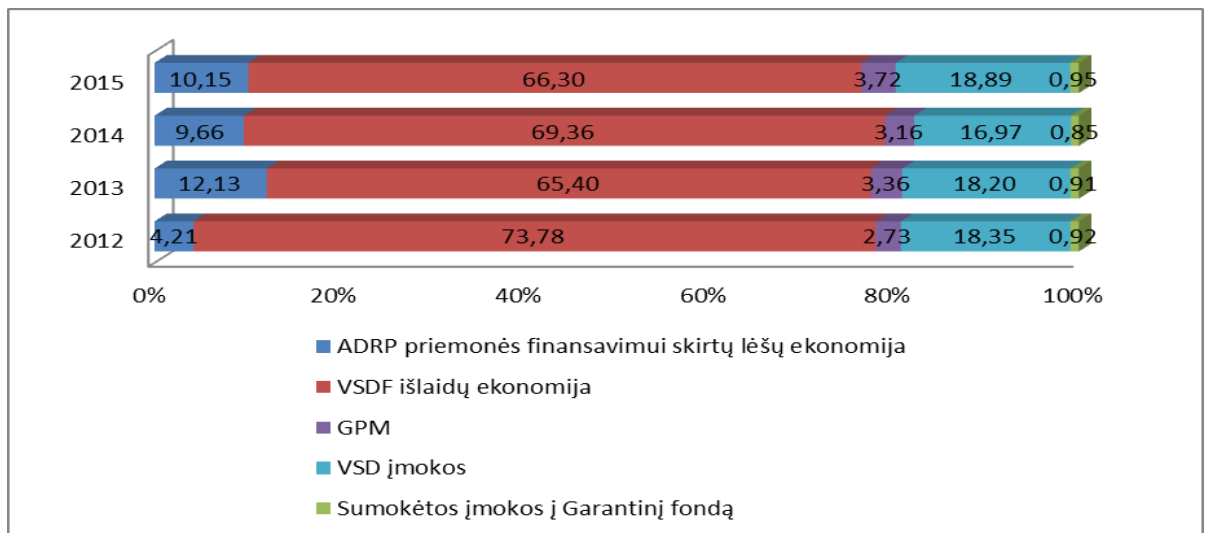
Valstybės išlaidoms įvertinti Šiaulių apskrityje taikant ADRP priemones: „Įdarbinimas subsidijuojant“, „Darbo įgūdžių rėmimas“, „Darbo rotacija“, „Viešieji darbai“ ekonominiam efektyvumui skaičiuotini komponentai atskirais atvejais gali būti tiek pajamų, tiek kaštų elementais. Įdarbinus asmenis per šias priemones nuo jų darbo užmokesčio yra sumokami mokesčiai į valstybės biudžetą. Tai rodo, kad valstybės išlaidos mažėja, nes „sugrįžta“ per mokesčius. Toliau vertinant ADRP priemonės „Įdarbinimas subsidijuojant“ efektyvumo vertinamą kai įdarbinamas jaunimas iki 29 metų amžiaus 6 mėnesiams terminuotai. Subsidijos mokėjimo trukmės efektyvumui skaičiuoti taikomi mėnesiniai rodikliai kai norima apskaičiuoti ekonominį efektyvumą retrospektyviniu požiūriu (t.y. remiantis faktiniais duomenimis įvertinti tam tikro praėjusio laikotarpio ADRP priemonės „Įdarbinimas subsidijuojant“ ekonominį efektyvumą) ir kai ADRP priemonės realizavimas trunka ilgesnį laikotarpį nei vieneri metai (skaičiuojant nuo ADRP priemonės atsiradimo ar teisės aktų pakeitimo) bei jų įgyvendinimo ir finansavimo tvarkos nusistovėjimo. Ją įvertine pamatysime kiek finansuojant valstybei priemonės kainuoja išlaidų subsidijoms išmokėti ir kiek sugrįžta atgal į valstybės biudžetą nuo įdarbintų asmenų per sumokamus mokesčius. Taip pat įvertinsime per ADRP priemonių finansavimui skirtų lėšų ekonomiją, kiek vidutiniškai vienam bedarbiui būtų išleista užimtumo programoms skirtų lėšų per nagrinėjamą laikotarpį 2012 -2015 m. jei bedarbis nebūtų įdarbintas. Toliau analizuojamos valstybės išlaidos Šiaulių apskrityje, jaunimo nedarbui mažinti, taikomos per ADRP priemonės „Įdarbinimas subsidijuojant“ pajamų dinamika 2012 - 2015 m. pateikta 14 paveiksle.

14 pav. ADRP priemonės „Įdarbinimas subsidijuojant“ pajamų 2012-2015 m. dinamika tūkst. eurų

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis UF lėšų panaudojimo ataskaitomis 2012-2015 m., Lietuvos darbo rinka skaičiais 2012-2015 m., LR statistikos departamento duomenimis.

Kaip matyti iš 14 paveikslo duomenų per 2012 - 2015 m. Šiaulių apskrityje ADRP priemonės „Įdarbinimas subsidijuojant“ pajamos, tenkančios vienam bedarbiui kas metai vis didėjo. O tai rodo, kad mažėja valstybės išlaidos, nes įvertinus ADRP priemonės „Įdarbinimas subsidijuojant“ pajamas daugiau sumokama mokesčių. Tam įtakos turėjo nuo 2012 m. rugpjūčio 1 d. pradėjusi didėti MMA. 2013 m. ADRP priemonės „Įdarbinimas subsidijuojant“ pajamos išaugo 25,35 proc. punkto už praėjusius metus. Tai rodo, kad valstybės išlaidos mažėjo, nes 2013 m. buvo išmokėta mažiau socialinių pašalpų bedarbiams, kadangi daugiau įdarbinta per finansuojamas programas, o kadangi įdarbinto asmens finansuojamą subsidija valstybei „sugrįžta“ per sumokėtus mokesčius nuo darbo užmokesčio, tai rodo kad valstybės išlaidos mažėja. Valstybės išlaidų mažėjimui taip pat įtakos turėjo išaugę sumokėti mokesčiai nuo darbo užmokesčio (Gyventojų pajamų mokestis, Socialinio draudimo įmoka ir Garantinio fondo įmoka) todėl, kad MMA didėjo 2013 m. sausio 1d. ir pakilo nuo 850 Lt. (246,20 Eur) iki 1000 Lt. (289,60 Eur). 2014 m. praktiškai jokių pokyčių ADRP priemonės „Įdarbinimas subsidijuojant“ pajamų struktūroje nebuvo. Tam įtakos turėjo analizuojamos ADRP priemonės panašūs pajamų struktūrinių komponentų augimo tempai. Nuo 2014 m. spalio 1d. MMA siekė 1035 Lt. (300 Eur), todėl priemonės pajamos neženkliai išaugo iki 1 proc., nes MMA padidėjimas trūko tik tris mėnesius. 2014 - 2015 m. priemonės pajamos didėjo iki 6 proc. tam įtakos turėjo padidėjusi MMA 6 mėnesius. 2015 m. liepos 1 d. MMA didėjo iki 325 Euro. Toliau analizuojama ADRP priemonės „Įdarbinimas subsidijuojant“ pajamų struktūros kaita Šiaulių apskrityje 2012 - 2015 m. 15 paveiksle pateikti duomenys kuriuose galima pamatyti, kuri pajamų dalis sudarė didžiausią struktūros dalį, o kuri turėjo mažiausiai įtakos analizuojamos priemonės pajamų struktūrai (žr. 15 pav.). Analizei skaičiuotini rodikliai tai: ADRP priemonių finansavimui skirtų lėšų ekonomija, VSDF išlaidų ekonomija, GPM, VSD įmokos ir sumokėtos įmokos į Garantinį fondą. Tai rodo, kad analizuojant šiuos rodiklius galima įvertinti valstybės išlaidas jaunimo nedarbui mažinti.

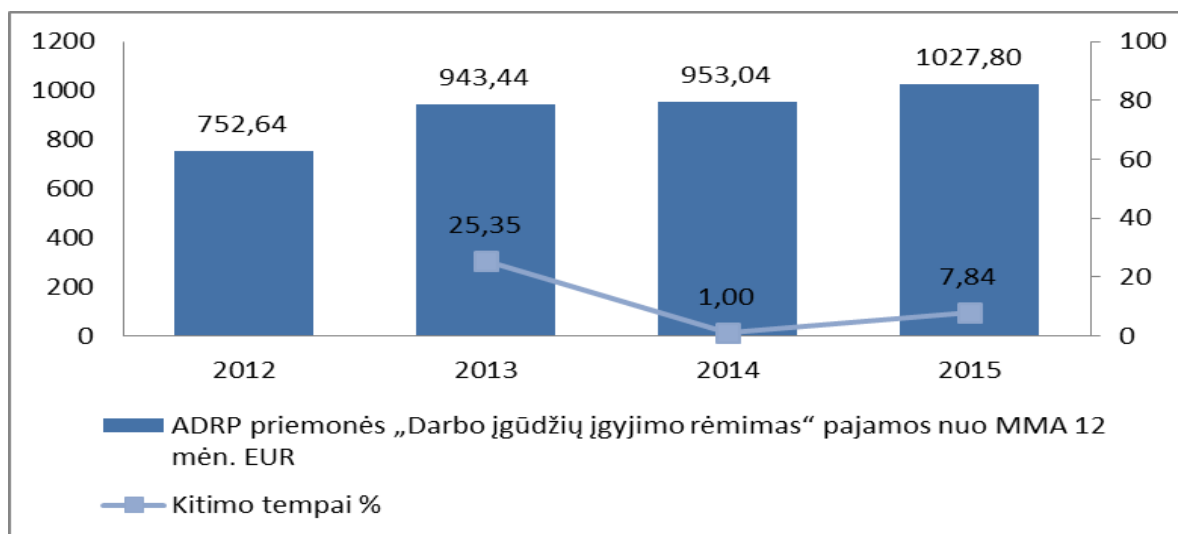

15 pav. ADRP priemonės „Įdarbinimas subsidijuojant“ pajamų struktūra 2012-2015m.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis UF lėšų panaudojimo ataskaitomis 2012-2015 m., Lietuvos darbo rinka skaičiais 2012-2015 m. Įskaitant VSD įmokas/įmokas į Garantinį fondą/GPM nuo išmokos už nepanaudotas kasmetines atostogas/VSDF išlaidų ekonomija/ADRP priemonės finansavimui skirtų lėšų ekonomija.

Kaip matyti iš 15 paveikslo, vertinant valstybės išlaidas jaunimo nedarbui mažinti per ADRP priemonę „Įdarbinimas subsidijuojant“ didžiąją dalį priemonės pajamų apie 70 proc. 2012 - 2015 m. sudarė VSDF išlaidų ekonomija, į kurią įskaičiuota vienam bedarbiui mėnesiui skiriama socialinė pašalpa, kompensacija už būsto šildymo išlaidas ir išlaidas šaltam vandeniui, taip pat iš savivaldybės biudžeto mokama vienkartinė pašalpa, bei nedarbo socialinio draudimo išmokų ekonomija. Tai rodo kiek valstybė būtų sumokėjusi pajamų bedarbio išlaikymui per mėnesį. Valstybei išlaikyti nedirbantį asmenį kainuoja labai daug įvairių pašalpų ir kompensacijų. Todėl galima pamatyti, kiek valstybė sutaupo išlaidų kurių nebemoka, nes bedarbis įdarbintas per finansuojamą programą pats sumoka mokesčius į valstybės biudžetą. Kitą pajamų struktūros dalį apie 40 proc. sudarė VSD įmokos nuo įdarbinto asmens. Ją sudaro darbdavio sumokėta VSD įmoka už įdarbintą asmenį suma, taip pat VSD įmoka nuo išmokos už nepanaudotas kasmetines atostogas (toliau VSD įmokos), įmokos į Garantinį fondą ir įmokos į Garantinį fondą nuo išmokos už nepanaudotas kasmetines atostogas. Tai rodo, kad pagal ADRP priemonę „Įdarbinimas subsidijuojant“ nuo įdarbinto asmens yra sumokama VSD mokesčių į valstybės biudžetą apie 18 proc. ADRP priemonės finansavimui skirtų lėšų ekonomijos dalis parodo valstybės sutaupytas lėšas: kiek vidutiniškai vienam bedarbiui būtų išleista gyventojų užimtumo programoms skirtų lėšų jei bedarbis nebūtų įdarbintas. Analizuojant priemonę matyti, kad 2012 m. ADRP priemonės finansavimui skirtų lėšų ekonomijos dalis buvo 4,21 proc. ir sudarė apie 8 proc. punkto mažesnę dalį nei 2013 m. tam įtakos turėjo, tai kad 2012 m. buvo daugiau įdarbinta bedarbių. Tai rodo, kad valstybė 2012 m. ADRP priemonių finansavimui skirtų lėšų ekonomijai skirė mažesnę pinigų dalį nei 2013 m. bedarbiams finansuoti. 2012 m. buvo skirta mėnesiui 11,75 euro, o 2013 m. ADRP priemonėse dalyvavo mažiau asmenų, todėl jiems teko didesnė finansuojama suma mėnesiui - 41,52

euro (žr. 4 priedas). Toliau analizuojamos valstybės išlaidos, Šiaulių apskrities ADRP priemonės „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“ pajamų dinamikai įvertinti 2012 – 2015 m. (žr. 16 pav.).

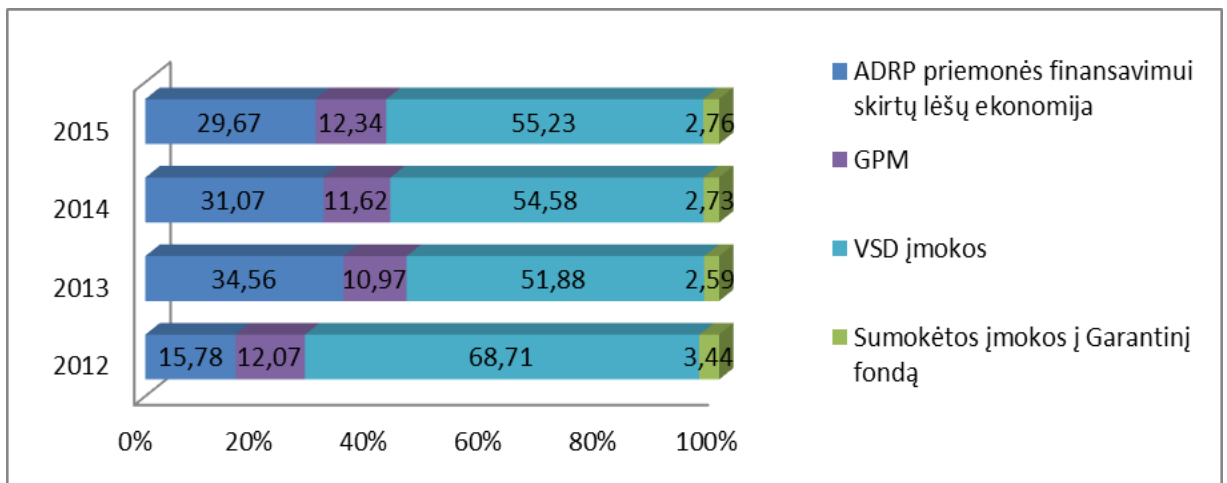

16 pav. ADRP priemonės „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“ pajamos 2012-2015 m. dinamika tūkst. eurų

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis UF lėšų panaudojimo ataskaitomis 2012-2015 m., Lietuvos darbo rinka skaičiais 2012-2015 m., LR statistikos departamento duomenimis, Lietuvos ekonomikos apžvalga 2012-2015 m.

Kaip matyti iš 16 paveikslo, vertinant valstybės išlaidas jaunimo nedarbui mažinti per ADRP priemonę „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“ 2012 m. pajamos siekė beveik 800 eurų vienam bedarbiui finansuoti per 12 mėnesių 50 proc. finansuojamos sumos. 2013 m. priemonės pajamos išaugo nuo praėjusių metų apie 25 proc. Tai rodo, kad valstybės išlaidos mažėjo, nes 2013 m. buvo išmokėta mažiau socialinių pašalpų bedarbiams, nes daugiau įdarbinta per finansuojamas programas. Kadangi valstybė sumoka 50 proc. subsidijos nuo darbo užmokesčio darbdaviams nuo įdarbinto asmens, atgal į valstybės biudžetą „sugrįžta“ per sumokėtus mokesčius nuo įdarbino asmens darbo užmokesčio, tai rodo kad valstybės išlaidos mažėja. Taip pat didesnes pajamas ADRP priemonės „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“ įtakėjo kaip ir aukščiau minėta išaugę sumokėti mokesčiai nuo darbo užmokesčio (Gyventojų pajamų mokestis, Socialinio draudimo įmoka ir Garantinio fondo įmokos) todėl, kad MMA didėjo nuo 2013 m. sausio 1d. Analizuojamos priemonės pajamos kasmet didėjo ir 2015 m. siekė apie 1000 eurų vienam įdarbintam jaunam asmeniui Šiaulių apskrityje per 12 mėnesių.

Toliau analizuojama ADRP priemonės „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“ pajamų struktūros kaita Šiaulių apskrityje 2012 - 2015 m. vertinant valstybės išlaidas. 17 paveiksle pateikti duomenys, kuriuose galima pamatyti, kuri pajamų dalis sudarė didžiausią struktūros dalį, o kuri turėjo mažiausiai įtakos analizuojamos priemonės pajamų struktūrai (žr. 17 pav.). Analizei skaičiuotini rodikliai: ADRP priemonių finansavimui skirtų lėšų ekonomija, GPM, VSD įmokos ir sumokėtos įmokos į Garantinį fondą. Tai rodo, kad analizuojant šiuos rodiklius galima įvertinti valstybės išlaidas jaunimo nedarbui mažinti.

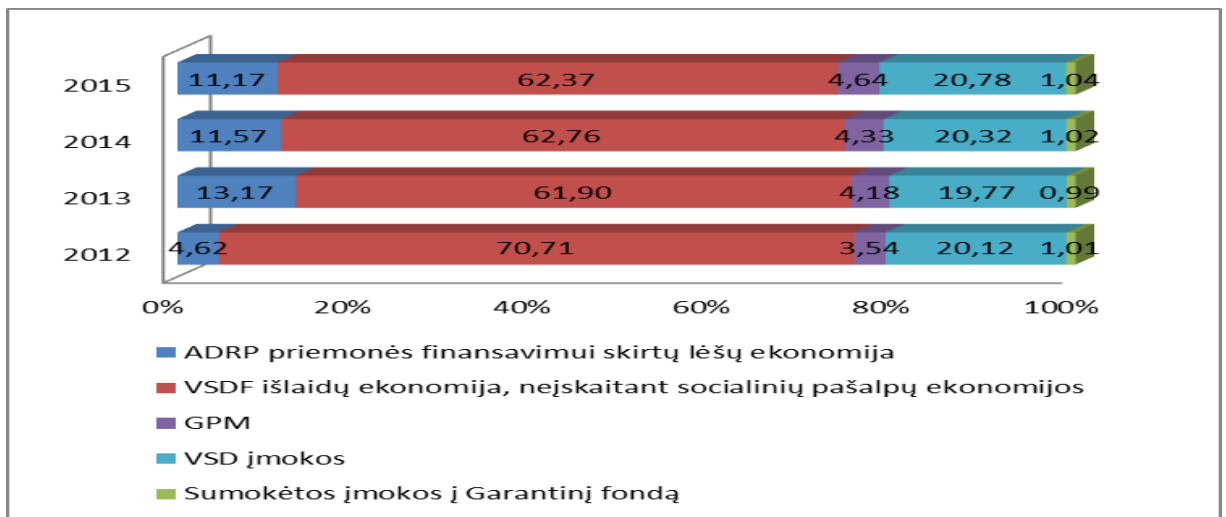

17 pav. ADRP priemonės „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“ pajamų struktūra 2012 - 2015 m.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis UF lėšų panaudojimo ataskaitomis 2012-2015 m., Lietuvos darbo rinka skaičiais 2012-2015 m. Įskaitant VSD įmokas/ įmokas į Garantinį fondą / GPM nuo išmokos už nepanaudotas kasmetines atostogas / ADRP priemonės finansavimui skirtų lėšų ekonomija

Kaip matyti iš 17 paveikslo, vertinant valstybės išlaidas jaunimo nedarbui mažinti per ADRP priemonę „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“ per analizuojamą laikotarpį 2012 - 2015 m. didžiąją dalį priemonės pajamų sudarė VSD įmokos – apie 58 proc. Nežymią dalį pajamų analizuojamu laikotarpiu sudarė įmokos į Garantinį fondą apie 3 proc. Tai rodo kad valstybės išlaidos mažėja, nes į biudžetą „sugrįžta“ nuo įdarbinto jauno bedarbio per mokesčius 58 proc. VSD įmokų ir apie 12 proc. nuo GPM įmokų. Nuo ADRP priemonės finansavimui skirtų lėšų ekonomijos dalies, valstybė patiria mažiau išlaidų apie 30 proc. ir sutaupo skirtas lėšas gyventojų užimtumo programų finansavimui jei bedarbis nebūtų įdarbintas. Tai rodo, kad 2012 m. buvo įdarbinta daugiau bedarbių nei kitais analizuojamais metais.

Toliau analizuojant valstybės išlaidas skirtas jaunimo nedarbui mažinti Šiaulių apskrityje per ADRP priemonės „Darbo rotacija“ pajamų dinamiką 2012 – 2015 m. nustatyta, kad priemonė visiškai atitinka ADRP priemonės „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“ pajamų dinamiką, nes tie patys skaičiuotini rodikliai ir finansavimo laikas. Analizuojant ADRP priemonės „Darbo rotacija“ pajamų struktūrą 2012 - 2015 m., kaip matyti iš 19 paveikslo, didžiausia priemonės dalį sudarė apie 60 proc. VSDF išlaidų ekonomija, neįskaitant socialinių pašalpų ekonomijos. Tam įtakos turėjo tai, kad VSDF biudžeto išlaidų ekonomijos dalis per analizuojamą laikotarpį nuo 2012 m. iki 2015 m. kasmet didėjo, tai rodo valstybės taupomas lėšas. Vertinant valstybės išlaidas matyti, kad kuo daugiau įdarbinama jaunimo per finansuojamas programas, tuo valstybė daugiau sutaupo nemokėdama bedarbiams pašalpų ir kompensacijų. Per analizuojamą laikotarpį 2012 – 2015 m. pagal ADRP priemonę „Darbo rotacija“ matyti, kad didžiausia dalis tenka ir VSD įmokoms apie 20 proc. Tai rodo, kad nuo įdarbintų asmenų didelė dalis sumokama į valstybės biudžetą per mokesčius ir kad valstybės išlaidos taip pat mažėja finansuojant ir šią ADRP priemonę. Nereikšmingą priemonės pajamų dalį analizuojamu laikotarpiu sudarė įmokos į Garantinį fondą tik apie 1 proc.

18 pav. ADRP priemonės „Darbo rotacija“ pajamų struktūra 2012-2015 m.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis UF lėšų panaudojimo ataskaitomis 2012-2015 m., Lietuvos darbo rinka skaičiais 2012-2015 m. Įskaitant VSD įmokas/ įmokas į Garantinį fondą / GPM nuo išmokos už nepanaudotas kasmetines atostogas / ADRP priemonės finansavimui skirtų lėšų ekonomija

Toliau vertinant valstybės išlaidas jaunimo nedarbui mažinti per ADRP priemonę „Viešieji darbai“ pajamų dinamika ir struktūra atskirai neanalizuojama, nes šios priemonės pajamos sutampa su priemone „Įdarbinimas subsidijuojant“, tik skiriasi finansavimo trukmė. Ji finansuojama Šiaulių apskrityje du mėnesius. Abiejų priemonių pajamų kitimo tempai ir struktūra sutampa (žr. 14 ir 15 pav.).

Apibendrintai galima teigti, valstybės išlaidos skirtos jaunimo nedarbui mažinti Šiaulių apskrityje vertinamos per ADRP priemones „Įdarbinimas subsidijuojant“, „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“, „Darbo rotacija“ ir „Viešieji darbai“ analizuojamu laikotarpiu 2012-2015 m. mažėjo. ADRP priemonių pajamos didėjo, nes didėjant MMA buvo daugiau sumokama mokesčių į valstybės biudžetą. ADRP priemonių pajamų didėjimui daugiausiai įtakos turėjo didėjančios pajamos iš GPM ir VSD. Didžiąją dalį pajamų, kai įdarbinamas jaunas asmuo iki 29 m. amžiaus 2012 - 2015 m. sudarė ADRP priemonių finansavimui skirtų lėšų ekonomija, į kurią įskaičiuota vienam bedarbiui mėnesiui skiriama socialinė pašalpa, kompensaciją už būsto šildymo išlaidas ir išlaidas šaltam vandeniui, taip pat iš savivaldybės biudžeto mokama vienkartinė pašalpa, bei nedarbo socialinio draudimo išmokų ekonomija. Iš viso to galime daryti išvadą, kad valstybė sutaupo didelę dalį išlaidų skirtų pašalpoms ir kompensacijoms nuo įdarbintų asmenų įdarbinus per priemones ir dar susižrąžina pajamų per sumokėtus mokesčius nuo įdarbintiems mokamo darbo užmokesčio.

2.4. Valstybės išlaidų ekonominio efektyvumo vertinimas Šiaulių apskrityje

Valstybės išlaidų ekonominio efektyvumo vertinimas Šiaulių apskrityje jaunimo nedarbui mažinti bus vertinamas per ADRP priemones „Įdarbinimas subsidijuojant“, „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“, „Darbo rotacija“ ir „Viešieji darbai“. Analizuojant integravimo į darbo rinką programų

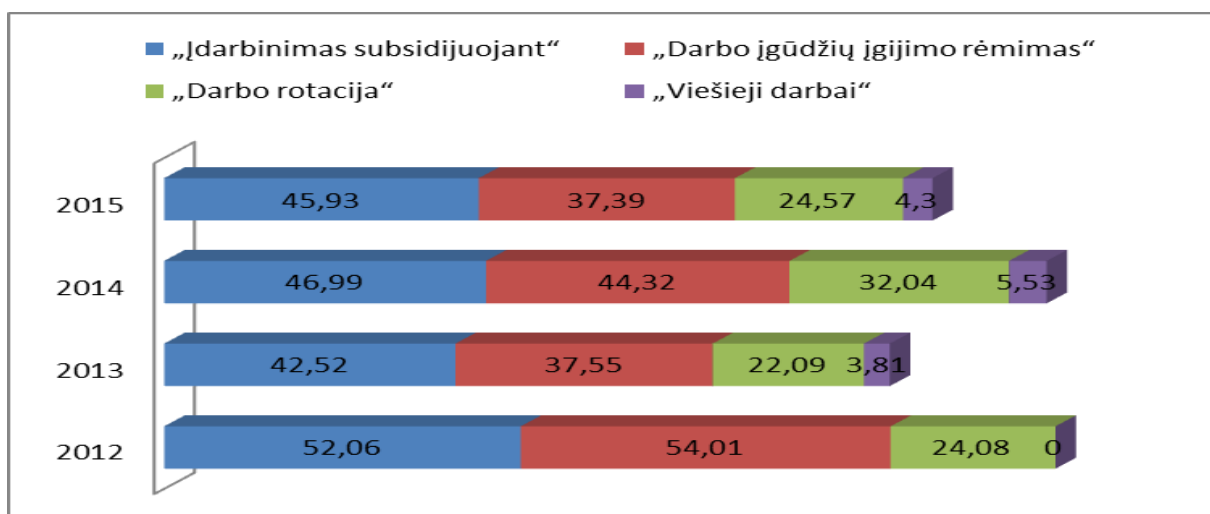
efektyvumą, atsižvelgiant į šių programų tikslus, galime laikyti įsidarbinusių bedarbių skaičių, tačiau norint atlikti ilgesnę ekonominio efektyvumo analizę, reikia gauti vertinę efektyvumo išraišką, t.y., palyginti programos įgyvendinimo pasekoje gautą naudą (pajamas) bei įgyvendinimo sąnaudas (kaštus), kiek vienas euras, išleistas bedarbio įdarbinimui „uždirbo“ pajamų, t.y. kiek mokestinių pajamų pervesta į šalies konsoliduotą biudžetą, o taip pat kiek Lietuvos darbo biržos (toliau – LDB) sistemoje sutaupyta lėšų dėl bedarbio įdarbinimo, realizuojant tiriamas aktyvios darbo rinkos politikos priemones.

Ekonominis efektyvumas, tam dažniausiai naudojamas efektyvumo rodiklis, kuris skaičiuojamas:

$$\text{Ekonominis efektyvumas (E)} = \frac{\text{Rezultatai}}{\text{Sąnaudos}} \times 100\% = \frac{\text{Pajamos (P)}}{\text{Kaštai (K)}} \times 100\%$$

Toliau vertinant valstybės išlaidas jaunimo nedarbui mažinti per ADRP priemones ekonominiam efektyvumui įvertinti naudotais pajamų ir kaštų komponentų skaičiavimais pateiktais 2.2 ir 2.3 skyriuose ir vadovaujantis LR užimtumo rėmimo įstatyme numatyta ADRP priemonės finansavimo tvarka, pateikiami ekonominio efektyvumo paskaičiavimai, naudojant analizuojamo 2012 – 2015 m. laikotarpio faktinius duomenis, remiantis Darbo rinkos skaičiai 2012-2015 ir Šiaulių TDB veiklos ataskaitų duomenimis. Tyrimo tikslas, įvertinti valstybės išlaidų per ADPR priemones ekonominį efektyvumą jaunimo įdarbinimui Šiaulių apskrityje. Atsižvelgiant į analizuojamų priemonių pobūdį ir tikslus įvertinami ADRP priemonėse dalyvavusiųjų, pasibaigus dalyvavimui ADRP priemonėje, įsidarbinimo koeficientas. Būtent šis koeficientas ir yra vertinamas per analizuojamas priemones.

Toliau įvertintas ekonominio efektyvumo paskaičiavimuose ADRP priemonių: „Įdarbinimas subsidijuojant“, „Darbo įgūdžių įgyjimo rėmimas“, „Darbo rotacija“ ir „Viešieji darbai“ dalyvių, pasibaigus dalyvavimui priemonėje, įsidarbinimo koeficientas (žr. 19 pav.).

19 pav. ADRP priemonių ekonominis efektyvumas 2012 - 2015 m. (%)

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Kaip matyti iš 19 paveikslo analizuojamu laikotarpiu 2012 – 2015 m. vertinant valstybės išlaidų Šiaulių apskrities, jaunimo bendrąjį ADRP priemonių ekonominį efektyvumą nustatyta, kad priemonei „Įdarbinimas subsidijuojant“ įgyvendinti, patirtų išlaidų ekonominis efektyvumas buvo apie 47 proc. tai reiškia, kad įgyvendinant tiriamą priemonę į šalies konsoliduotą biudžetą mokestinių pajamų ir išlaidų ekonomijos būdu „sugrįžo“ iki pusės šios ADRP priemonės įgyvendinimui skirtų lėšų. Toks aukštas ekonominio efektyvumo rodiklis rodo, kad jauno asmens integravimui į visuomenę ir darbo rinką skiriama santykinai daug valstybės lėšų nei išleidžiama kompensuojant darbdaviui jaunam dalyviui darbo užmokesčio patirtas išlaidas. Kitaip tariant, jei ADRP priemonės efektyvumas sudaro apie 47 proc., tai rodo, kad investavus vieną eurą iš šalies konsoliduoto biudžeto priemonės įgyvendinimui, mokestinių pajamų būdu (nuo įdarbinto asmens darbo užmokesčio mokamas gyventojų pajamų mokestis ir privalomojo valstybinio socialinio draudimo įmokos) ir išlaidų ekonomijos būdu (įdarbintam asmeniui nebemokama bedarbio pašalpa, nebemokama socialinių pašalpų ir kt. išmokų) į šalies konsoliduotą biudžetą kasmet „grįžta“ 0,47 euro centų. Tai rodo, kad valstybės išlaidos, finansuojant ADRP priemonę „Įdarbinimas subsidijuojant“ nėra nuostolingos. Nežiūrint į tai, kad vertinant ADRP priemonės efektyvumą, neįvertinta įdarbinto asmens bei jo šeimos pagerėjusi ekonominės padėties situacija, o tai, be abejo, neatsiejama ir nuo socialinės naudos – nedarbo socialinių pasekmių individui mažėjimo, socialinės paramos gavėjų skaičiaus mažėjimo, asmens kaip individo tobulėjimo, jo gyvenimo kokybės gerėjimo ir t.t. Kadangi valstybei „sugrįžta“ į biudžetą beveik pusė investuotos sumos, tai parodo, kad investicijos į analizuojamą ADRP priemonę yra efektyvi investicija. Tai rodo, kad valstybei siunčiant į ADRP priemonę „Įdarbinimas subsidijuojant“ jaunimą, mažinamas jų nedarbo lygis Šiaulių apskrityje. Vadinasi investuoti būtent į šią priemonę, kuri kaip matyti iš tyrimo yra efektinga, jaunimo nedarbas mažėja ne tik Šiaulių apskrityje bet ir Lietuvoje. Ekonominiam efektyvumui įvertinti, vertinamas ADRP priemonės dalyvių įsidarbinimo lygis (pasibaigus dalyvavymui priemonėje), per analizuojamą laikotarpį 2012 – 2015 m. gauti rezultatai rodo, kad po programos įsidarbina apie 50 proc. dalyvių, tai rodo, kad valstybei labai naudinga finansiškai skatinti darbdavius įdarbinti jaunimą, padedant jiems įsitvirtinti darbo rinkoje. Dirbantis jaunimas daugiau sumoka mokesčių į valstybės biudžetą, nei jį kainuoja išlaikyti kaip bedarbį. Nes jeigu jis nedirbą jo išlaikymui valstybei reikia išleisti socialinėms pašalpoms, kompensacijoms būsto šildymui ir vandeniui iš savivaldybės mokamoms vienkartinėms kompensacijoms socialiai remtiniems asmenims ir nedarbo socialinėms draudimo išmokoms. Visos paminėtos pašalpos ir kompensacijos didina valstybės išlaidas.

ADRP priemonės „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“ tikslas – suteikti trūkstantus darbo įgūdžius tiesiogiai darbo vietoje. Kaip matyti iš 19 paveikslo įgyvendinant šią priemonę patirtų valstybės išlaidų ekonominis efektyvumas buvo apie 43 proc. tai reiškia, kad įgyvendinant tiriamą

priemonę į šalies konsoliduotą biudžetą mokestinių pajamų ir išlaidų ekonomijos būdu „grįžo“ kaip ir priemonės „Įdarbinimas subsidijuojant“ beveik pusė šios priemonės įgyvendinimui skirtų lėšų. Kitaip tariant, jei ADRP priemonės efektyvumas sudaro apie 43 proc., tai rodo, kad investavus vieną eurą iš šalies konsoliduoto biudžetą, o rinkai pasirengusių asmenų (baigusių profesinės reabilitacijos programas ir pradedančių darbo veiklą pagal įgytą specialybę ar profesiją) įdarbinimą, šalies konsoliduotas biudžetas per metus „susigrąžina“ 0,43 euro cento lėšų, išleistų šių asmenų įdarbinimui įgyvendinant ADRP priemonę. Tai rodo, kad valstybei siunčiant į ADRP priemonę „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“ jaunimą, mažinamas jų nedarbo lygis. Vadinasi valstybei investuoti būtent į šią priemonę, taip pat yra efektinga, nes jaunimo nedarbas mažėja. Taip pat ADRP priemonė „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“ padidina jaunų asmenų gebėjimus konkuruoti darbo rinkoje, nes 76 proc. asmenų Šiaulių apskrityje pagal pateiktus darbo biržos duomeni po dalyvavimo priemonėje įsidarbino.

Toliau analizuojama valstybė finansuojama ADRP priemonė jaunimo nedarbui mažinti - „Darbo rotacija“. Ji organizuojama darbuotojų tikslinių atostogų metu ar kolektyvinės sutarties numatytais atvejais darbuotojus laikinai pakeičiant ieškančiais darbo asmenimis. Jaunimas pagal šią priemonę įdarbinami 12 mėnesių laikotarpiui. Įgyvendinant šią priemonę patirtų valstybės išlaidų ekonominis efektyvumas Šiaulių apskrityje buvo nustatytas per analizuojamą laikotarpį 2012 – 2015 m. apie 26 proc., tai reiškia, kad įgyvendinant šią tiriamą priemonę į šalies konsoliduotą biudžetą mokestinių pajamų ir išlaidų ekonomijos būdu „susigrąžinama“ 0,26 euro cento. Tai rodo, kad lyginant su anksčiau minėtom priemonėm ši priemonė valstybei efektingesnė per pus mažiau. Tik akivaizdu tai, kad priemonė „Darbo rotacija“, kuria darbdaviai skatinami bent laikinai įdarbinti darbo biržos siunčiamus asmenis yra naudinga darbo rinkos politikos požiūriu, nes jauni bedarbiai įgyja arba atnaujina darbinius įgūdžius, dalis sutaupoma šalies konsoliduoto biudžeto lėšų užimtumo programoms, VSDF lėšos socialinėms išmokoms ir gauna papildomų pajamų mokesčių pavidalu. Dar didesnė priemonės nauda yra tai, kad po dalyvavimo šioje priemonėje Šiaulių apskrityje pagal darbo biržos pateiktus duomenis daugiau nei 45 proc. asmenų įsidarbina (arba paliekami dirbti toje pačioje įmonėje). O tai rodo, kad skirtos valstybės išlaidos jaunimo nedarbui mažinti yra efektingos, nes jaunimo nedarbo lygis mažėja, vadinasi priemonė pasiteisina.

Toliau vertinama valstybės finansuojama priemonė jaunimo nedarbui mažinti Šiaulių apskrityje - ADRP priemonė „Viešieji darbai“. Ji skirta ieškantiems darbo asmenims padėti greičiau integruotis į darbo rinką, sudarant jiems sąlygas užsidirbti pragyvenimui būtinų lėšų. Ieškančio darbo asmens bendra viešųjų darbų trukmė Šiaulių apskrityje yra 2 mėnesiai. Darbdaviams dalyvaujantiems šioje ADRP priemonėje kompensuojama 60 proc. įdarbintiems asmenims už faktiškai dirbtą laiką pagal Vyriausybės patvirtintą minimalų valandinį atlygį apskaičiuoto darbo užmokesčio ir nuo šio darbo užmokesčio apskaičiuotų draudėjo privalomojo valstybinio socialinio

draudimo įmokų sumos bei 60 proc. piniginės kompensacijos už nepanaudotas atostogas. Kaip matyti iš 19 paveikslo per analizuojamą laikotarpį 2012 – 2015 m. įgyvendinant ADRP priemonę „Viešieji darbai“ patirtų išlaidų ekonominis efektyvumas buvo nustatytas tik apie 4 proc., tai reiškia, kad įgyvendinant šią tiriamą priemonę į šalies konsoliduotą biudžetą mokestinių pajamų ir išlaidų ekonomijos būdu „susigrąžinama“ tik 0,04 euro cento. Tai rodo, kad valstybei ši priemonė finansiškai neatsiperka. Ja tik siekiama užtikrinti bedarbiams bent minimalų pragyvenimo šaltinį. O tai rodo, kad išleistos valstybės lėšos jaunimo nedarbui mažinti nėra efektingos ir nedarbo lygis nemažėja, nes po šios priemonės pasibaigimo jaunimas Šiaulių apskrityje toliau dirbi nepriimamas.

Analizuojamų valstybės išlaidų jaunimo nedarbui mažinti Šiaulių apskrityje per ADRP priemones, ekonominis efektyvumas buvo vertinamas lyginant šalies konsoliduoto biudžeto pajamas ir išlaidas. Gauti ADRP priemonių ekonominio efektyvumo rodikliai svyravo nuo 4 proc. iki 47 proc. Pavyzdžiui, ADRP priemonės „Įdarbinimas subsidijuojant“ bendras ekonominis efektyvumas sudaro net 47 proc., „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“ – 43 proc. Tai rodo, kad investicijos į šių ADRP priemonių įgyvendinimą yra vienos iš efektyviausių valstybei investicijų darbo rinkos politikoje. Darbo rinkos politikos požiūriu valstybei yra labai naudinga finansiškai skatinti darbdavius įdarbinti papildomai remiamus asmenis, padedant šiems asmenims įsitvirtinti darbo rinkoje. Pagal analizuojamus rodiklius matyti, kad bendras nedarbas ir jaunimo nedarbo lygis kasmet mažėja, o tai reiškia, kad sukuriamas didesnis bendrasis vidaus produktas, į valstybės ir į „Sodros“ biudžetus sumokama daugiau mokesčių. Realizuojant ADRP priemones Šiaulių apskrityje ir visoje Lietuvoje yra ne tik sumažinamas bedarbių skaičius, didėja užimtumas, bet tuo pat metu į šalies konsoliduotą biudžetą mokestinių pajamų ir išlaidų ekonomijos būdu per metus „susigrąžinama“ beveik pusė šių ADRP priemonių įgyvendinimui skirtų investicijų. Be to, ir pasaulinė praktika patvirtina, kad investicijos, skirtos žmonių įdarbinimui, o plačiausia prasme – investicijos į žmogiškuosius išteklius, yra žymiai efektyvesnės nei kitose srityse.

Apibendrintai galima teigti, kad valstybės išlaidos skirtos jaunimo nedarbui mažinti Šiaulių apskrityje per ADRP priemones yra efektyvi investicija. Ekonominis efektyvumas parodo, kiek vienas euras, išleistas bedarbio įdarbinimui „uždirbo“ pajamų, t.y. kiek mokestinių pajamų pervesta į šalies konsoliduotą biudžetą. Vertinant Šiaulių apskrities jaunimo iki 29 m. amžiaus bendrąjį ADRP priemonių ekonominį efektyvumą gauname, kad nagrinėjamu laikotarpiu ADRP priemonių „Įdarbinimas subsidijuojant“ ir „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“ įgyvendinimo laikotarpiu 2012 – 2015 m. į šalies konsoliduotą biudžetą yra „susigrąžinama“ (mokestinių pajamų ir išlaidų ekonomijos pavidalu) apie 50 proc. ADRP priemonei įgyvendinti patirtų išlaidų. Gauti ADRP priemonių ekonominio efektyvumo rezultatai, pažymi, kad investicijos į analizuojamas ADRP priemones yra vienos iš efektyviausių investicijų darbo rinkos politikoje. Tyrimas rodo, kad 76 proc. jaunų asmenų Šiaulių apskrityje pagal pateiktus darbo biržos duomeni po dalyvavimo

priemonėje įsidarbina. ADRP priemonė „Darbo rotacija“, kuria darbdaviai skatinami bent laikinai įdarbinti darbo biržos siunčiamus asmenis yra taip pat naudinga darbo rinkos politikos požiūriu, nes jauni bedarbiai įgyja arba atnaujina darbinius įgūdžius, sutaupomos šalies konsoliduoto biudžeto lėšos užimtumo programoms. Šiaulių apskrityje pagal darbo biržos pateiktus duomenis daugiau nei 45 proc. asmenų įsidarbina (arba paliekami dirbti toje pačioje įmonėje). O tai rodo, kad skirtos valstybės išlaidos jaunimo nedarbui mažinti yra efektingos, nes jaunimo nedarbo lygis mažėja, vadinasi priemonė pasiteisina. ADRP priemonė „Viešieji darbai“ skirta ieškantiems darbo asmenims padėti greičiau integruotis į darbo rinką, sudarant jiems sąlygas užsidirbti pragyvenimui būtinų lėšų. Įgyvendinant šią priemonę valstybei patirtų išlaidų ekonominis efektyvumas buvo nustatytas tik apie 4 proc., tai reiškia, kad įgyvendinant šią tiriamą priemonę į šalies konsoliduotą biudžetą mokestinių pajamų ir išlaidų ekonomijos būdu „susigrąžinama“ tik 0,04 euro cento. Tai rodo, kad valstybei ši priemonė finansiškai neatsiperka. Ja siekiama užtikrinti bedarbiams bent minimalų pragyvenimo šaltinį. O tai rodo, kad išleistos valstybės lėšos jaunimo nedarbui mažinti nėra efektingos ir finansuojant šią priemonę nedarbo lygis Šiaulių apskrityje nemažėja, nes po šios priemonės pasibaigimo jaunimas toliau dirbi nepriimamas. Pasaulinė praktika patvirtina, kad investicijos, skirtos žmonių įdarbinimui, o plačiausia prasme – investicijos į žmogiškuosius išteklius, yra efektyviausios.

3. JAUNIMO NEDARBO MAŽINIMO PERSPEKTYVOS, TAIKANT ADRP PRIEMONES

Šiaulių apskrityje ADRP priemonėse dalyvaujantis jaunimas turi nemažai sunkumų siekdami įsitvirtinti darbo rinkoje. Pirmiausiai reikia paminėti jų nepakankamą profesinį pasirengimą, jie išgyveno ilgą nedarbo laikotarpį arba turėjo kitų papildomo rėmimo darbo rinkoje požymių. Priemonėse dalyvaujantis jaunimas gauna darbo užmokestį, taip pat įgyja ir tobulina profesinius gebėjimus, pagerėja nuotaika, savęs vertinimas, padidėja pasitikėjimas savimi, jie pradeda drąsiau žiūrėti į ateitį ir savo gebėjimus darbo rinkoje, sustiprėja ir prasiplečia jų socialiniai ryšiai. Jaunimui galimybė dalyvauti ADRP priemonėse yra ypatingai svarbi sąlygą siekiant užimtumo. Šiaulių apskrityje galimybės patiems savarankiškai susirasti darbą yra labai mažos arba jų praktiškai nėra.

Darbo rinkos politikos požiūriu valstybei yra labai naudinga finansiškai skatinti darbdavius įdarbinti jaunimą, padedant jiems įsitvirtinti darbo rinkoje. Vienas svarbiausių ADRP priemonių efektyvumo rodiklių yra dalyvių įsidarbinimas po priemonių. Įdarbinimo subsidijuojant bei darbo įgūdžių įgijimo rėmimo priemonės rodo geriausius įsidarbinimo po priemonių rezultatus – atitinkamai priemonei pasibaigus Šiaulių apskrityje įsidarbino 75 proc. bei 82 proc. dalyvių. Po viešųjų darbų, darbo biržos duomenimis, įsidarbino 4 proc. šios priemonės dalyvių. Du trečdaliai darbo rotacijos priemonės dalyvių taip pat surado savo vietą darbo rinkoje. Tyrime valstybės išlaidų jaunimo nedarbui mažinti per ADRP priemones, ekonominis efektyvumas buvo vertinamas lyginant šalies konsoliduoto biudžeto pajamas ir išlaidas. Gauti priemonių ekonominio efektyvumo rodikliai siekė nuo 4 proc. iki 47 proc. Tai reiškia, kad Šiaulių apskrityje įgyvendinant vienas ADRP priemones į šalies konsoliduotą biudžetą mokestinių pajamų ir išlaidų ekonomijos būdu „grįžta“ iki pusės šios ADRP priemonės įgyvendinimui skirtų lėšų, kitos yra neefektingos ir valstybė patiria tik išlaidas, nes jos finansiškai neatsiperka. Tai rodo, kad reikia daryti tyrimus ir vertinti priemones, kad nukreipti valstybės investicijas į tų priemonių įgyvendinimą, kurios yra vienos iš efektyviausių investicijų jaunimo nedarbui mažinti.

Jaunimo nedarbui mažinti Šiaulių apskrityje per ADRP priemones darbdaviams ypač naudinga darbo biržos teikiama informacija apie šias priemones. Darbdaviai itin palankiai vertina darbo biržos darbuotojų profesionalumą bei jų informavimą apie šias priemones. Daugumos ADRP priemonių trukmė leidžia darbuotojui įgyti / atnaujinti atliekamų funkcijų (pareigybės) atlikimui reikalingas profesines žinias bei įgūdžius. Tačiau jauniems bedarbiams priemonės metu nepakanka laiko įsisavinti darbui įmonėje / organizacijoje būtinas žinias bei įgūdžius. Reiktų valstybei apsvartyti galimybes prailginti finansavimo laikotarpį jaunimui adaptuotis naujame darbe, kad galėtų atskleisti darbdaviams savo galimybes ir kad darbdaviams būtų lengviau

apsispręsti priimti toliau dirbti jauną dalyvį po finansavimo ar atleisti. Tai rodo, kad valstybė turėtų atsižvelgti į tas priemones, kurios yra efektingiausios. Už visas nagrinėjamas priemones atsakingi TDB darbuotojai pastebi, nepakankamą darbdavių aktyvumą išitraukiant į priemonių įgyvendinimą. Darbdaviai nepatenkinti priemonės trukme (ypatingai tai galima pasakyti apie darbo rotacijos, darbo įgūdžių įgijimo rėmimo, viešųjų darbų priemones įgyvendinančius darbdavius). Tačiau tuo pat metu jie pakankamai palankiai vertina priemonės trukmę atsižvelgiant į darbuotojų galimybes įgyti / atnaujinti reikalingas profesines žinias bei įgūdžius. Galima daryti prielaidą, jog darbdaviai įgyvendinant priemones siekia šiek tiek sumažinti įmonės veiklos kaštus, tačiau yra nelabai suinteresuoti investuoti į patį darbuotoją, didinant jo užimtumo gebėjimus, stiprinant jo profesines kompetencijas. Priemonės trukmės pakankamumas arba nepakankamumas priklauso ne tiek nuo pačios priemonės turinio, kiek nuo to, kokiai tikslinei grupei priklauso joje dalyvaujantys asmenys. Tokiu būdu, reguliuojant atskirų priemonių trukmę, siūlome atsižvelgti į individualius joje dalyvaujančių asmenų poreikius bei galimybes.

Vertinant valstybės išlaidas jaunimo nedarbui mažinti per ADRP priemonių efektyvumą Šiaulių apskrityje, reikia pažymėti, kad šį efektą tikslinga vertinti ir įdarbinto asmens bei jo šeimos pagerėjusios ekonominės padėties požiūriu, o tai, be abejo, neatsiejama ir nuo socialinės naudos – nedarbo socialinių pasekmių individui mažėjimo, socialinės paramos gavėjų skaičiaus mažėjimo, asmens kaip individo tobulėjimo, jo gyvenimo kokybės gerėjimo ir t.t. Reziumuojant tyrime gautus ADRP priemonių ekonominio efektyvumo rezultatus, pažymėtina, kad valstybės investicijos į analizuojamą ADRP priemonių įgyvendinimą yra vienos iš efektyviausių investicijų darbo rinkos politikoje. Be to, ir pasaulinė praktika patvirtina, kad investicijos, skirtos žmonių įdarbinimui, o plačiausia prasme – investicijos į žmogiškuosius išteklius, yra žymiai efektyvesnės. Tais atvejais, kai ADRP priemonė yra skirta padėti bedarbiams bei ieškantiems darbo asmenims įsitvirtinti darbo rinkoje, o ekonominio efektyvumo skaičiavimuose yra vertinamas jaunimo nedarbas per ADRP priemonės Šiaulių apskrityje dalyvių įsidarbinimo lygį (pasibaigus dalyvavimui priemonėje), gauti ekonominio efektyvumo rodikliai yra labai aukšti. ADRP priemonės „Įdarbinimas subsidijuojant“ bendras ekonominis efektyvumas sudaro net 45 proc., o ADRP priemonės „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“ – 0,43 proc. Tai rodo, kad darbo rinkos politikos požiūriu Šiaulių apskrityje TDB yra labai naudinga finansiškai skatinti darbdavius įdarbinti jaunimą būtent per šias ADRP priemones, padedant šiems asmenims įsitvirtinti darbo rinkoje, kad būtų mažinamas jaunų bedarbių lygis. Realizuojant ADRP priemones yra ne tik sumažinamas jaunų bedarbių skaičius Šiaulių apskrityje, bet didėja užimtumas, į šalies konsoliduotą biudžetą mokestinių pajamų ir išlaidų ekonomijos būdu per metus „susigrąžinama“ beveik pusė šių ADRP priemonių įgyvendinimui skirtų investicijų.

ADRP priemonių efektyvumo skaičiavimas yra naudingas, nes leidžia priimti valstybei

sprendimus siekiant racialesnio finansinių išteklių panaudojimo bei šių priemonių įgyvendinimo tobulinimo. Todėl rekomenduotina kiekvienos teritorinės darbo biržos lygmeniu atlikti ADRP priemonių ekonominio efektyvumo skaičiavimus, išanalizuojant į šias priemone nusiunčiamo jaunimo dalyvavimo ADRP priemonėje ekonominį efektyvumą. Kadangi jaunimo nedarbo lygis Lietuvoje pagal regionus skiriasi, todėl valstybės išlaidos jaunimo nedarbui mažinti per analizuojamas ADRP priemones gali turėti skirtingą efektyvumą. Todėl siekiant didinti šių priemonės įgyvendinimo kokybę bei įvertinus ADRP priemonių ekonominio efektyvumo skaičiavimų pateiktas rekomendacijas, rekomenduotina fiksuoti LDB turimą darbo rinkos rodiklių duomenų bazę, įtraukiant į ją tokius rodiklius, kaip įsidarbinimo praėjus 6 mėnesiams po ADRP priemonės baigimo fiksavimas (priemonės finansavimui pasibaigus), atliekant asmenų, baigusią priemones taikant atrankinius tyrimo metodus analizei atsitiktiniu būdu pasirinkti 3-5 teritorines darbo biržas. Darbo rinkos rodiklių duomenų bazės išplėtimas būtų tikslingas ne tik dėl duomenų, reikalingų skaičiuojant ADRP priemonių ekonominį efektyvumą, bet sukaupta detalesnė informacija apie vykdomas ADRP priemones pagal regionus būtų naudinga tiek visos LDB vykdomos veiklos ilgalaikio efektyvumo vertinimui, tiek pačiai valstybei. Atsižvelgiant į šiuolaikinės šalies darbo rinkos pokyčius bei išliekančią regioninę diferenciaciją, siūloma taikyti lankstesnį ADRP finansavimo būdą, kuomet atskiroms TDB apibrėžtam laikotarpiui būtų skiriamos tikslinės lėšos, kurios pagal poreikį būtų įsisavinamos priklausomai nuo tuo laikotarpiu susidariusios paklausos darbo biržos teikiamoms paslaugoms (šiuo atveju ADRP priemonėms). Taikant šį finansavimo būdą ADRP pasirinkimo bei į jas nukreiptų asmenų skaičiaus nustatymo klausimas būtų sprendžiamas vietiniu lygiu. Manoma, kad toks pagalbos ieškantiems darbo asmenims teikimo būdas bus operatyvesnis.

Daroma prielaidą, jog sprendimą dėl priemonės dalyvio įdarbinimo darbdavys priima dar priemonei nepasibaigus. Dėl to reikėtų dažniau susisiekti su priemone įgyvendinančiu darbdaviu bei pasiteirauti apie jo nuostatas dėl konkretaus priemonės dalyvio įdarbinimo priemonei pasibaigus. Priemonės eigoje išsiaiškinus, kad darbdavys neketina įdarbinti dalyvio, būtina išsiaiškinti priežastis bei numatyti šių priežasčių šalinimo priemones. Į šį procesą turėtų būti įtraukti visi suinteresuoti dalyviai – darbo biržos darbuotojas, dalyvis bei darbdavys. Jauniems ADRP priemonių dalyviams reikalinga papildoma pagalba. Tą pripažįsta ir patys darbo ieškantys asmenys, ir darbo biržų darbuotojai bei pakankamai didelė dalis darbdavių. Darbdavių lūkesčiai ir reikalavimai jauniems darbuotojams, kuriuos sudėtinga atitikti naujame darbe. Taip pat vis didesnis darbdavių dėmesys skiriamas išsilavinimui bei jo kokybei, o ne darbo patirčiai, aukšti reikalavimai neturinčiam patirties jaunam darbo dalyviui, kelia psichologinę įtampą, savęs nevertinimo jausmą. Todėl būtina tam tikrą dalį jaunų darbo biržos klientų Šiaulių apskrityje paruošti dalyvavimui priemonėse, suteikiant jiems psichologinę, materialinę, socialinę pagalbą.

Tai prisidėtų prie valstybės išlaidų mažinimo finansuojant priemones, nes vertinamų priemonių efektyvumas padidintų jų dalyvių įsidarbinimo gebėjimus. Ši priemonė turėtų terapinio poveikio tiek asmeniui, kuris tik ruošiasi dalyvauti priemonėje, tiek tam, kuris dalinasi savo patirtimi. Be to, ši priemonė nereikalauja ypatingų materialinių išlaidų. Priemonėse dalyvaujantys asmenys, skiriasi tarpusavyje pagal savo charakteristikas. Dėl šios priežasties siūlome siunčiant darbo ieškančius asmenis dalyvauti ADRP priemonėse ne taip griežtai laikytis priemonių sąlygų ir tvarkos aprašuose nurodytų reikalavimų, bet didesnę dėmesį kreipti į tyrimo metu išskirtus papildomus požymius, nurodančius socialinės atskirties grėsmę kiekvienam atskiram asmeniui.

Apibendrinant galima teigti, kad jaunimo nedarbo mažinimo perspektyvos Šiaulių apskrityje įgyvendinamos per ADRP priemones. Kad nukreipti investicijas į ADRP priemonių įgyvendinimą, kurios yra vienos iš efektyviausių valstybei investicijų, būtina vertinti ir įdarbinto asmens bei jo šeimos pagerėjusios ekonominės padėties požiūriu. Tai, be abejo, neatsiejama ir nuo socialinės naudos – nedarbo socialinių pasekmių individui mažėjimo, socialinės paramos gavėjų skaičiaus mažėjimo, asmens kaip individo tobulėjimo, jo gyvenimo kokybės gerėjimo ir kt. Rekomenduotina kiekvienos teritorinės darbo biržos lygmeniu atlikti ADRP priemonių ekonominio efektyvumo skaičiavimus, kad išanalizuojant į šias priemones nusiunčiamo jaunimo dalyvavimo ADRP priemonėje ekonominį efektyvumą. Kadangi jaunimo nedarbo lygis Lietuvoje pagal regionus skiriasi, todėl valstybės išlaidos jaunimo nedarbui mažinti per analizuojamas ADRP priemones pagal atskirus Lietuvos regionus gali turėti skirtingą efektyvumą. Atsižvelgiant į šiuolaikinės šalies darbo rinkos pokyčius bei išliekančią regioninę diferenciaciją, siūloma taikyti lankstesnį ADRP finansavimo būdą, kuomet atskiroms TDB apibrėžtam laikotarpiui būtų skiriamos tikslinės lėšos, kurios pagal poreikį būtų įsisavinamos priklausomai nuo tuo laikotarpiu susidariusios paklausos darbo biržos teikiamoms paslaugoms. Taip pat būtina tam tikrą dalį jaunų darbo biržos klientų Šiaulių apskrityje paruošti dalyvavimui priemonėse, suteikiant jiems psichologinę, materialinę, socialinę pagalbą. Tai prisidėtų prie valstybės išlaidų mažinimo finansuojant priemones, nes vertinamų ADRP priemonių efektyvumas padidintų jų dalyvių įsidarbinimo gebėjimus. Be to, ši priemonė nereikalauja ypatingų materialinių išlaidų.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Teoriniu aspektu išanalizuoti jaunimo nedarbą lemiantys veiksniai, valstybės išlaidų, skirtų jaunimo nedarbui mažinti ADRP priemonių ekonominis efektyvumo vertinimas, aptariamos aktyvios darbo rinkos politikos priemonės, užimtumo ir nedarbo sąvokos. Aptartos svarbiausios jaunimo neįsidarbinimo priežastys. Taip pat siekiant padėti kuo didesniai jaunų bedarbių skaičiui efektyviai dalyvauti darbo rinkoje apibudintos įvairios darbo rinkos politikos priemonės, kurios aktyvina įsidarbinimą bei dalyvavimą ADRP priemonėse. Įvertintos valstybės išlaidos jaunimo nedarbui mažinti, vertinamos per ADRP priemones didinti užimtumą, mažinti nedarbą, skatinti smulkaus ir vidutinio verslo plėtrą, kurios duoda nemažą socialinę naudą sprendžiant jaunimo nedarbo problemas darbo rinkoje, derinant darbo pasiūlą ir paklausą. Aptarta, kad tiriant aktyvių darbo rinkos politikos priemonių įtaką jaunimo nedarbui, gauti duomenys padeda įvertinti valstybės išlaidų bei taikomų programų ekonominį efektyvumą, o remiantis gautais duomenimis priimami sprendimai apie darbo rinkos programų vykdymą, tęstinumą, nutraukimą, bei nustatomas naudojamų priemonių poveikis užimtumui bei valstybės išlaidoms.

2. Tyrime valstybės išlaidų skirtų jaunimo nedarbui mažinti Šiaulių apskrityje per ADRP priemones, ekonominis efektyvumas buvo vertinamas lyginant šalies konsoliduoto biudžeto pajamas ir išlaidas. Vertinant valstybės išlaidas jaunimo nedarbui mažinti per ADRP priemones, didžiausią dalį pajamų sudarė VSDF išlaidų ekonomija, į kurią įskaičiuota vienam bedarbiui mėnesiui skiriama socialinė pašalpa, kompensaciją už būsto šildymo išlaidas ir išlaidas šaltam vandeniui, taip pat iš savivaldybės biudžeto mokama vienkartinė pašalpa, bei nedarbo socialinio draudimo išmokų ekonomija. Tai rodo, kiek valstybė būtų sumokėjusi pajamų bedarbio išlaikymui per mėnesį. Valstybei išlaikyti nedirbantį asmenį kainuoja daug įvairių pašalpų ir kompensacijų. Todėl vertinant kaštus ir pajamas galima pamatyti, kiek valstybė sutaupo išlaidų kurių nebemoka, nes įdarbintas asmuo pats sumoka mokesčius į valstybės biudžetą. Skaičiuojant Vertinant valstybės išlaidas, reikia ekonominį efektyvumą įvertinti per analizuojamų ADRP priemonių kaštus nuo MMA mėnesiui tenkančius vienam jaunam dalyviui iki 29 m. Subsidijos didėjimas darbo užmokesčiui Šiaulių apskrities TDB, tenkančios vienam bedarbiui iki 29 metų amžiaus susijęs dėl MMA augimo.

3. Režiuojant tyrime gautus valstybės išlaidų skirtų jaunimo nedarbui mažinti ADRP priemonių ekonominio efektyvumo rezultatus Šiaulių apskrityje, iširta, kad valstybės išlaidos jaunimo nedarbui mažinti per analizuotų ADRP priemonių įgyvendinimą yra vienos iš efektyviausių investicijų darbo rinkos politikoje. Vertinant Šiaulių apskrities jaunimo iki 29 m. amžiaus bendrąjį ADRP priemonių ekonominį efektyvumą nustatyta, kad nagrinėjamu laikotarpiu

2012 – 2015 m. per ADRP priemones „Įdarbinimas subsidijuojant“ ir „Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas“ į šalies konsoliduotą biudžetą yra „susigrąžinama“ (mokestinių pajamų ir išlaidų ekonomijos pavidalu) apie 50 proc. ADRP priemonei įgyvendinti patirtų išlaidų. Tyrimas rodo, kad 76 proc. jaunų asmenų pagal pateiktus darbo biržos duomenis po dalyvavimo priemonėje įsidarbina. Šiaulių apskrityje pagal darbo biržos pateiktus duomenis pagal priemonę „Darbo rotacija“ įsidarbina daugiau nei 45 proc. asmenų. O tai rodo, kad skirtos valstybės išlaidos jaunimo nedarbui mažinti yra efektingos. Nustatyta, kad ADRP priemonė „Viešieji darbai“ skirta ieškantiems darbo asmenims padėti greičiau integruotis į darbo rinką, sudarant jiems sąlygas užsidirbti pragyvenimui būtinų lėšų. Įgyvendinant šią priemonę Šiaulių apskrityje, valstybei patirtų išlaidų ekonominis efektyvumas buvo nustatytas tik apie 4 proc., tai reiškia, kad įgyvendinant šią tiriamą priemonę į šalies konsoliduotą biudžetą mokestinių pajamų ir išlaidų ekonomijos būdu „susigrąžinama“ tik 0,04 euro cento. Tai rodo, kad valstybei ši priemonė finansiškai neatsiperka. Ja siekiama užtikrinti bedarbiams tik minimalų pragyvenimo šaltinį. O tai rodo, kad išleistos valstybės lėšos jaunimo nedarbui mažinti nėra efektingos ir finansuojant šią priemonę nedarbo lygis Šiaulių apskrityje nemažėja, nes po šios priemonės pasibaigimo jaunimas toliau dirbi nepriimamas.

4. Atliktas tyrimas, remiantis Šiaulių TDB duomenimis parodė, kad magistro baigiamajame darbe suformuluota hipotezė – valstybės išlaidos, per aktyvias darbo rinkos politikos priemonių taikymą Šiaulių apskrityje, jaunimo nedarbui taikyti, vertinamos kaip efektyvios ir gerai organizuotos, teikiančios finansinę, socialinę naudą, bei įgyvendinančios Lietuvos užimtumo politikos joms iškeltus tikslus, iš dalies pasitvirtino.

Tyrimo metu gauta informacija leidžia pateikti tam tikrus pasiūlymus Šiaulių TDB:

1. Rekomenduotina kiekvienos teritorinės darbo biržos lygmeniu atlikti ADRP priemonių ekonominio efektyvumo skaičiavimus, kad išanalizuojant į šias priemones nusiunčiamo jaunimo dalyvavimo ADRP priemonėje ekonominį efektyvumą. Kadangi jaunimo nedarbo lygis Lietuvoje pagal regionus skiriasi, todėl valstybės išlaidos jaunimo nedarbui mažinti per analizuojamas ADRP priemones pagal atskirus Lietuvos regionus gali turėti skirtingą efektyvumą.

2. Atsižvelgiant į šiuolaikinės šalies darbo rinkos pokyčius bei išliekančią regioninę diferenciaciją, siūloma taikyti lankstesnę ADRP finansavimo būdą, kuomet atskiroms TDB apibrėžtam laikotarpiui būtų skiriamos tikslinės lėšos, kurios pagal poreikį būtų įsisavinamos priklausomai nuo tuo laikotarpiu susidariusios paklausos darbo biržos teikiamoms paslaugoms.

3. Būtina tam tikrą dalį jaunų darbo biržos klientų Šiaulių apskrityje paruošti dalyvavimui priemonėse, suteikiant jiems psichologinę, materialinę, socialinę pagalbą. Tai prisidėtų prie valstybės išlaidų mažinimo finansuojant priemones, nes vertinamų ADRP priemonių efektyvumas

padidintų jų dalyvių įsidarbinimo gebėjimus. Be to, ši priemonė nereikalauja ypatingų materialinių išlaidų.

4. Tikslinga didinti Šiaulių apskrityje ADRP priemonių patrauklumą darbdaviams, didinant priemonių finansavimą. Tai paskatintų darbdavius aktyviau pasinaudoti įdarbinimo priemonėmis. Taip pat būtų tikslinga mokėti didesnę kompensaciją darbdaviams įdarbinantiems jaunimą iki 29 metų amžiaus, nes tai skatintų darbdavius priimti į darbą jaunos asmenis ir taip būtų mažinamas jaunimo nedarbo lygis.

5. Reikalinga didesnė darbdavių kontrolė, užtikrinanti, kad įmonė nesinaudoja programos teikiama finansine nauda, sumažinti savo įmonės kaštus. Tikėtina, kad dalis darbdavių įsidarbina bedarbius tik iki to laikotarpio, kol gauna finansavimą, todėl būtina akcentuoti darbdavių įsipareigojimus, įdarbinti po programos.

6. Būtina ilginti kai kurių programų finansavimo laikotarpius. Kadangi įsisavinti darbo specifiką ir pobūdį, apsiprasti su darbo aplinka kai ilgą laiką nedirbusiam ar visai neturinčiam patirties darbe jaunam dalyviui, jaučiamas psichologinis savęs nevertinimas, per 6 mėnesius jaunam dalyviui yra per trumpas laiko tarpas parodyti savo sugebėjimus darbdaviui, kad po programos finansavimo būtų priimtas neterminuotai.

7. Reikalinga papildomai finansuoti susisiekimą ne tik viešųjų darbų programos dalyviams, bet ir kitų programų dalyviams. Finansavimas arba kelionės lengvatų pritaikymas naudingiausias būtų įsidarbinimo laikotarpio pradžioje, kol bedarbis užsidirbs susisiekimo išlaidoms būtinų lėšų.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. *Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumo tyrimas* (2007). Vilnius.
2. Bagdanavičius, J., Stankevičius, J., Lukoševičius, L. (1999). *Ekonomikos terminai ir sąvokos*. Vilnius.
3. Balkytė, A., Tvaronavičienė, M., (2010). *Pasirengimas būsimai Europos Sąjungos strategijai „ES 2020“: Lietuvos patirtis*. Socialinių mokslų studijos.
4. Baxandall, P. (2002). *Explaining differences in the political meaning of unemployment across time and space*. The journal of socio – economics.
5. Beržinskienė, D. (2005). *Nepnaudotų užimtumo galimybių priežastys*. KTU Panevėžio institutas.
6. Beržinskienė, D. (2009). *Darbo paieškos alternatyvos: teorija ir praktika*. Šiaulių universitetas.
7. Beržinskienė, D. Būdvytytė-Gudienė, A., (2010). *Ilgalaikio nedarbo dinamika ekonominio nuosmukio sąlygomis*. Šiaulių universitetas.
8. Beržinskienė, D., Martinkus, B. (2001). *Nedarbas ir ekonominės bei socialinės jo pasekmės*. Inžinerinė ekonomika.
9. Beržinskienė, D., Rudytė, D. (2008). *Jaunimo padėties Baltijos šalių darbo rinkose dinamiškos pokyčių lyginamoji analizė*. Šiaulių universitetas.
10. Budrytė, A., Kvedaras, V. (2000). *Lietuvos makroekonometrinio modelio vizija*. Pinigų studijos.
11. Butkus, M., Matuzevičiūtė K., (2010). *Migracijos tendencijų Europos sąjungoje vertinimas*. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos.
12. Conyers, B. (2008). *Your Career, Your Life*. Career Management for the Information Professional Library Management.
13. Corman, H., Mocan, N. (2005). *Carrots, sticks and broken windows*. Journal of Law and Economics.
14. Černiauskas, N. (2011). *Kada Lietuvoje atsirado nedarbas?*. VU Lietuvos istorijos studijos.
15. Damidavicius, M., Pocius, A. (1998). *Darbo rinkos terminai ir sąvokos*. Vilnius: Agora.
16. Darbo socialinių tyrimų institutas (1998). *Darbo rinkos terminai ir sąvokos*. Vilnius: Agora.
17. *Darbo rinkos metraštis 2011*. (2012). Vilnius. Lietuvos statistikos departamentas.
18. *Darbo rinkos metraštis 2012*. (2013). Vilnius. Lietuvos statistikos departamentas.
19. Dicken, P. (2009). *Welsh unemployment mainly affecting youths*. Finance.
20. Ekonominės ir socialinės politikos komisijos *Nuomonės projektas: Ekonominės ir pinigų sąjungos socialinis matmuo*. (2013) Briuselis.

21. Fougere, D., Kramarz, F., Pouget, J. (2009). *Youth Unemployment and Crime in France*. IZA discussion paper.
22. Gražulis, V., Gruževskis, B. (2008). *Lietuvos darbo rinkos politikos raidos ypatumai: situacijos analizė ir raidos perspektyvos*. Darbo ir socialinių tyrimų institutas. Vilnius.
23. Gruževskis, B. (2011). *Darbo, gyventojų užimtumo bei darbo rinkos politikos tyrimai Lietuvos raidos kontekste*. Darbo ir socialinių tyrimų institutas. Vilnius.
24. Gruževskis, B., Okunevičiūtė-Neveauskienė, L. (2003). *Jaunimo integracijos į darbo rinką problemos*. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos.
25. Gruževskis, B., Okunevičiūtė-Neveauskienė, L., Česnaitė, V. (2007). *Asmenų neturinčių pagrindinio išsilavinimo integracijos į Lietuvos darbo rinką problemos*. Mokslo darbai.
26. Gruževskis, B., Okunevičiūtė-Neveauskienė, L. (2005) *Jaunimo integracijos į darbo rinką problemos*. Darbo ir socialinių tyrimų institutas. Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas.
27. Jankauskaitė, M. (2008). *Paslaugų kokybei gerinti – jų efektyvumo tyrimai ir personalo mokymai*. Lietuvos darbo biržos informacinis biuletenis 2008m. Nr. 2(23)
28. Jakštienė, S., Beržinskienė, D. (2011). *Darbo rinkos segmentų klasifikavimo modelis*. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos.
29. Jakutis, A., Petraškevičius, V., Stepanovas, A., Šečkutė, L., Zaicevas, S. (2007). *Ekonomikos teorija*. Vilnius.
30. Jančauskas, E. (2006). *Valstybės darbo rinkos politika*. Studijų metodika. Vilnius. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.
31. *Jaunimo nedarbo mažinimas. ES struktūrinių fondų lėšų panaudojimas siekiant padėti jaunimui*. (2012). Europos komisija.
32. Lukaševičius, K. (2000). *Nedarbo problema ir jos sprendimo būdai*. Inžinierinė ekonomika.
33. Darbo ir socialinių tyrimų institutas (2006). *Darbo rinkos profesinio mokymo ekonominis ir socialinis efektyvumas bei rekomendacijos profesinio mokymo vykdymo efektyvumo didinimui bei praktinio mokymo kokybės gerinimui*. Vilnius.
34. Lietuvos Respublikos bedarbių rėmimo įstatymas 2005. Valstybės žinios, 1991, Nr. 2-25.
35. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl aktyvios darbo rinkos politikos priemonių įgyvendinimo“ Valstybės žinios, 2009-08-18, Nr. 98-4133.
36. Lietuvos Respublikos seimas nutarimas „Dėl valstybinės jaunimo politikos koncepcijos“ 1996-07-10, Valstybės žinios, 1996, Nr.: 65 -1537.
37. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministerijos 2014–2016 metu strateginio veiklos plano patvirtinimo“ (2013). Vilnius. Lietuvos Respublikos Vyriausybė.

38. Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatymas, Valstybės žinios, 2003, Nr. 119-5406.
39. Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas. Valstybės žinios, 2006-06-30, Nr. 73-2762.
40. Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 2004-01-07, Nr. 4-26.
41. *Lietuvos statistikos metraštis 2006.* (2007). Vilnius. Lietuvos statistikos departamentas.
42. Mackevičius, J. (2005). *Įmonių veiklos analizė. Informacijos rinkimas, sisteminimas ir vertinimas.* Vilnius: TEV.
43. Maddah, M. (2013). *An Empirical Analysis of the Relationship between Unemployment and Theft Primes.* International Journal of Economics and Financial.
44. Martinkus, B., Beržinskienė, D. (2005). *Lietuvos gyventojų užimtumo ekonominiai aspektai.* Kaunas: Technologija.
45. Martinkus, B., Beržinskienė, D. (2007). *Darbo rinkos rodiklių pokyčių identifikavimas.* Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai.
46. Martinkus, B., Žilinskas, V. J. (2008). *Ekonomikos pagrindai.* Kaunas: Technologija.
47. McConnell, Brue (2008). *Macroeconomics.* Mc Grow-Hill international edition. Avenue of the Americas, New York.
48. Moskvina, J. (2008). *Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių vertinimas. Probleminiai klausimai.* VU. Vilnius.
49. Navickas, V. (2013). *Ekonomikos konkurencingumo valdymas.* Vilnius. Edukologija.
50. Navickas, V., Paulavičius, K. (1999). *Darbo rinkas: teorija ir valstybės politika.* Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
51. Okunevičiūtė-Neveauskienė, L., Moskvina, J. (2008). *Socialiai pažeidžiama jaunimo problemos integracijos į darbo rinką kontekste.* Lietuvos mokslų akademija.
52. Okunevičiūtė-Neveauskienė, L., Pocius, A. (2008). *Jaunimo padėties šalies darbo rinkoje raidos tendencijos ir jų įvertinančių rodiklių metodinės skaičiavimo problemos.*
53. Okunevičiūtė-Neveauskienė, L., Šlekienė, K. (2008). *Nevyriausybinių organizacijų įtaka jaunimo integracijai į darbo rinką.* Lietuvos mokslų akademija.
54. Pagirskienė, Z. (2003). *Ekonomikos teorija.* Vilnius.
55. Paliulytė, R., (2005). *Makroekonomika :paskaitų ciklas.* Vilnius.
56. Palumickaitė, J., Matuzevičiūtė K. (2004). *Darbo rinkos priemonių ekonominio efektyvumo įvertinimas Šiaulių apskrityje.* Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos.
57. Paltarokaitė, K. (2010). *Jaunimo nedarbo Lietuvoje situacijos analizė ir problemos sprendimo keliai.* Vakarų Lietuvos verslo kolegija.

58. Paulavičius, K. B., Kocai, E. (2004). „Lietuvos jaunimo užimtumas ir nedarbo prevencija“, ir Jaunimo nedarbas: problemos ir sprendimo galimybės. Vilnius: Arti dizainas.
59. Paulavičius, K. B. (2002). *Darbo rinka*. Vilnius.
60. Paul, K., Moser, K. (2009). *Unemployment impairs mental health: meta-analysis*.
61. Pocius, A. (2010). *Padėties darbo rinkoje pokyčiai, užimtumo ir nedarbo rodiklių taikymo metodiniai ypatumai*. Lietuvos statistikos darbai. Vilnius.
62. Pocius, A. (2007). *Skirtingų gyventojų grupių darbo pasiūlos ir paklausos suderinamumo problemos*. Socialinės grupės: iš praeities į dabartį. Vilnius.
63. Pocius, A., Okunevičiūtė-Neveauskienė, L. (2003). *Ilgalaikio nedarbo problema Lietuvoje*. Filosofija, sociologija.
64. Rakauskienė, O. G. (2006). *Valstybės ekonominė politika*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas.
65. Savickienė, A., Atkočiūnaitė, K., Nesticis, A. (2007). *Gyventojų pajamų mokesčio pajamas įtakančių veiksnių tyrimas*. Lietuvos žemės ūkio universitetas.
66. Skominas, V. (2006). *Makroekonomika*. Vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
67. Simonavičienė, A., Užkurytė, L. (2009). *Pokyčiai darbo rinkoje ekonominio nuosmukio metu: Lietuvos atvejis*. Kauno technologijos universitetas.
68. Snieška, V., ir kt. (2005). *Makroekonomika*. Kaunas: Technologija.
69. Šileika, A., Martinaitytė, L. (2012). *Asmeninio vartojimo ir vidaus investicijų Lietuvoje ryšio analizė*. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos.
70. Šeputienė, J., Kinčiūtė, L. (2011). *Darbo užmokesčio ir nedarbo lygio sąryšio Lietuvoje vertinimas*. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos.
71. Švedaitė, E. (2012). *Laikinasis įdarbinimas kaip jaunimo nedarbo lygį Lietuvoje ir Europos sąjungoje mažinanti darbo alternatyva*. Profesinės studijos: teorija ir praktika.
72. Valentinaitytė, M. (2001). *Darbo jėgos pokyčiai nuosmukio metu*. Ekonomika ir vadyba: konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas.
73. Valstybinio audito ataskaita. *Darbo rinkos politikos priemonių įgyvendinimas*. (2008) Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė. Vilnius.
74. *Vyriausybės įgyvendintos priemonės jaunimo nedarbui mažinti* (2011).
75. Tartilas, J. (2005). *Nedarbo problema*. Jurisprudencija.
76. Jaunimo nedarbo priežastys. Lietuvos jaunimo organizacijų taryba. [Internete]. [žiūrėta 2015-11-06]. Prieiga per internetą: <<http://www.lijot.lt/lt/>>.
77. Programos jaunimo nedarbui mažinti. Lietuvos darbo birža. [Internete]. [žiūrėta 2015-11-10]. Prieiga per internetą: <https://www.ldb.lt/Informacija/ESParama/Puslapiai/esf_projektai.aspx>.

78. Jaunimo nedarbo priežastys. Verslo žinios. [Internete]. [žiūrėta 2015-11-10]. Prieiga per internetą:
<<http://vz.lt/article/2014/1/18/jauni-europos-bedarbiai-klaidzioja-migloje#ixzz2uR6QX2zZ>>.
79. Aukšto nedarbo spąstuose 2012. Mindaugas Jurgelis. DNB bankas. [Internete]. [žiūrėta 2015-11-02]. Prieiga per internetą:
<https://www.dnb.lt/sites/default/files/research/dnb_komentaras_2012_08_29_nedarbas.pdf>.
80. 2014 metų darbo rinkos prognozė. Lietuvos darbo birža. [Internete]. [žiūrėta 2015-11-02]. Prieiga per internetą:
<http://www.ldb.lt/Informacija/DarboRinka/Puslapiai/metine_prognoze.aspx>.

PRIEDAI

Darbo rinkos situaciją sąlygojantys socialiniai – ekonominiai veiksniai

1 Priedas

<i>Rodiklis</i>	<i>Autoriai</i>	<i>Teigiamas poveikis</i>	<i>Neigiamas poveikis</i>
Bendras vidaus produktas	B.Martinkus, (2008); D.Laskienė (2009); A.Pocius, L.Okunevičiūtė- Neverauskienė (2005); I.Veltov, E.Virbickas (2006)	Esant ekonomikos augimo, pakilimo stadijose, vykstant ekonominiams procesams, kuriamos darbo vietos, didėja darbo užmokestis. Siekiant prisiderinti prie ek. Augimo, darbuotojai skatinami kelti kvalifikaciją, tobulinti įgūdžius.	Ekonominio nuosmukio metu mažėja prekių ir paslaugų gamybos apimtys, o kartu ir darbo paklausa.
Investicijos	P.Asheghian (2004); K. Montvyraitė ir A. Mačiulytė – Šniukienė (2011)	Užsienio kapitalo turinčios įmonės pradeda veiklą mažindamos darbuotojus, vėliau, kuriamos darbo vietos, pagerėja darbo sąlygos. Užsienio investuotojai reguliariai investuoja, skiria daugiau pinigų darbuotojų kvalifikacijai kelti, naujiems darbo įgūdžiams formuoti. Materialinės investicijos yra skirtos ilgalaikiam materialiniam turtui, kuris bus naudojamas ilgiau nei vienus metus, įsigyti bei esamam materialiniam turtui atnaujinti. Todėl įmonės patiria tiesioginę naudą iš materialinių investicijų.	Investicijos gali iš rinkos išstumti vietinius gamintojus bei pakeisti juos užsienio tiekėjais ar gamintojais. Investicijos į efektyvesnes technologijas gali sumažinti investicijas. Materialinių investicijų trūkumas riboja galimybes plėsti gamybą ir paslaugų teikimą tiek trumpuoju, tiek ilguoju laikotarpiu. Taip pat dėl materialinės bazės atnaujinimo trūkumo nėra pilnai išnaudojami aukštos kvalifikacijos žmogiškieji ištekliai
Migracija	D.G.Blanchflower (2007); M. Butkus ir K. Matuzevičiūtė (2009); A. Stulgienė, A. Daunorienė (2009)	Teigiamos emigracijos pasekmės: sumažėja nedarbo lygis; atsiranda daugiau darbo vietų; darbdaviai tampa aktyvesni; didėja investicijos į žmogiškąjį kapitalą; kartais dėl specialistų stygiaus didėja atlyginimai.	Emigracija neigiamai veikia valstybę: vyksta protų nutekėjimas, mažėja jaunūdarbingo amžiaus žmonių skaičius, mažėja gimstamumas, o tai sąlygoja būsimą darbo jėgos mažėjimą.
Darbo užmokestis	G.Costa, F. Nachreiner (2004) B.Martinkus, ir A.Sakalas, ir A.Savanevičius (2006) R.Kinderis (2008); M. Gedvilienė ir L.Šalkauskienė (2009)	Gaudamas darbo užmokestį asmuo gali apsirūpinti maistu, būstu, taip pat reguliarios pajamos sudaro sąlygas jaustis užtikrintam dėl ateities. Padeda išdėstyti darbo išteklius pagal tam tikras profesijas, šakas ir regionus, skatina investicijas į žmogiškąjį kapitalą, išsimokslinimą bei profesinį paruošimą.	Jeigu darbo užmokestis yra nepastovus, žmogui didėja netikrumo, nerimo jausmas. Jei darbo užmokestis nedidelis ir nenumatoma jo didinti, darbuotojas tampa abejingas darbo rezultatams, o kartais ir vengia jo. Todėl darbo užmokesčio ekonomija labai dažnai ne tik nepateisinama, bet ir sukelia nuostolių dėl nedidėjančio arba netgi mažėjančio darbo našumo.
Socialinių pašalpų išlaidos	Swedbank skaičiavimai – socialinės išmokos skatina nedirbti (2011)	Socialinių pašalpų tikslas – padėti žmogui išgyventi praradus pagrindinį pajamų šaltinį – darbą. Tačiau pašalpa neturi tapti darbo pakaitalu, patenkinančiu pagrindinius finansinius poreikius.	Jeigu yra mokamos didelės socialinės pašalpos, tai gyventojams sumažėja motyvacija dirbti, todėl yra patiriami ekonominiai nuostoliai.

<i>Priežastys</i>	<i>Daromas poveikis</i>	<i>Šaltiniai</i>
Mokslinė techninė revoliucija	XIX a. Pab. Gamybinių procesų automatizavimas bei mechanizavimas išaugino protinio ir kvalifikuoto darbo reikšmę, daugelyje ūkio sričių buvo atsisakoma nekvalifikuotos darbo jėgos. Išsivysčiusios pasaulio šalys pateko į ilgalaikę užimtumo krizę.	L.Lukoševičius, P.Stankevičius 2002
Ekonominė krizė	Ekonominių nuosmukių metu, sumažėjus gamybai, nedarbas linkęs išaugti. Visgi, paskutiniaisiais dešimtmečiais nedarbas išlieka ir esant ekonominiam augimui, nes dalis žemos kvalifikacijos darbo jėgos nesuranda darbo net ir ekonomikos pakilimo fazėje.	L.Lukoševičius, P.Stankevičius 2002
Ekonomikos struktūros pokyčiai	Tobulėjant technikai ir kintant žmonių poreikiams keičiasi ekonomikos šakų vaidmuo. Tai veikia darbo paklausą, nes naujoms paslaugoms ir prekėms gaminti reikia aukštesnės kvalifikacijos darbuotojų.	L.Lukoševičius, P.Stankevičius 2002
Sparčiai kylantis darbo našumas	Kai gamyba plėtojasi lėčiau, negu auga darbo našumas ir intensyvumas, vis daugiau darbingų žmonių netenka darbo.	L.Lukoševičius, P.Stankevičius 2002
Šalies ūkio konkurencingumas	Žemas šalies ūkio konkurencingumo lygis mažina darbo paklausą. To pasekoje, nedarbo lygis šalyje išauga.	V.Gražulis, B.Gruževskis 2008
Švietimo ir aukštojo mokslo sistema	Švietimo ir aukštojo mokslo sistema turi veikti atsižvelgiant į darbo rinkos poreikius, rengiant paklausą atitinkančius specialistus, taip mažinant struktūrinį nedarbą.	V.Gražulis, B.Gruževskis 2008
Minimalaus darbo užmokesčio lygis	Pagal atliktą Centrinės ir Rytų Europos šalių nedarbo lygio ir minimalaus darbo užmokesčio lygio kitimo priklausomybės tyrimą, nustatyta, jog yra stiprus koreliacinis ryšys tarp šių dviejų rodiklių. Padidėjus minimalaus darbo užmokesčiui, nedarbo lygis išauga.	V.Gražulis, B.Gruževskis 2008
Nedarbo histerezė	Jei nedarbo lygis ženkliai išauga, tai vėliau jis nebegali sugrįžti į pradinį lygį. Nes žmonės neturėdami darbo praranda savo įgūdžius, sudarančius žmogiškąjį kapitalą. Todėl, atsigaunant ekonomikai, dirbti nebegali.	V.Snieška 2008
Draudimo nedarbo atvejų sistema	Bedarbiai rinkdamiesi dirbti ar gauti bedarbio pašalpą, stebi pakeitimo rodiklį – santykį tarp pašalpos dydžio ir darbo užmokesčio, kurį jie gautų, jei sutiktų dirbti pasiūlytą darbą. Kuo šis rodiklis didesnis, tuo ilgiau galima nedirbti ir ieškoti geresnio darbo.	V.Snieška 2008

Minimalieji LR Vyriausybės patvirtinti dydžiai

3 priedas

RODIKLIAI	Minimalieji LR Vyriausybės patvirtinti dydžiai				
	2011	2012	2013	2014	2015
MMA	800 Lt. (231,70 EUR) 12 mėn	800 Lt 231,70 EUR) 7 mėn 2012.08.01 850 Lt (246,20 EUR) 5 mėn	2013.01.01 1000 Lt. (289,60 EUR) 12 mėn	1000 Lt. (289,60 EUR) 9 mėn 2014.10.01 1035 Lt. (300 EUR) 3 mėn	300 EUR 6 mėn 2015.07.01 325 EUR 6 mėn
MVA	5,15 Lt (1,49 EUR) 12 mėn	4,85 Lt (1,40 EUR) 7 mėn 5,15 Lt (1,49 EUR) 5 mėn	6,06 Lt (1,76 EUR) 12 mėn	6,06 Lt (1,76 EUR) 9 mėn 6,27 Lt (1,82 EUR)	1,82 EUR 6 mėn 1,97 EUR 6 mėn
GPM tarifas	15%	15%	15%	15%	15%
Darbdavio sodra	30,98%	30,98%	30,98%	30,98%	30,98%
NPD	470 Lt (136,12 EUR)	470 Lt (136,12 EUR)	470 Lt (136,12 EUR)	570 Lt (165,08 EUR)	166 EUR
Garantinis fondas	1%	2%	2%	2%	2%
Vidutinė nedarbo socialinio draudimo išmoka	350 Lt (101,37EUR)	350 Lt (101,37EUR)	350 Lt (101,37EUR)	350 Lt (101,37EUR)	102

Kaštų ir pajamų rodikliai apskaičiuoti pagal MMA

4 priedas

(K)	RODIKLIAI	2012	2013	2014	2015
1.	Vienam bedarbiui tenkančios UF lėšos mėn. tūkt.Eur	36,95	20,24	24,20	15,45
2.	LDB išlaikymui ir vystymui panaudotos lėšos mėn.	7,30	7,97	9,96	0,00
3.	DU apskaičiuojamas pagal MMA 1 mėn.	237,74	289,60	292,20	312,50
4.	Darbdavio sodra nuo 1 mėn. MMA	73,65	89,72	90,52	96,81
5.	Darbdaviui išmokėta DU subsidija nuo MMA už 1 mėn. 50%	118,87	144,80	146,10	156,25
6.	Kompensacija draudėjo VSD įmokoms nuo įdarbinto asmens DU pagal MMA 1 mėn.	36,83	44,86	45,26	48,41
7.	Išmoka už nepan.kasm. atostogas nuo MMA	18,23	22,20	22,40	23,96
8.	Kompensacija darbdaviui, kurią sudaro išmoka už nepan.kasm. atostogas nuo MMA 50%	9,12	11,10	11,20	11,98
9.	VSD darbdavio ir darbuotojo nuo nepanaudotų kasm.atostogų	7,29	8,88	8,96	9,58
10.	Kompensacija darbdaviui, kurią sudaro išmoka už nepan.kasm. atostogas nuo VSD 50%	3,65	4,44	4,48	4,79
(P)	RODIKLIAI	2012	2013	2014	2015
1.	VSD (darbdavių ir darbuotojų) įmokos 1 mėn. nuo MMA	95,05	115,78	116,82	124,94
2.	VSD (darbdavių ir darbuotojų) įmokos nuo išmokos už nepan. kasm.atostogas nuo MMA	7,29	8,88	8,96	9,58
3.	GPM nuo DU ir atostoginių 1 mėn	17,98	26,35	26,77	30,05
4.	GPM nuo DU ir atostoginių 1 mėn 50%	8,99	13,18	13,39	15,03
5.	Sumokėtos įmokos į Garantinį fondą nuo DU MMA	4,76	5,79	5,84	6,25
6.	Sumokėtos įmokos į Garantinį fondą nuo išmokos už nepan. kasm. atostogas	0,36	0,44	0,45	0,48
7.	ADRP priemonių finansavimui skirtų lėšų ekonomija 1 mėn.	11,75	41,52	35,80	36,14
8.	VSDf biudžeto išlaidų ekonomija	205,69	223,94	257,06	236,06
8.1.	Socialinių pašalpų ekonomija eur. mėn	25,89	28,73	62,85	34,16
8.2.	Kompensacijų būsto šildymo išlaidoms ir vandeniui ekonomija mėn.	8,17	7,98	14,09	7,08
8.3.	Iš saviv.biudžeto mokamų vienkartinųjų pašalpų socialiai remtiniams asmenims ekonomija	2,18	1,78	1,94	2,05
8.4.	Nedarbo socialinio draudimo išmokų ekonomija	169,45	185,45	178,18	192,77

Kaštų ir pajamų rodikliai apskaičiuoti pagal MVA

5 priedas

(K)	RODIKLIAI	2012	2013	2014	2015
1.	Vienam bedarbiui tenkančios UF lėšos mėn. tūkt. Eur	11,75	41,52	35,80	36,14
2.	LDB išlaidoms ir vystymui panaudotos lėšos mėn.	4,79	5,35	6,53	5,91
3.	DU apskaičiuojamas pagal MVA 1 mėn.	241,92	295,68	299,04	319,20
4.	Darbdavio sodra nuo 1 mėn. MVA	74,95	91,60	92,64	98,89
5.	Kompensacija draudėjo VSD įmokoms nuo įdarbinto asmens DU pagal MVA 1 mėn.	36,83	44,86	45,26	48,41
6.	Išmoka už nepan.kasm. atostogas nuo MVA	18,56	22,68	22,94	24,48
7.	Kompensacija darbdaviui, kurią sudaro išmoka už nepan.kasm. atostogas nuo MVA 50%	9,28	11,34	11,47	12,24
8.	VSD darbdavio ir darbuotojo nuo nepanaudotų kasm.atostogų	7,42	9,07	9,17	9,79
9.	Kompensacija darbdaviui, kurią sudaro išmoka už nepan.kasm. atostogas nuo VSD 50%	3,71	4,54	4,59	4,90
(P)	RODIKLIAI	2012	2013	2014	2015
1.	VSD (darbdavių ir darbuotojų) įmokos 1 mėn. nuo MVA	96,72	118,21	119,55	127,62
2.	VSD (darbdavių ir darbuotojų) įmokos nuo išmokos už nepan. kasm.atostogas nuo MVA	21,78	38,04	39,28	41,05
3.	GPM nuo DU ir atostoginių 1 mėn	15,87	23,93	24,44	27,46
4.	Sumokėtos įmokos į Garantinį fondą nuo DU MVA	2,42	2,96	2,99	3,19
5.	Sumokėtos įmokos į Garantinį fondą nuo išmokos už nepan. kasm. atostogas	0,19	0,23	0,23	0,24
6.	ADRP priemonių finansavimui skirtų lėšų ekonomija 1 mėn.	11,75	41,52	35,80	36,14
7.	ADRP priemonių finansavimui skirtų lėšų ekonomija 6 mėn.	70,50	249,12	214,80	216,84
8.	VSDF biudžeto išlaidų ekonomija	205,69	223,94	257,06	236,06
8.1.	Socialinių pašalpų ekonomija eur. mėn	25,89	28,73	62,85	34,16
8.2.	Kompensacijų būsto šildymo išlaidoms ir vandeniui ekonomija mėn.	8,17	7,98	14,09	7,08
8.3.	Iš saviv.biudžeto mokamų vienkartinį pašalpų socialiai remtiniams asmenims ekonomija	2,18	1,78	1,94	2,05
8.4.	Nedarbo socialinio draudimo išmokų ekonomija	169,45	185,45	178,18	192,77

ADRP priemonėse dalyvių ir finansavimo duomenys Šiaulių TDB

6 priedas

ADRP priemonės	2012		2013		2014		2015	
	Dalyvių sk.	Lėšos tūkst.	Dalyvių sk.	Lėšos tūkst.	Dalyvių sk.	Lėšos tūkst.	Dalyvių sk.	Lėšos tūkst.
Įdarbinimas	Viso 952	4603,50	Viso 988	3267,32	Viso 2528	8648,44	Viso 1552	2241,39
	Jaunimas 397	1919,74	Jaunimas 445	1471,62	Jaunimas 1018	3482,64	Jaunimas 587	847,74
subsidijuojant	1 dalyviui mėn.	0,40	1 dalyviui mėn.	0,28	1 dalyviui mėn.	0,29	1 dalyviui mėn.	0,12
Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas	Viso 478	1803,10	Viso 421	2033,35	Viso 391	1529,10	Viso 392	577,54
	Jaunimas 227	856,28	Jaunimas 225	1086,71	Jaunimas 298	1165,40	Jaunimas 236	347,70
	1 dalyviui mėn.	0,31	1 dalyviui mėn.	0,40	1 dalyviui mėn.	0,33	1 dalyviui mėn.	0,12
Darbo rotacija	Viso 33	195,90	Viso 20	61,55	Viso 52	157,23	Viso 30	74,85
	Jaunimas 5	29,68	Jaunimas 9	27,70	Jaunimas 31	93,73	Jaunimas 19	47,41
	1 dalyviui mėn.	0,49	1 dalyviui mėn.	0,26	1 dalyviui mėn.	0,25	1 dalyviui mėn.	0,21
Viešieji darbai	Viso		Viso 3432	5838,40	Viso 2138	3648,28	Viso 1951	1004,21
	Jaunimas		Jaunimas 713	1212,93	Jaunimas 609	1039,20	Jaunimas 341	175,52
	1 dalyviui mėn.		1 dalyviui mėn.	0,14	1 dalyviui mėn.	0,14	1 dalyviui mėn.	0,04

